

Univerzita Karlova

v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

Vývoj pohřbívání v raně středověkých aglomeracích a lokačních městech na příkladu Žatce (diplomová práce)

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Klápště, CSc.

Barbara Marethová

srpen 2006

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně, pouze za použití uvedené literatury a pramenů.

Matava Maubora'

Děkuji doc. J. Klápště za trpělivost a shovívavost, kterou se mnou měl po celou dobu, kdy tato diplomová práce vznikala. Nestalo by se tak, nebýt nabídky P. Čecha, jež mi poskytl žatecká pohřebiště ke zpracování a ochotně poradil s čímkoliv o Žatci.

Obsah

Obsah	4
1. Úvod	6
2. Stručný nástin počátků Žatce	6
3. Po stopách žateckých pohřebišť	8
3.1 Hroby ze středohradištního období	8
3.2 Doklady pohřebišť z 11.-12. stol.	9
4. Pohřebiště	12
4.1 Masarykova ulice	12
4.2 Dvořákova ulice	13
4.3 Chelčického náměstí	20
4.4 Náměstí J. Žižky	24
5. Předměty z hrobových kontextů	28
5.1 Esovité záušnice	29
5.2 Prsteny	32
5.3 Náušnice	34
5.4 Přezky	34
5.5 Mince	36
5.6 Přesleny	38
5.7 Kostěné předměty	38
5.8 Železné předměty	38
5.9 Bronzové předměty	40
5.10 Jantarové předměty	40
6. Pohřební ritus	40
6.1 Poloha těla	41
6.2 Dětské hroby	42
6.3 Orientace hrobů	45
6.4 Hrobové jámy	46
6.5 Dřevěné konstrukce v hrobech	47
6.6 Kamenné obložení hrobové jámy	48
6.7 Náhrobní kameny	50
6.8 „Protivamyprické“ zásahy	52
7. Raně středověké aglomerace	53

7.1 Litoměřice	54
7.2 Hradec Králové	56
7.3 Stará Plzeň	58
7.4 Praha	59
8. Závěr	60
Seznam literatury a pramenů	64

1. Úvod

Rozsáhlé archeologické výzkumy, které proběhly v minulém desetiletí především na žatecké ostrožně, odkryly několik očekávaných i dosud neznámých raně středověkých pohřebišť. Do té doby bylo v žatecké sídelní aglomeraci evidováno jen několik dokladů pohřbívání, pocházejících především ze starších výzkumů, často bez bližších nálezových okolností. Naopak ze středověkých písemných pramenů se vědělo o více než tuctu sakrálních staveb, které stávaly v městském jádru a na okolních předměstích. To vedlo k tomu, že rekonstrukce osídlení přemyslovského správního centra donedávna postrádala pevnější opory, a to především pro lokalizaci jednotlivých kostelů a jejich souvislostí s hrobovými celky.

Zpracování nově prozkoumaných pohřebišť v Dvořákově ulici, na Chelčického náměstí a na náměstí Jana Žižky otevírá možnost porovnání vývoje pohřebního ritu pro období raného i vrcholného středověku a zároveň dovoluje zaměřit se na problematiku počátku pohřbívání při sakrálních stavbách. Díky proměně raně středověké aglomerace v institucionalizovaný městský útvar, lze v Žatci pozorovat vliv postupující urbanizace na uspořádání jednotlivých funerálních areálů. K posouzení se dále nabízí komparace s topografickou situací pohřebních areálů v jiných významných centrech přemyslovských Čech.

2. Stručný nástin počátků Žatce

Žatecká ostrožna s delší osou (asi 680 m) orientovanou sever-jih se zvedá o 20-30 metrů nad hladinu řeky Ohře. Pozvolna se rozšiřuje směrem na jih, kde je spojena s okolím. Tyto parametry společně s blízkostí brodu a rozhledem necloněným okolními kopci vytvářely z ostrožny strategickou polohu (Razím 2004, 167), která neunikla lidské pozornosti. Počátky sídlištních aktivit na výběžku můžeme klást do neolitu, období kultury s lineární keramikou. Od té doby byla žatecká ostrožna osídlena víceméně nepřetržitě (shrnutí pravěkého osídlení Žatce Holodňák 2004).

Nejstarší, pouze ojedinělé stopy raně středověkého osídlení ze 7. století byly zachyceny v prostoru mezi úpatím ostrožny a břehem řeky. V průběhu 8.-9. století se sídlištní aktivity přesunuly do výhodnější polohy na ostrožně, kde se koncentrovaly především v její severní části. Stopy po fortifikaci se zatím nepodařilo zachytit, pravděpodobně se jednalo o výšinné neopevněné sídliště zemědělského charakteru (Čech 2004, 55).

Přemyslovský hrad vznikl patrně po roce 928-937, což je pomocí dendrochronologie zjištěný interval, po kterém došlo ke smýcení stromů (k problematice dendrochronologického určení *Kyncl 2004*), jež byly následně použity jako součást vnitřní konstrukce hradby. Akropole hradu se nacházela na severním konci ostrožny, v místech dnešní radnice ji od předhradí odděloval mohutný příkop. V areálu existovala rozptýlená zástavba, doplněná menšími opevněnými celky, velmožskými dvorci (k zástavbě z 10. století *Čech 2000 a 2004*). V průběhu 10. století vzrostl také význam Žatce jako správního centra středního Poohří a strategické pevnosti chránící přístup do země od západu. O tom ostatně vypovídá i první písemná zmínka o Žatci, která pochází z kroniky Thietmara Merseburského. K roku 1004 je v ní uveden záznam o tažení Jindřicha II. do Čech na podporu knížete Jaromíra proti Boleslavu Chrabrému. Thietmar o tažení mimo jiné píše, že panovník „*přitáhl k velkému opevněnému místu řečenému Žatec a poznal, že jeho obyvatelé jsou jeho přátelé, protože mu ihned otevřeli bránu a pobili Poláky, kteří tu byli posádkou. Král byl pohnut, když viděl takovou řež a rozkázal zbylé umístit v jednom kostele.*“ (*Tomas, 1967, 26*). Jak bude uvedeno dále, se zmíněným kostelem je spojována kvádríková stavba nalezená na akropoli žateckého hradu (*Čech 2004*).

Žatecké správní území zahrnovalo větší část severozápadních Čech. O jeho významu napovídá, že bývalo údělem přemyslovských knížat; snad Oldřicha, určitě však Spytihněva I. Také kastelánský úřad zde zastávaly nejvýznamnější hodnostáři v zemi. Protiváhou světské moci byly církevní správní instituce; Žatec byl sídlem arcidiakonátu (*Tomas 1967, 27-28*).

Pro přemyslovská hradská centra je charakteristická síť drobných sídelních jednotek v okruhu několika kilometrů kolem samotného hradu. Jejich obyvatelé tvořili často řemeslníci, kteří byli součástí služebné organizace a většinu svých výrobků odevzdávali vrchnosti. V Žatci máme z písemných pramenů doloženou celou řadu konkrétních lidí i s odvětvími, jež provozovali. Dovídáme se o koželuzích, krejčích, kovářích, apod. (*Tomas 1967, 29*). V archeologických pramenech jsou velkou měrou zastoupeny doklady železářské činnosti: výhně, vyhřívačky, kusy strusky. Jejich největší koncentrace se nachází na břehu Ohře, ale především jihozápadně od opevněného předhradí (v okolí dnešního Chmelařského náměstí, *Čech 2004, 78*). V místě výrobního areálu byl nalezen také „žatecký poklad“, jež je v současnosti vnímán jako majetek patřící šperkaři, který ho uložil do země na počátku 11. století (k pokladu a jeho tehdejší hodnotě naposledy *Čech 2004, 80*).

Předpokládá se, že řemeslníci mohli část svých výrobků volně prodávat na trhu, v Žatci poprvé zmiňovanému k roku 1227 (k otázce listin dokládající v Žatci trh *Tomas 1967, 31*). Význam aglomerace byl posílen také jejím postavením na křižovatce obchodních cest:

severojižní, směrem od Mostu na Plzeň a západovýchodní, ze Saska do Prahy (ke stezkám, především regionálním *Charvátová 1958*).

Kdy přesně došlo k proměně raně středověké sídlištní aglomerace v právní město se už zřejmě nikdy nedovíme, snad to bylo někdy mezi roky 1235-1248. První listina týkající se města Žatce pochází z roku 1265 (podrobně ke vzniku města *Tomas 1967, 35-42*; nový souhrn *Tomas 2004, 115-117*). Institucionální město vzniklo v hranicích starého přemyslovského hradu, v místech mezi dnešním pivovarem a radnicí. Ještě v 2. polovině 13. století bylo snad z důvodu nutnosti větší plochy pro trh rozšířeno až k jižnímu konci ostrožny a dosahovalo tak rozlohy kolem 15 hektarů (*Tomas 2004, 115*). Na severním konci výběžku nad řekou Ohří stál královský hrad, jehož purkrabí Přibyslav je zmiňován k roku 1277. Mnoho dalších informací o hradu nemáme, je zachycen ještě na Willenbergově vedutě z roku 1611; do dnešní doby se po něm nedochovaly stopy (*Líbal 1958, 7*; nově *Razím 2004, 170*).

Žatec si udržel svoji pozici při spojnici mezi Prahou a Chebem, kam vedla obchodní cesta z Norimberka a město bylo i nadále důležitým správním a hospodářským centrem kraje. Jeho pevnostní charakter podpořilo mohutné opevnění z 2. poloviny 13. století (*Razím 2004*).

3. Po stopách žateckých pohřebišť

Archeologické doklady středověkého pohřbívání v Žatci přitahují zájem badatelů už od 1. poloviny 20. století. První souhrn, pocházející z pera H. Preidla (*Preidel 1938*), tvořil spíše doplněk ke stati o hrobech z ulice Bratří Čapků. Soupis byl proto zaměřen na pohřebišť z mlado- a pozdněhradištního období. Celkový katalog do té doby známých žateckých raně středověkých poloh, mimo jiné i s doklady pohřbívání, vytvořili J. Bubeník a O. Uhlíková (*Bubeník – Uhlíková 1977*). Koncem 80. let následoval další souhrn J. Bubeníka (*Bubeník 1988*). V 90. letech minulého století se naše znalosti o žateckých pohřebištích značně rozšířily díky archeologickým výzkumům. Byly prozkoumány hroby v místech předpokládaných (náměstí Jana Žižky, náměstí Svobody), ale také tam, kde vyvolaly překvapení (Chelčického náměstí, Masarykova ulice).

3.1 Hroby ze středohradištního období

Nejstarší doklady středověkých funerálních aktivit ze Žatce jsou řazeny do středohradištního období. Většina evidovaných lokalit však pochází z náhodných objevů učiněných během stavebních prací a jejich hrobová souvislost je nejistá. Jedná se především o

jednotlivé nálezy celých nádob. Pohřebiště tvoří dva větší celky. Největší koncentrace se nachází na levém břehu Ohře, na území o velikosti přibližně 350 x 250 m směrem od západního nádraží, kolem závodu Fruta, přes bývalou Hornerovu cihelnu k prokopskému hřbitovu (*Bubeník - Uhlíková 1977*).

Další skupinu dokladů středohradištního pohřbívání najdeme na opačném konci Žatce, jihozápadně od bývalého Horního Předměstí. Z ulice Bratří Čapků pochází čtyři kostrové hroby z 1. poloviny 10. století. Tři obsahovaly mimo kosterní pozůstatky po nádobě, čtvrtý, často označovaný jako „hrob vikingského bojovníka“ (k etnickému původu mrtvého *Preidel 1937; Štěpánek 1947*), však byl bohatě vybaven milodary. V hrobě se našel meč typu „X“, dvě železné sekery, zbytek železného kování vědra, dvě železné ostruhy, nůž, část ovčáckých pérových nůžek a celá řada drobných železných předmětů; hrot šipky, kování a další (podrobný popis předmětů *Bubeník 1988, 233-234*). K pohřebišti pravděpodobně patřily také čtyři kostrové hroby z areálu nemocnice, který se nachází v odstupu zhruba 150 m (*Bubeník - Uhlíková 1977*) a kostrový hrob s nádobou z Husovy ulice, přímo z pod budovy Regionálního muzea K. Polánka (*Holodňák, ZAA čj. 9656/01*). V blízkosti ulice Bratří Čapků, u tělocvičny, jsou evidovány také nálezy nádob středohradištního stáří (*Bubeník 1988, 233*). Zde je nutné si uvědomit, že řadová pohřebiště byla využívána spíše extenzivním způsobem a rozkládala se na větší rozloze než menší kostelní hřbitovy charakterizované především intenzivním ukládáním hrobů (*Tomková – Frolík 2005*).

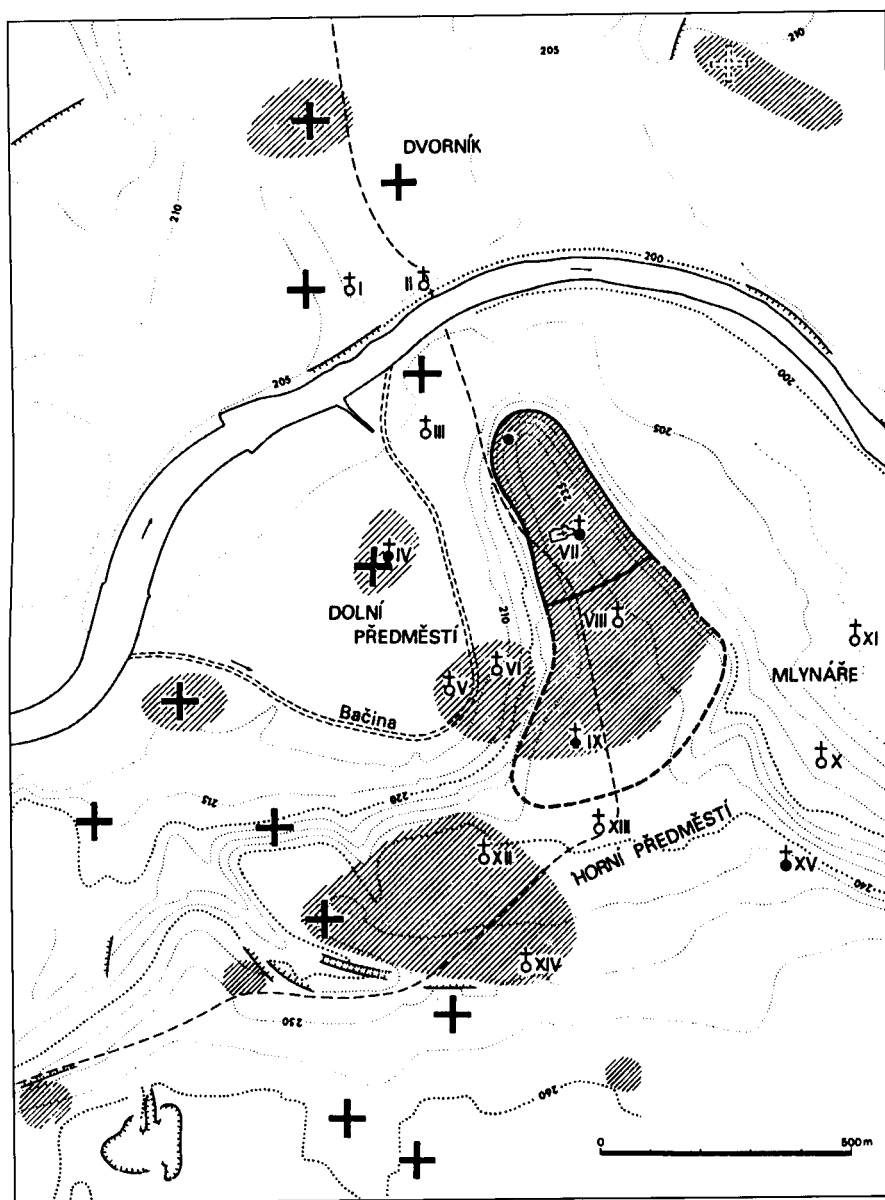
Kostrový hrob s nádobou, bronzovou náušnicí a skleněnou perlou, datovaný do středohradištního období byl nalezen v poloze Perč (*Bubeník 1988, 235-236*), ze stejné doby pochází také dětský kostrový hrob ze Zeyerovy ulice (*Bubeník 1988, 234*). Ojedinelé doklady, snad pohřební aktivity (nálezy nádob) z 9.-1. poloviny 10. století pochází také z Okurkového náměstí (*Bubeník 1988, 232*) a Bílé hory, polohy při bývalém statku Muschhof (*Bubeník 1988, 235*).

Je nepopíratelné, že uvedené hrobové nálezy tvoří na území Žatce koncentrace, avšak pro spojení těchto shluků, často ne zcela jisté lokalizace a původu, s raně středověkými komunikacemi (*Čech 2004, 89*) nemáme zcela přesvědčivé důkazy.

3.2 Doklady pohřbívání z 11.-12. století

Období zejména po roce 1100 je charakterizováno přechodem od nekostelních ke kostelním pohřebišťům (*Klápště 2005, 195*), což vede ke snaze najít ke každému hřbitovu sakrální stavbu. V Žatci poskytují východisko písemné prameny ze 14. století, ve kterých je

uvedeno celkem 16 kostelů. Část z nich zanikla v průběhu husitských válek nebo později (Vitha 1932) a jejich nejasná lokalizace je důvodem pro přiřazování jednotlivých kostelů k pohřebištím zjištěným archeologickým výzkumem. Jak se však patrně ukázalo v Praze (na Loretánském náměstí Tomková 2005; v Dlouhé ulici Čiháková – Dragoun – Podliska 2000, 140), ani ve městech není existence nekostelních pohřebišť ve 12. století vyloučena.



Obr. 1 Žatecká raně středověká aglomerace (šrafovaně - sídlištní nálezy, křížek - pohřebiště nebo hrobový nález, I - Všech svatých, II - sv. Prokop, III - sv. Máří Magdaléna, IV - sv. Václav, V - sv. Martin, VI - sv. Jan Křtitel, VII - Nanebevzetí P. Marie, VIII - sv. Kříž, IX - sv. Vít, X - sv. Ondřej, XI - sv. Jan Evangelista, XII - sv. Michal, XIII - Boží Tělo, XIV - sv. Mikuláš, XV - sv. Jakub). Podle Bubeník - Uhlíková 1977.

Na ostrožně, v jádru města, jsou doloženy čtyři kostely, z nichž se zachoval pouze městský farní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Na náměstí Svobody, kam ústí ulička

spojující Dlouhou ulici s náměstím, v místech dnešní chmelničky stával až do svého zbourání v roce 1881 kostel svatého Kříže, poprvé zachycený v písemných pramenech k roku 1376 (*Libal 1958*). V roce 2004 se zde M. Sýkorovi podařilo v úzkém výkopu zachytit dva porušené lidské skelety. O minoritském kostele svatého Petra a Pavla a kostele svatého Víta je pojednáno v následujících kapitolách.

Pod východními svahy ostrožny je v písemných pramenech připomínána osada Mlynáře (*Tomas 1967, 29*) a někde v těchto místech stály také kostely svatého Jana Křtitele a svatého Ondřeje. První jmenovaný byl prý považován za nejstarší žatecký kostel vůbec (*Vitha 1932*), archeologické doklady pro toto tvrzení nemáme.

Na levém břehu Ohře, podle Willenbergovy veduty poblíž mostu, bychom našli kostel svatého Prokopa doložený k roku 1352 (*Boháč 1970*). V jeho blízkosti se nachází hroby z doby středohradištní. Z ulice Jana Herbena je zaznamenán kostrový hrob orientace J-S se dvěma esovitými záušnicemi o průměru 27 a 28 mm (*Bubeník 1988, 236*). Prokazatelné důkazy o kontinuálním pohřbívání a jeho souvislosti se sakrální stavbou chybějí. Dále na sever na sídlišti zvaném ve středověku Dvorníky stál kostel Všech svatých (*Bubeník – Uhlíková 1977*).

Když se vrátíme zpátky na pravý břeh řeky, na Dolní Předměstí obtékané z jedné strany Ohří a z druhé Bačinou, bychom v blízkosti Okurkového náměstí, odkud je evidován nález nádoby, hledali špitální kostel svaté Máří Magdalény připomínaný k roku 1352 (*Libal 1958*). Dále na jih, v místě raně středověké osady (*Čech 1999*), stojí dodnes kostel svatého Václava. Z výkopu v jeho sousedství pochází zlomky soudkovitého korálu a pět bronzových esovitých záušnic o průměru 16-17 mm (*Bubeník 1988, 237-239*). Hrobový původ těchto šperků je pravděpodobný. O 150 m dál v ulici Ostrov (před čp. 2211) byly zachyceny sekundárně přemístěné lidské kosti (*Holodňák, ZAA čj. 9398/99*).

K západnímu úpatí žatecké ostrožny jsou lokalizovány na levý břeh Bačiny kostel svatého Martina a na pravý kostel svatého Jana Evangelisty (*Bubeník – Uhlíková 1977*). Ovšem pro jejich spojení s hroby ze Zeyerovy (viz výše) nebo Sládkovy ulice, které jsou od předpokládaného místa obou kostelů dosti vzdálené, nemáme žádný přesvědčivý důkaz. Z okolí Sládkovy ulice pochází bližší neurčený počet kostrových hrobů a snad i bronzové esovité záušnice. U dalších nálezů (nádoba, přeslen, kostěná střenka nože) není jistý jejich hrobový původ (*Bubeník 1988, 234-235*). Jižně od Sládkovy ulice, v poloze Bílá hora, byl odkryt orientovaný kostrový hrob asi 30letého muže s pěti bronzovými, stříbrem plátovanými záušnicemi (průměr 14-15 mm; *Bubeník 1988, 235*).

Součástí Horního Předměstí byl dodnes stojící kostel svatého Jakuba (bez hrobových nálezů). Od roku 1400 špitální kostel Božího Těla se nacházel před Pražskou branou (Tomas 2004, 134), v jeho souvislosti je zmiňován nález lidské kostry v Masarykově ulici, čp. 322 (Holodňák 1998). Kostel svatého Mikuláše snad stával někde poblíž ulice Volyňských Čechů, odkud pochází porušené středověké hroby (Bubeník – Uhlíková 1977, nově Holodňák 1998). V blízké Komenského aleji, v objektu TJ Šroubárny, byl dokumentován hrob dospělého muže, který obsahoval železný nožik a dětský hrob, do kterého byl vložen železný kroužek. Oba hroby byly orientovány Z-V (Bubeník 1988, 232-233). Posledním žateckým kostelem doloženým pro 14. století je kostel svatého Michala z prostoru kolem Nerudova náměstí (Bubeník – Uhlíková 1977). Oba kostely, jak svatého Mikuláše, tak svatého Michala byly považovány za součást jednoho sídliště, dnes se ukazuje že se jednalo o dva oddělené celky (Čech 1999).

Na konci naší cesty po žateckých středověkých pohřebištích nalezneme blíže neurčený počet kostrových hrobů z krátké uličky, která spojuje dnešní Čelakovského ulici s Mánesovou, před čp. 1972. Ve 30. letech minulého století zde byly zachyceny minimálně dva kostrové hroby s celkem osmi esovitými záušnicemi o průměru 30-40 mm (Bubeník 1988, 234). Další 8-10 kostrových hrobů zachytil záchranný archeologický výzkum v roce 1968. Pohřbení leželi na zádech s ruka podél těla nebo složenými v klíně, hroby byly obloženy opukovými kameny, dochovaly se stopy dřeva. Do třetice zde byly dokumentovány porušené hroby v roce 2001 (Holodňák, ZAA čj. 18/01). Pravděpodobně se jedná o pohřebiště, které bychom podle charakteru nalezených záušnic datovali do 12. století, není však vyloučený jeho starší původ. Otázkou zůstává, kdo zde ukládal své mrtvé. Z blízkého okolí nám chybí přesvědčivé doklady sídlištní aktivity stejně jako sakrální stavby.

4. Pohřebiště

4.1 Masarykova ulice¹

Ve dvou plošně omezených rýhách pro základy budovy v zadní části parcely mezi čp. 1956 a 745 v Masarykově ulici byl v roce 1998 proveden záchranný archeologický výzkum

¹ Kapitola vychází z nálezové zprávy čj. 53-59/98 uložené v Regionálním muzeu K. Polánka v Žatci, jejíž autorem je vedoucí výzkumu PhDr. P. Holodňák. Tímto mu děkuji za ochotné poskytnutí informací. Posléze převzal vedení výzkumu P. Čech, který v rozšířené sondě zaznamenal hrob „A“. Antropologické určení provedla Mgr. R. Baštýřová.

pod vedením P. Holodňáka. Vzhledem k okolnostem výzkumu (nenahlášená stavba) byla provedena pouze dokumentace řezů. Do zásypu mohutného příkopu zde bylo pohřbeno šest dospělých jedinců. Podle střepů v zásypech se tak nestalo před 12. stoletím.

Až na výjimku (hrob A) byly odryty pouze části hrobů a to buď lebka s horní částí trupu (2A/98) nebo břišní partie (zbývající hroby). Mrtví z hr. 2B/98/01-2B/98/04 byli pohřbeni současně do jedné hrobové jámy. Lebka pocházející z hr. 2A/98 vykazuje stopy možné dekapitace. Poloha kostry z hr. A s „rozmáchlou“ pravou horní končetinou naznačuje nepříliš pietní uložení do země. Hroby se nachází v prostoru mezi dnešní Masarykovou ulicí a Nerudovým náměstím, do jehož blízkostí je umístován kostel svatého Michala. Naskýtá se nám možnost uvažovat o hrobech ležících v dohledu kostela, ale přitom ne dostatečně blízko, jak se slušelo na řádné pohřby. Uvedené okolnosti vedou k úvahám o výjimečném postavení mrtvých ve společnosti, snad se jednalo o popravené (Čech 2004, 90). Delikventi neměli ve středověku právo na hrob v posvěcené půdě, pouze výjimečně, pokud projevíli lítost a kněz jim udělil rozhřešení, mohla být jejich těla uložena na okraji hřbitova (Unger 2002, 100-101), většinou však neměli jistotu zda budou vůbec pohřbeni. Ostatky odsouzených bývaly pohozeny nebo nedbale zakopány u silnic, při rozcestích nebo za hřbitovem. V mladších obdobích zůstávala jejich těla viset na šibenici tak dlouho, dokud nezetlela a nerozpadla se. Teprve pak byla na místě zakopána (k popravištím více Sokol 2003). Jedním z dokladů zvyku nechávat oběšence viset na místě poprav je i Willenbergova veduta Žatce, na níž si můžeme všimnout těla houpajícího se na městské šibenici.²

hrob	pohlaví/věk	orientace	další předměty	poznámka
2A/98	M, 20-30	Z-V	<i>Fe hřebík, Cu nebo br. drát</i>	lidských kostí nad kostrou kumulace
2B/98/01	dospělá žena	Z-V	Fe přezka	
2B/98/02	dospělý muž	Z-V	Fe přezka	
2B/98/03	dospělý jedinec	Z-V		
	dospělá žena			
2B/98/04	nebo mladý muž	Z-V		
A	dospělý jedinec	Z-V		

Tab. 1 Přehled hrobů s Masarykovy ulice (kurzívou předměty v zásypu)

² Za upozornění děkuji P. Čechovi.

4.2 Dvořákova ulice

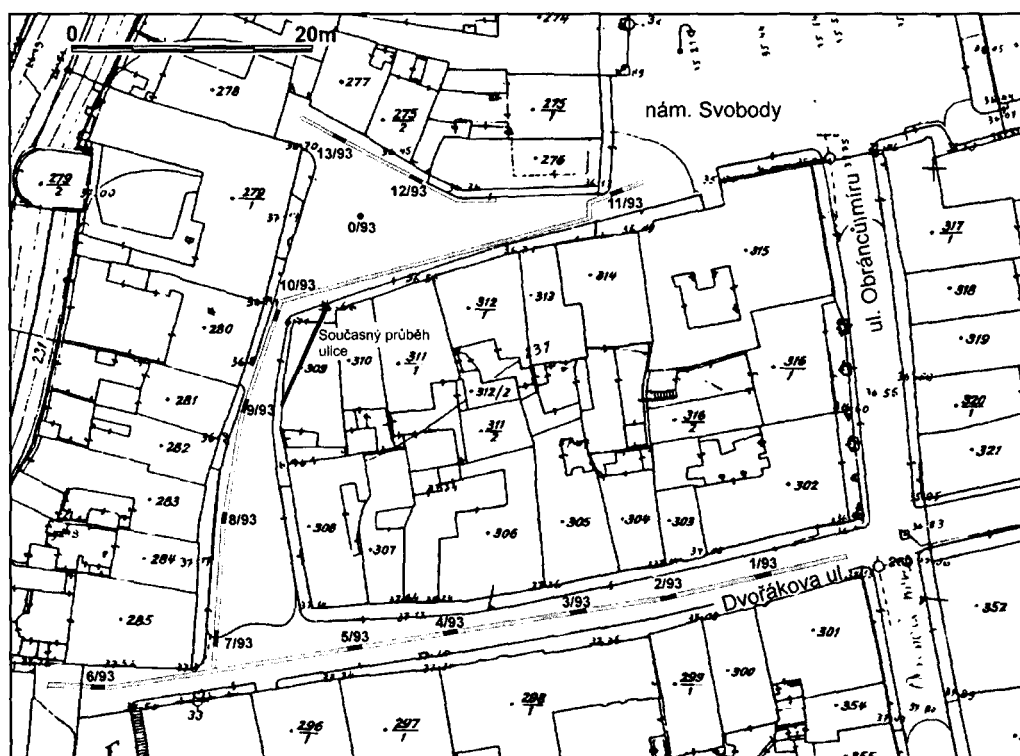
Dvořákova ulice se nachází v jihozápadním cípu předhradí bývalého přemyslovského hradu. Směrem od ulice Obránců míru je rovnoběžná s linií městského opevnění, které uzavíralo žateckou ostrožnu od jihu a pak se dvakrát stáčí tak, aby vyústila v jihozápadním rohu náměstí Svobody. Komunikace ve svém druhém ohybu (směrem k náměstí Svobody) vytváří nezastavěné trojúhelníkové prostranství. Někde do tohoto prostoru byl lokalizován kostel svatého Víta (*Tomas 1967*).

Kostel svatého Víta v písemných pramenech

Kostel svatého Víta donedávna patřil k těm mnoha žateckým kostelům, které jsou známy pouze z písemných pramenů. Je v nich zachycen nejprve k roku 1388, kdy Kateřina, vdova po žateckém měšťanovi Jindřichu „postřiháči“, věnovala šedesát grošů faráři u svatého Michala na mše v obnoveném kostele svatého Víta (*Schlesinger 1892*, č. 187). O dva roky později nalezneme chrám v listinách znovu, v záznamech o sporu Mikuláše, faráře od svatého Michala, s ostatními žateckými faráři o roční důchod dvaceti grošů (*Schlesinger 1892*, č. 200). K další roztržce hodné zápisu došlo v roce 1406 mezi farářem Vícemilem a jeho kolegy z předměstí, mezi nimiž figuruje také Herold, farář u kostela svatého Michala, jemuž je podřízen kostel svatého Víta uvnitř žateckých hradeb (*Schlesinger 1892*, č. 294). Z písemných pramenů vyplývají pro lokalizaci a identifikaci kostela především dvě podstatné věci: v roce 1388 musel být kostel, stojící uvnitř města, obnoven.

Výzkumy a jejich metodika

Už v roce 1993 proběhl z důvodu rekonstrukce plynovodu v ulici záchranný archeologický výzkum pod vedením P. Holodňáka (Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci). V průběhu výzkumu bylo zdokumentováno celkem čtrnáct sond, třináct v liniovém výkopu pro plynovod a jedno (0/93) v místě pro kanalizační přípojku. Právě celý lidský skelet nalezený v sondě 0/93, která se nacházela uprostřed zmiňovaného prostranství, a sekundárně uložené lidské kosti v sondách 12/93 a 13/93, ležících při severní straně náměstíčka, jsou prvními doklady pohřebních aktivit v tomto prostoru (*Holodňák 1998*).



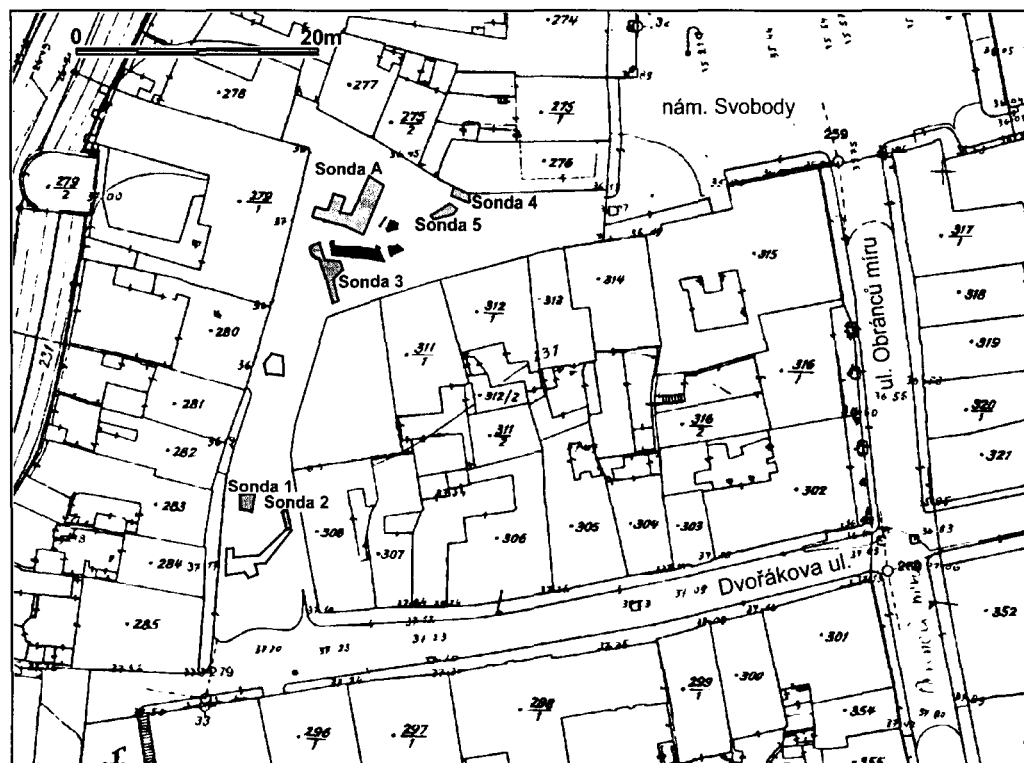
Obr. 2 Dvořákova ulice na katastrální mapě s vyznačenými sondami z roku 1993 a trasami plynovodu (kresba P. Čech).

V souvislosti s pokračující obnovou komunikace ve Dvořákově ulici pokračoval záchranný archeologický výzkum v roce 1995 pod vedením P. Čecha (ÚAPP Most). V úseku od městského divadla po náměstí Svobody byla stržena dlažba, snížen povrch a vykopány nové vodovodní přípojky a dešťová kanalizace. V místě napojení kanalizačních šachet bylo položeno pět sond (1-5) a další (sonda A) byla vyměřena uprostřed volné plochy, kde bylo plánováno zřízení malé kašny. V sondách 1 a 2, jediných které se nenacházely v rozšíření Dvořákovy ulice, nebyly, na rozdíl od zbývajících sond, zachyceny žádné lidské kosti, což naznačilo přibližný rozsah pohřebiště směrem na jih.

V prostorově velice omezených výkopech pro dešťovou kanalizaci (sonda 4 a 5), nacházejících se v severovýchodním cípu rozšíření ulice, byly zjištěny pozůstatky tří lidských koster (04/06, 04/07 a 05/08).

Největší množství odkrytých lidských ostatků se soustředilo do centra náměstíčka, kde byly vytyčeny sonda 3 a A. Předpokládaným důvodem této koncentrace, jež vykazovala znaky etážových pohřebišť, byla existence do té doby neznámé sakrální stavby. Tuto domněnku potvrdilo snížení povrchu komunikace, které odhalilo negativ půdorysu jednolodního kostelíka o rozměrech 6,5 x 9 m, zakončeného půlkruhovou apsidou. Základové poměry a stratigrafické vztahy k ostatním archeologickým situacím se však nepodařilo

prozkoumat plošně. Pouze v sondě A, jež byla z toho důvodu několikrát rozšířena (sektor 3 a 4), bylo zachyceno severozápadní nároží budovy.



Obr. 3 Dvořákova ulice na katastrální mapě se sondami výzkumu z roku 1995. Světle šedě vyznačena plocha sond, tmavě šedě pozůstatky negativů zdi kostela (kresba P. Čech).

Pohřebiště v souvislostech...

Pohřebiště nebylo nejstarší komponentou lidské činnosti ve sledovaném prostoru, předcházela jí sídlištní aktivita jak pravěká, tak raně středověká. Tomu nasvědčují keramické střepy ze zásypu hrobů, ale především archeologické situace odkryté pod hroby. Nejmladší etapou vývoje sídliště reprezentuje kruhová výheň z přelomu 10. a 11. století (Čech 2004, 91).

Kostel, který se podařilo archeologickým výzkumem zachytit, je považován za součást velmožského dvorce (Čech 2004, 93), pro jehož existenci však hovoří pouze přítomnost sakrální stavby na předhradí žateckého hradiště a tři palisádové žlaby zachycené v prostorově omezených sondách 3 a A (sektor 1).

Při výstavbě západního průčelí kostela byly porušeny hroby (A/03/11 a A/03/14), zároveň se však neobjevily doklady pohřbívání v interiéru stavby. Tyto dva poznatky, společně s propálenými vrstvami podlahy v objektu, vedly k závěru, že zděná stavba měla dřevěného předchůdce (Čech 2004, 91). Velikost prokopané plochy uvnitř budovy nám nedává naprostou jistotu, že tam opravdu žádné hroby nebyly, a kostel tedy nestál na starším nekostelním pohřebišti. Situace, kdy zdivo kostela porušilo starší hroby, je poměrně obvyklým jevem,

např. u kostela sv. Václava ve Vraclavi (Ježek – Sommer 2001) nebo u kostela svatého Petra a Pavla na Oškobrhu (Hrdlička – Richter 1974) se dřevěného předchůdce prokázat nepodařilo. Existence dřevěného kostela v Dvořákově ulice není v současnosti zcela jasně dokazatelná, ani vylučitelná.

Dřevěné kostely (poslední stručné shrnutí Frolíková-Kaliszová 1999) patrně nebyly na středověkých sídlišťích ničím neobvyklým, aspoň jak vyplývá z písemných pramenů. Kanovník vyšehradský při výčtu škod způsobených větrnou bouří v říjnu 1134 zaznamenal poničení mnoha kostelů, kamenných a dřevěných („...ecclesias tam lapideas quam ligneas...“; Sláma 1986, 28). Rozdílný stav panuje v archeologických situacích, ve kterých patří „ecclesia lignea“ k těm hůře zachytitelným především kvůli své konstrukci a užitému materiálu. Ve středověku můžeme vyzorovat dvě období, kdy docházelo k rozmachu výstavby dřevěných kostelů. První souvisí s postupem christianizace a se stabilizováním křesťanství ve společnosti, stavby z tohoto období mohou být proutěné (např. sedmý kostel v Mikulčicích; Poulik 1975, 110) nebo postavené z kůlu či fošen (např. v Kaliszi; Sommer 1997). Takovéto objekty se pak projeví v terénu často pouze jako systém kůlových jam a žlabů.

K druhé vlně výstavby docházelo v souvislosti s kolonizací, kdy se vzhled sakrálních staveb blížil vzhledu obytných budov, srubu na kamenné podezdívce (např. kostel z 1. pol. 13. století z Nesvetic; Brych 1989). Oba typy konstrukcí, jak kůlová, tak srubová, byly použity při jednotlivých stavebních fázích kostela svatého Mikuláše v Tisové – Vysokém Mýtě (Richter – Sigl 1988). Dřevěný kostel byl považován za provizorium nejenom samotnou církví, ale také laiky (Sommer 1997), proto býval časem nahrazen „solidnějším“ a reprezentativnějším kamenným nástupcem. Stalo se tak například v Zahrádce u Ledče nad Sázavou (Hejna 1980) a není vyloučeno, že se tak stalo i v Žatci u svatého Víta. Impulsem pro výstavbu kamenného kostela v Dvořákově ulici by mohl být zánik jeho eventuálního dřevěného předchůdce požárem, který se odrazil v silném propálení podlahy. Pravděpodobně stejná událost vedla k zničení severního palisádového žlabu (Čech 2004, 91).

Podle keramických zlomků ze zásypu hr. A/03/11 a z vrstev v interiéru se s výstavbou zděného kostela začalo na počátku 2. poloviny 11. století.³ Šířka mladší stavby se shodovala s původním, hroby neporušeným prostorem, budova však byla protažena směrem na západ, což vedlo k již zmíněnému poškození hrobů A/03/11 a A/03/14.

³ Za informaci děkuji P. Čechovi.

Je otázkou, zda se zděným kostelem souvisí také starší z jižních žlabů, jež začínal na úrovni západního průčelí (Čech 2004, 93). Každopádně ještě v 2. polovině 11. století byl jižní žlab zasypan a následně porušen hr. 03/02. Do zásypu mladšího žlabu byl zapuštěn hr. 03/01 obsahující esovitě záušnice o průměrech 23-26 mm, které ho dovolují datovat do 2. poloviny 11. století.

Jestliže připustíme existenci dvorce v místě dnešní Dvořákovy ulice, ukazovalo by zasypaní palisádových žlabů buď na přestavbu dvorce, nebo na jeho zánik. Druhá varianta by mohla znamenat změnu statusu z vlastnického kostela na farní (Čech 2004, 93), což by vedlo k nárůstu pohřbívání v jeho blízkosti. Tento jev sice na pohřebišti pozorujeme, nemáme důkazy, že k němu došlo v 2. polovině 11. století, tedy v době, kdy se uvažuje o zániku nejmladšího žlabu a snad i celého dvorce.

...souvislosti v pohřebišti

Na prostranství v Dvořákově ulici bylo zaznamenáno 42 hrobů, pozůstatky dalších osob se našly v zásypech nebo jako deponie kostí v mladších hrobech. Celkově můžeme uvažovat o nejméně 59 jedincích, z toho 8 dětech, které se podařilo zachytit při archeologických výzkumech.⁴ Pro pohřebiště nebyl zatím vypracován antropologický posudek, počty se tedy mohou ještě nepatrně změnit.

Nejvíce hrobů (33) pochází ze sondy A, která byla plošně největší a také pokrývala prostor v blízkosti kostela, kde se obvykle soustředila většina pohřebních aktivit. Naproti tomu v sondách 04 a 05 vzdálených necelých 5 a 3,5 m od závěru kostela, kde nedocházelo ke kumulaci hrobů, a tedy k jejich porušování, nacházíme okraj pohřebiště.

Vraťme se nyní k hrobům v sondě A, na nichž můžeme zachytit nejen stratigrafickou posloupnost jednotlivých hrobových celků, ale především vývojové stupně pohřbívání u kostela sv. Víta.

Nejstarší funerální aktivita, která předcházela zděnému chrámu a snad patřila k dřevěnému kostelu, je reprezentována hr. A/01/04, A/01/11, A/04/11 a A/04/14. Poslední dva zmiňované byly porušeny (hr. A/04/14) nebo pečlivě překryty (hr. A/04/11) zdívkou kamenného kostela. Naopak do zásypu hr. A/01/04 se díky proklesnutí výplně v důsledku rozkladu měkkých částí těla dostala maltová vrstva, jež ho původně překrývala. Podle

⁴ Na jaře roku 2006 proběhla v Dvořákově ulici další archeologická akce pod vedením P. Čecha, jemuž děkuji za poskytnutí následujících informací: Během výzkumu, který se uskutečnil především v prostoru východně a severně od kostela, se podařilo zachytit dalších 44 hrobů. Mimo jiné byla nalezena železná esovitá záušnice o velkém průměru (kolem 70 mm) a odkryt dvojhrob obsahující kosterní pozůstatky dvou dospělých mužů se stopami sečných zranění.

vnějších znaků (dochovaná hrobová jáma, minimální porušení hrobu, uspořádání do řady) by do této skupiny patřil také hr. A/01/10. Přesto je o něco mladší, neboť porušil onu maltovou vrstvu, propadlou do hr. A/01/04.

V další etapě pohřbívání došlo vzhledem k výstavbě kostela ke zvýšení počtu hrobů, pro které byly i nadále charakteristické v terénu se jasně projevující obrysy hrobových jam. Na rozdíl od starších hrobů byli zemřelí ukládáni do dřevěných rakví, jak potvrzují nejenom otisky zetlelého dřeva, ale také deponie kostí z porušených hrobů tvořící kolem mladšího skeletu negativ pravouhlé rakve (např. hr. A/01/05). Třetím charakteristickým znakem je právě porušení starších hrobů, ačkoliv mezi sebou se hroby vzájemně respektují. Do této fáze patří celá řada hrobů; jistě se jedná o hr. A/01/03, A/01/05, A/01/07-A/01/09, A/02/03, A/02/12, A/03/02, A/03/04 a všechny hroby ze sondy 3. Snad k nim můžeme přiřadit také hroby ze sond 04 (hr. 04/06) a 05 (hr. 05/08). Při časovém zařazení těchto hrobů nám může pomoci pouze soubor sedmi esovitých záušnic (velikost průměru 23-27 mm) z hr. 03/01. Jejich velikost dovoluje uvažovat o vzniku kostela krátce po pol. 11. století Denár Břetislava I. (1050-1055) ze zásypu hr. A/01/05 vypovídá jen o době zasypání tohoto hrobu a pro chronologii pohřebiště nemá vysokou vypovídací hodnotu.

V souvislosti s výstavbou zděného kostela došlo nejenom k nárůstu pohřbívání, ale změnilo se také chování pozůstalých. Stále bylo dodržováno pohřbívání do pravidelných řad, ale pokud stav dochování hrobů umožňuje, zdá se, že se mezery mezi jednotlivými hroby ve snaze o přiblížení se ke zdem sakrální stavby zmenšily.

Třetí fáze týkající se velké části hrobů ze sondy A, především ze sektorů 2 a 3 se vyznačovala intenzivní pohřební činností, při které docházelo k častým superpozicím nejenom s hroby ze starších etap. Uspořádání do řad se rozvolňovalo, vznikaly kumulace kostí v zásypech nebo mimo hrobové jámy a lokalita začala vykazovat všechny obvyklé rysy etážového pohřebiště. Kdy došlo k této změně, nelze jednoznačně určit, nejdříve snad na přelomu 11. a 12. stol, pevnější chronologická vodítka na pohřebišti postrádáme.

Jako zvláštní skupina se vyděluje soubor nejmladších hrobů (A/01/01, A/01/02, A/02/04 a A/03/01), které patřily pouze dětem. Esovité záušnice o velikosti průměru 60 a 61 mm umožňují datovat hr. A/03/01 do konce 12. století. Není však vyloučeno, že se některé pohřby dostaly do země v době, kdy už pohřebiště neplnilo svoji funkci. Fenomén pohřbívání malých dětí, často nekřtěňátek (jimž by velikostně odpovídaly kostry z hr. A/01/01 a A/01/02), do trosek kostelů nebo na nepoužívané hřbitovy byl častý a ve střední Evropě se začíná prosazovat už na přelomu 11. a 12. století (*Slivka 1997, 75*).

Otázkou zůstává doba trvání pohřbívání v Dvořákově ulici. Už bylo uvedeno, že jeden z nejmladších hrobů (A/03/01) je řazen na konec 12. století, další chronologická vodítka nám chybí. Nově vznikající město zahrnuje kostel svatého Víta s jeho hřbitovem do svých hranic a prostranství postupně obklopily měšťanské domy. Pohřební aktivity byly vytlačeny vně hradeb, kostel přišel o svá farní práva a přešel pod správu faráře u kostela svatého Michala. Ještě v 2. polovině 13. století došlo ke zpevnění vstupu do budovy sekundárně použitými náhrobními kameny, které byly utěsněny hlínou obsahující zlomky světlé, červeně malované nádoby.⁵ V té době se zde s největší pravděpodobností již nepohřbívalo. Jiný časový údaj neposkytuje archeologie, ale písemné prameny z roku 1388 zaznamenávají již zmiňovanou kopu grošů vdovy Kateřiny na opravu kaple. Snad to byl onen finanční dar, díky němuž byly vystavěny opěrné pilíře podpírající západní průčelí (Čech 2004, 93).

Přesto došlo v průběhu 15. století k demolici stavby, snad měla stejný osud jako minoritský kostel svatého Petra a Pavla nebo kostel Božího Těla, jež byly zničeny během husitských válek (Vitha 1932). Veškerý stavební materiál byl rozvezen, dokonce i základové zdivo bylo rozebráno tak, že se z něho dochovaly pouze negativy (Čech 2004, 93; popiska pod obrázkem) a na povrchu nezůstala ani stopa. Jen rozšíření Dvořákovy ulice dnes napovídá, že tam kdysi stával kostel svatého Víta s přilehlým pohřebištěm.

4.3 Chelčického náměstí

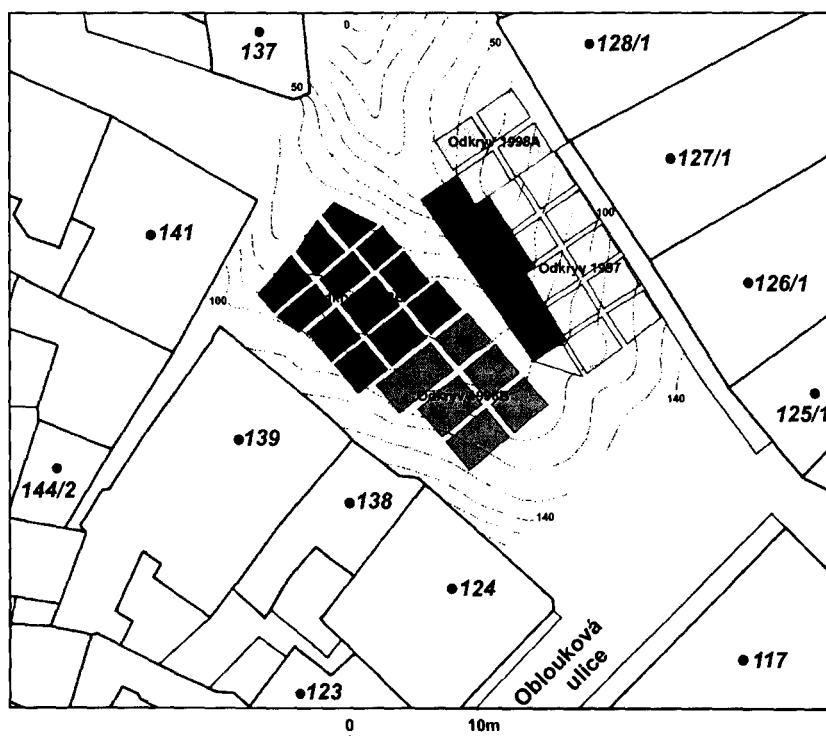
Chelčického náměstí se rozkládá na obdélném výběžku v jihovýchodní části žatecké ostrožny, od které je ze severu oddělen terénní depresí. Celá plocha se nepatrně sklání od severozápadu k jihu. Náměstí samotné je lichoběžníkového tvaru a delší osou respektuje osu výběžku. Plocha byla součástí předhradí přemyslovského hradu a patřila do hradeb středověkého Žatce. Od náměstí Svobody je vzdálena přibližně 150 metrů.

Metodika výzkumů

V Žatci proběhl roce 1992 díky rekonstrukci plynovodu na délku rozsáhlý, ale na velikost potrubní rýhy plošně omezený (50 cm šířky, 140 cm hloubky), archeologický výzkum (Čech 1994). Na Chelčického náměstí vedl výkop podél uliční fronty domů na severovýchodní straně prostranství. Výzkumem se podařilo zachytit 33 lidských skeletů⁶ datovaných do 11.-13. století. V této souvislosti se také uvažovalo o možné lokalizaci kostela svatého Víta do těchto míst (Čech 1994).

⁵ Za informaci děkuji P. Čechovi.

⁶ Velkou část koster se nepodařilo ztotožnit s nálezy z výzkumu z roku 1997. Do dalších analýz nebyly použity.



Obr. 4 Chelčického náměstí s vyznačenými plochami archeologického výzkumu z let 1997-1998 (kresba P. Čech)

Plánovaná rekonstrukce povrchu náměstí byla příčinou předstihového archeologického výzkumu v letech 1997-1998 (vedoucím byl stejně jako v roce 1992 P. Čech). Plocha byla rozdělena na 37 sektorů o rozměrech 3,2 x 2,8 metrů z důvodů fotogrammetrické dokumentace. Prokopaná plocha pohřebiště činila 330 m², z toho 123 m² bylo zničeno nebo silně poškozeno.⁷ Jednalo se především o část ve středu náměstí a tedy i pohřebiště. Odhaduje se, že se archeologickým výzkumem podařilo odkrýt přibližně 90 % rozlohy hřbitova (Čech 2004, 106).

Pod vozovkou

Raně středověkému osídlení na Chelčického náměstí předcházely, podobně jako v Dvořákově ulici, pravěké situace. Výraznější sídelní aktivita však pochází podle rozboru keramického materiálu až z 1. poloviny 10. století, kdy na jižním jihozápadním okraji zkoumané plochy stály nadzemní konstrukce s podlahami podsýpanými pískem a okolím vydlážděným valounky. Ke stavbám zřejmě patřily také zahloubené objekty ze severní části výzkumu, které pocházejí ze stejného období. Pravděpodobně se jednalo o dvorec, tvořený

⁷ Informace P. Čecha

obytnou budovou srubové konstrukce a objekty hospodářského a výrobního charakteru (Čech 2004, 63-64).

V blízkosti usedlosti byl nalezen lidský skelet (24/02). Na možný protivampyrický zásah ukazují vedle nepietního uložení i další neobvyklé skutečnosti. Příčinou úmrtí bylo snad zlomení vazů, mrtvému byla poté useknuta levá dlaň, která ležela mezi stehenními kostmi. Zatížení trupu a lebky kameny vedlo k rozdrčení obličejových a hrudních partií. V okolních vrstvách se nenašly stopy po hrobové jámě a můžeme se důvodně domnívat, že ani žádná neexistovala. Tělo mrtvého muže zůstalo ležet na valounkové dlažbě. Ta už byla v té době pokryta tenkými vrstvičkami splachů, což naznačuje, že v té době již nesloužila jako komunikace. Patrně byla opuštěna také usedlost, ke které patřila (Čech 2004, 64).

Ve srovnání s 1. polovinou 10. století se v následujícím období intenzita osídlení na ostrožně podstatně snížila. Torza archeologických situací dovolují rozeznat zahloubené objekty, především interiér výrobního prostoru s propálenými stěnami, z počátku 11. století (Čech 2004, 64). Sídlištní aktivita zde trvala i v době, kdy se na Chelčického náměstí objevily první hroby. V archeologických situacích se projevovaly výraznou hrobovou jámou, často pravoúhlu, někdy se objevilo částečné obložení kameny. Nejstarší hroby se koncentrovaly především do východní poloviny areálu a spíše než o jejich uložení do pravidelných řad můžeme mluvit o shlucích s pouhými náznaky řadového uspořádání. Počátek pohřbívání je relativně dobře datován především nálezy esovitých záušnic o průměrech do 15 mm (hr. 08/19, 16/10 a 27/92). Do země se dostaly patrně nejdříve v 1. čtvrtině 11. století.

Další fáze pohřbívání se od předchozí příliš nelišila. Přibylo hrobů, jejich ukládání do řad bylo výraznější. Největší koncentrace byla zachycena v sektoru 09 při jižním okraji zkoumané plochy. Ani v úpravě hrobových jam nemůžeme zachytit výraznější změny, objevily se otisky zetlelého dřeva kolem koster (hr. 02/10, 08/08 a 08/18). Poněvadž byla k pohřbu často používána stejná místa (především sektory 1-4, 6-10, 15, 16, 18-22), docházelo k prvním superpozicím. Většinou byly hrobové jámy mělké a docházelo pouze k porušování hrobových zásypů, nikoliv samotných skeletů. Výjimečným zůstává nález obdélné zděné hrobky z opukových kvádrů. Její jihovýchodní strana překryla hr. 16/10, který patřil mezi nejstarší na pohřebišti. Do hrobky (přibližně 3,2 x 1,0 m) byla vložena rakev obsahující tělo asi 14letého chlapce (hr. 18/09). Důkazem pro pohřeb v rakvi jsou nejenom stopy dřeva, ale především 15 kusů železného kování, které skelet obklopovaly.

Absolutní chronologické vymezení skupiny se opírá především o nález denárů Sptyhněva II. (1055-1061; hr. 10/16) a Vratislava II. (1061-1085; hr. 03/7B a 09/09). Esovité záušnice registrované v hrobech (hr. 05/04, 08/15, 15/06, 18/10, 22/07, 17/92 a 18/92) mají průměr od

20 do 31 mm a s datací mincí se nevyklučují. Závěr fáze lze na jejich základě řadit do konce 11. století s možným přesahem do století následujícího. S největší pravděpodobností však můžeme spíše než o další vývojové etapě hovořit o druhé vlně pohřbívání, při které nedošlo k výraznějším změnám ve způsobu ukládání mrtvých.

Tyto proměny, jež jsou postižitelné až v následující etapě se odehrály až někdy od 1. poloviny 12. století. Podobně jako ve Dvořákové ulici také zde došlo ke zvýšení počtu hrobů, pohřbívání se rozšířilo i do té doby nevyužívaných míst (sektory v západní polovině plochy). Intenzivní činnost vedla k porušování hrobů a jejich neustálým překopáváním vznikla vrstva charakteristická pro etážová pohřebiště. V Žatci se jedná o šedou hlínu s kousky opuky, valounky a s množstvím lidských kostí. Deponie lidských skeletů se nacházely také v hrobových zásypech, na rozdíl od hrobů z Dvořákovy ulice nebyly ukládány mezi stěnu výkopu a rakev, takže při odkrytí nevytvářely negativy rakví. Přesto byly stopy dřeva často pravoúhlého tvaru patrné, naopak ve většině případů chyběly obrysy hrobových jam. Výrazným rysem byla existence náhrobních kamenů, archeologický výzkum jich zachytil v této fázi celkem osm.

Datování této etapy je postaveno, jak jinak, na časovém zařazení mincí a esovitých záušnic nalezených při pohřbených kostrách. Denáry se koncentrovaly především v sektoru 10 (hr. 10/03, 10/10 a 10/12), zbývající se našel v sektoru 04 (hr. 04/10). Jednalo se mince Svatopluka (1107-1109), Vladislava I. (1120-1125), Soběslava II. (1125-1140) a pravděpodobně Vladislava II. (1158-1174), tedy o ražby pokrývající skoro celé 12. století. Do 2. pol. 12. století jsou řazeny také bronzové záušnice z hr. 09/06 (velikost průměrů 59 a 61 mm) s jedním koncem zatočeným do esovité kličky a druhým provrtaným. Zdá se, že ke konci 12. století se pohřební aktivita na Chelčického náměstí snižovala a postupně ustávala. Jestli se tak stalo ještě před rokem 1200, nelze bezpečně říct, jisté však je, že pohřbívání tu neskončilo úplně.

I přesto, že hroby v sektorech 01-05, 16 a 17 byly překryty sídlištními vrstvami s denárem Přemysla Otakara I. (před rokem 1210)⁸ a kolem prostranství začínalo pomalu vznikat vrcholně středověké město, vznikly na náměstí ještě další hroby. Vedle skupinky dětských hrobů v sektorech 07 a 21 zde byl pohřben také muž (hr. 08/03) s brakteátem Václava I. (1230-1253) v pravé ruce.

⁸ Sdělení P. Čecha.

Hřbitov s nejméně 239 pohřbenými jedinci⁹ z 11.-12. století na předhradí přemyslovského správního centra vyvolává otázku, zda patřil ke kostelu. Bohužel plocha, kde by se dala sakrální stavba předpokládat byla v minulosti nenávratně zničena výstavbou kašny a vkopy pro různé druhy potrubí, takže převažují důkazy spíše nepřímé než přímé. Mezi nejpodstatnější patří několik zlomků kvádrů, dva fragmenty pravděpodobně ze středového sloupku sruženého okna a dále soubor několika desítek kusů dlaždic. Jedná se především o šestiboké exempláře s vyobrazením císaře Nera, sfingy a gryfa. Jako výplň mezi nimi sloužily trojúhelníkové a čtvercové kusy. Analogie k použité výzdobě a polevě pochází z Vyšehradu, kde tvořily podlahu kapitulního chrámu (založeny 1070). Uvedené a jejich stratigrafická poloha na Chelčického náměstí vedly k zařazení dlaždic na počátek 12. století (Čech 2004, 98-99). V sektorech 26-32, 34 a 36 se podařilo zachytit zbytky negativu mohutného základového vkopu, který porušoval některé hroby (hr. 30/02 a 30/03).

Méně průkaznými doklady pro existenci sakrální stavby jsou: vrstva rozplaveného pískovce překrývající pohřebiště (především sektory 8 a 9), čtyři kulové jámy v pravidelných odstupech od zjištěného negativu základového vkopu, které s ním mohou souviset (lešení), a absence hrobů kolem předpokládané apsidy. Zastavme se nyní u posledního. Z uvažovaného zakončení sakrální stavby se zachoval pouze prostorově velmi omezený kus, přičemž možné hroby, které by ho obklopovaly, nebo naopak které by porušoval, byly z velké části zničeny recentními výkopy. Přesto, že na pohřebišti v Dvořákové ulici je patrná snaha o pohřbení, co nejbližší kostelním zdem, zde zůstává toto důležité místo nevyužito. Podobný jev je možné vyzorovat také kolem již zmíněného negativu základového zdiva.

I přes nejednoznačnost důkazů uvažuje autor výzkumu o několika různých stavebních etapách sakrální stavby. Obdobně jako v Dvořákové ulici, je také zde předpokládán kostel, nejspíše dřevěný, z 1. poloviny 11. století, jenž byl na počátku následujícího století nahrazen kamennou stavbou. Mělo se jednat o jednodlný podélný objekt s půlkruhovou apsidou a mohutnou věží, ze které zůstal jen negativ základového vkopu (viz výše). Vzhled kostela a jeho lokalizace na podhradí pak dovolují uvažovat o velmožském vlastnickém kostelu, který beze stopy zanikl ve 13. století, kdy ustoupil komunikačním nárokům kladeným na prostor náměstí (Čech 2004, 91-102). Představu o existenci dalšího, v písemných pramenech nezachyceného žateckého kostela samozřejmě nelze odmítnout jako neopodstatněnou, je však třeba si uvědomit, že zcela jasné důkazy nemáme ani pro její přijetí.

⁹ Se skelety zdokumentovanými během výzkumu v roce 1992 se podařilo ztotožnit pouze několik jedinců, se zbývajícími se dále nepracovalo.

Pohřebiště na Chelčického náměstí nabízí možnost komparace se situací v Dvořákově ulici, ačkoliv rozsah prozkoumané plochy je poměrně nesrovnatelný; odhadovaných téměř 90 % (Čech 2004, 106), i když z části zničených, proti několika menším sondám. Doba trvání obou hřbitovů je stejná, v Dvořákově ulici bychom se spíše přiklonili k zániku až v průběhu 1. poloviny 13. století oproti konci pohřbívání na přelomu 12. a 13. století na Chelčického náměstí. Také kostelní stavba je ve Dvořákově ulici doložena důvěryhodnějšími důkazy. Zdá se, že pohřbívání tam je, snad díky kostelu, intenzivnější a soustředěnější ke zdem sakrální stavby. Naproti tomu na Chelčického náměstí působí řád v ukládání hrobů rozvolněným dojmem, mezery mezi řadami a někdy i mezi jednotlivými hroby jsou větší. Pravděpodobně rozsah výzkumu v Dvořákově ulici může být příčinou absence kamenných náhrobníků.

4.4 Náměstí Jana Žižky

Dnešní náměstí Jana Žižky se rozkládá v severní části žatecké ostrožny mezi kostelem Nanebevzetí Panny Marie a městským pivovarem, který vyrostl na místě středověkého hradu (ten je do těchto míst lokalizovaný především na základě Willenbergovy veduty). Na základě archeologických výzkumů podpořených písemnými prameny (viz níže) se ukázalo, že rozloha prostranství, tak jak ji známe dnes, vznikla až v 15. století.

Okolnosti archeologického výzkumu

Příčinou předstihového archeologického výzkumu provedeného pod vedením P. Čecha (ÚAPP Most) byla, jak jinak, rekonstrukce inženýrských sítí podél východní strany náměstí a napojení ústí kostelních okapů do veřejné kanalizace. V letech 1999-2000 bylo postupně otevřeno 35 archeologických sond o rozměrech 3,5 x 2,5 m, které pokryly část plochy kolem severní strany děkanského kostela a dále v úzkém pruhu přes celé náměstí směrem k pivovaru.¹⁰ Výzkumem se podařilo zachytit dvě místa s pohřbenými lidskými ostatky. Jedno se nacházelo v sondách 01-14 kolem kostela Nanebevzetí Panny Marie, v této práci je označováno číslem 1, druhé bylo zachyceno v sondách 28-35 v ploše náměstí. Bylo mu přiřazeno číslo 2.

¹⁰ V roce 2004 proběhl na náměstí Jana Žižky archeologický výzkum v dalších 11 sondách. Část jich navázala ze severu na sondy z roku 2000, zbytek byl položen kolem severozápadního nároží kostela. Tento výzkum není součástí předložené práce a na své zpracování zatím čeká.

Hřbitov kolem kostela Nanebevzetí Panny Marie

Na románský původ stavby jako první upozornil v drobné stati V. Mencl (1961), zevrubný stavebně-historický průzkum byl proveden až v letech 2001-2003. Na základě analýzy dochovaných architektonických článků (sdružené okno a obloučkový vlys) jsou počátky městského kostela kladeny nejdříve do 1. čtvrtiny 13. století (Beránek – Ebel – Čech 2004). Tomuto vročení neodporuje ani tradované datum položení základního kamene 21. srpna 1206 (Beránek – Ebel – Čech 2004, 33).

Archeologický výzkum podél vnější strany severní boční lodi a jejího severovýchodního nároží odhalil pozůstatky vrcholně středověkého hřbitova. Ten nesl všechny znaky typické pro etážová pohřebiště, tedy hroby v několika vrstvách nad sebou, s množstvím rozptýlených lidských kostí v zásypech, které pocházely z porušených hrobů. Mladším zásahům neušlo celých 87,3 % všech evidovaných pohřbů. Četné superpozice plynou ze změny nároků na rozlohu hřbitova. Od 13. století se prosazuje čím dál častěji představa „*středověkého hřbitova jako prostorově ohraničeného místa opatřeného patřičným svěcením, se sakrální stavbou ve středu*“ (Sommer 1989, 58). Právě tuto myšlenku naplňoval hřbitov u farního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Ostatně hřbitovní zeď byl výzkumem také zachycena (sektor 05).

Pohřbům předcházely sídlištní vrstvy, ve kterých se v sektoru 05 našly kdysi ztracené mince pocházející z období královské vlády Vladislava II. (1158-1173) a o něco mladší mince ražené Bedřichem (1179-1181/9). Naopak zachycené hroby respektovaly nejstarší stavební fázi kostela a porušeny byly až dodatečně přistavenými gotickými opěrnými pilíři z konce 14. století (Beránek – Ebel – Čech 2004, 5 a obr. 45).

Otázkou zůstává doba ukončení funkce hřbitova, jehož povrch byl v průběhu staletí neustále planýrován a uměle navyšován. Snad k němu došlo v průběhu 1. poloviny 15. století, na což nepřímo ukazuje nález mince z konce 14. století v blízkosti dětského hrobu, který nepatří na pohřebiště mezi stratigraficky nejmladší (Beránek – Ebel – Čech 2004, 7).

Celkem bylo odkryto nejméně 433 hrobů, ostatky dalších jedinců pochází z vrstev na hřbitově, ale také z deponií a zachycené kostnice. S největšími koncentracemi pohřbů se nesetkáváme přímo u kostelních zdí, ale v sektorech 13 a 14, tedy na místech, jež tvořily hranici mezi kostelem a volným prostranstvím směrem ke středu dnešního náměstí J. Žižky.

Hřbitov v místě bývalého minoritského kláštera

Menší bratři přišli do Žatce někdy kolem poloviny 13. století (Vitha 1942), pravděpodobně záhy po konstituování města, které je kladeno mezi roky 1235-1248 (Tomas 1967, 36). Tato domněnka je založena na srovnání s jinými městy (např. Hradec Králové Richter – Vokolek

1995, 111-113; Litoměřice *Kotyza 1997*; Kadaň *Velímský 1995*), kde patřily mendikantské kláštery mezi instituce vznikající záhy po založení právního města. V písemných pramenech se žatecký klášter s kostelem svatého Petra a Pavla objevuje poprvé až k roku 1313 (*Čech 2004*, 114). Jeho existence neměla příliš dlouhého trvání, neboť během husitských válek byl zcela zničen (*Vitha 1932*). Zánik kláštera byl opravdu důkladný, nezbyla z něj sebe menší stopa. Na základě zprávy z roku 1365, kdy minorité svým vyzváněním znemožnili kázání Konráda Waldhausera v městském kostele, byl klášter lokalizován někde do jeho blízkosti (*Razím 2000*, 46).

Ve druhé sezóně archeologického výzkumu na náměstí J. Žižky se v sondách v severní části prostranství podařilo zachytit základy budovy, která je považována, zřejmě právem, za pozůstatek klášterního kostela. Mohutné trojlodí nebyl první sakrální stavbou na tomto místě. Při výstavbě byly porušeny negativy základových vkopů menšího obdélného kostela postaveného z opukových kvádrů.

Starším chrám je považován za součást knížecího dvorce, jehož centrem byl dřevěný roubený palác ve vzdálenosti přibližně 15 metrů od kostela. Doba trvání tohoto knížecího sídla je kladena do 10. století a kostel je spojován s oním objektem, kam byl zavřen zbytek polské posádky při tažení Jindřich III. v roce 1004. Podle nepřímých důkazů (hroby zahloubené do zásypů objektů, které zanikly na konci 10. století) můžeme klášter počítat do 11. století (*Čech 2004*, 75). V porovnání se situací z Dvořákovy ulice a Chelčického náměstí zde byla intenzita pohřbívání nižší, což se odrazilo v menším množství porušených hrobů ze starší fáze pohřebiště.

Otázkou zůstává doba zániku kostelíku, snad sloužil ještě v prvních letech po usazení minoritů jako klášterní chrám. Toto tvrzení je postaveno na dvou skutečnostech. První vychází z neobvyklé pozice kláštera v rámci města. Domy žebrových řádů bývaly umísťovány v okrajových částech měst, většinou při hradbách, aby nekonkurovaly městským kostelům. Za jednou z příčin jiné polohy kláštera v městském urbanismu, tak jak ji vidíme v Žatci, byl předlokační původ kostela, který byl bratry z úsporných důvodů použit (*Razím 2000*). Analogickou situaci totiž evidujeme v Hradci Králové, kde minorité získali pro svůj klášter původní hradecký kostel svatého Jana Křtitele (*Razím 2004*, 169). Jedná se ovšem o pouhou hypotézu, obzvlášť když lokalizace hradeckého kláštera není bez nejasností (*Richter – Vokolek 1995*, 111-113). Druhým důkazem umožňujícím uvažovat o využití žateckého hradeckého kostela je původní patrocínium, které bylo z počátku zasvěceno jenom svatému Petrovi. Svatopetrské patrocínium patří mezi jedny z nejstarších (*Boháč 1970*) a klášterní

kostel zřejmě přebíral po svém předchůdci nejenom místo („*stabilitas loci*“), ale také zasvěcení.

Výstavba nového klášterního kostela byla dlouho trvající záležitostí, ostatně v té době se mohla stavba kostela protáhnout až na několik desítek let (*Klášťe 1995*, 269), okolí však bylo k pohřbívání využíváno už během stavebních prací, jak dosvědčují hroby porušené kostelním zdivem (hlavně v jižní boční lodi). Husitské bouře sice přinesly zánik kláštera i s kostelem, ruiny byly i nadále využívány k ukládání pohřbů, z nichž některé porušily zbytky vydlážděné podlahy (sektor 32).

Kláster i s kostelem nebyl na místě již nikdy obnoven a jeho zánik byl tak důkladný, že se nám po něm nedochovaly ani stopy v parcelační síti jako to bylo ve Dvořákově ulici. V místě východní části kostela vznikl nový domovní blok. Díky archeologickému výzkumu se však v ulici Jana Hory a ve farské zahradě podařilo zachytit hroby, které snad původně obklopovaly kostelní presbytář.¹¹

5. Předměty z hrobových kontextů¹²

Námi sledovaná pohřebiště plnila svou funkci v dobách, kdy středověká společnost opouštěla zvyk ukládání různých předmětů do hrobů. Jedná se především o pohřebiště v Dvořákově ulici a na Chelčického náměstí, jejichž počátky se kládou do 1. poloviny 11. století. Na Chelčického náměstí nacházíme milodary v 10 % hrobů, v Dvořákově ulici pouze v 7,1 %. Nižší číslo v druhém případě plyne patrně s omezeného počtu prozkoumaných hrobů (433 : 42).

Ve vrcholně středověkých hrobech nacházíme záměrně vložené předměty poměrně vzácně. Tento fakt je vedle změny v pohřebním ritu dán mimo jiné také častým porušování hrobů, což vede k obtížnému spojení konkrétního předmětu s konkrétním hrobem. Ze hřbitovů na náměstí J. Žizky evidujeme vedle koster další předměty v pouhých 4,4 % (pohřebiště 1) a 6,6 % (pohřebiště 2) hrobů. Ve srovnání se staršími pohřebišti se nejedná o natolik výrazný rozdíl, jak by sedalo očekávat. Zatímco na Chelčického náměstí a ve Dvořákově ulici se často setkáváme se šperky (esovité záušnice, prsteny), zde nacházíme v hrobech především součásti dřevěných rakví (železná kování, hřebíky). Zarážející je i v porovnání s dalšími českými lokalitami počet osmi mincí z Chelčického náměstí. Výskytu

¹¹ Za informaci děkuji vedoucímu výzkumu P. Čechovi.

¹² Fotografická dokumentace všech dohledaných předmětů je umístěna na příloženém CD.

mincí v hrobech v českém prostředí odpovídá více situace z Dvořákovy ulice a z náměstí J. Žizky, odkud známe po jednom kusu (viz níže).

5.1 Esovité záušnice

Esovité záušnice jsou nejznámějším a nejrozšířenějším nálezem z mlado- a pozdněhradištních pohřebišť. Jedná se o šperk, jež svou jednoduchostí pronikl mezi nejširší vrstvy obyvatel přemyslovského státu, i do jeho nejodlehlejších míst. Velikost jeho průměru patří mezi nejsledovanější rozměry v archeologické literatuře.

Jednou z variant záušnic jsou esovité záušnice, jejichž signifikantním znakem je zakončení minimálně jednoho konce esovitou kličkou. Zakončení může být roztepáno nebo neroztepáno, zdobené žlábkou nebo rýžkami. Existuje také množství výzdobných motivů samotného těla, které bývá nejčastěji tvořeno drátem kruhového průřezu (k popisu a typologii záušnic nejnověji *Dresler 2003*, 6, 53-117).

Otázka původu a geneze zůstává jedním z problémů spjatých s tímto šperkem. Je jí věnována řada publikací (nejnověji *Dresler 2003*, 26-31; *Tomková 2005a*; *Štefan v tisku*). Podobně je to i s počátkem jeho výskytu, jenž je v Čechách a na Moravě spojován s jinými společenskými jevy; rozšiřování v souvislosti s přemyslovskou mocí, a tím i počátek před koncem 9. století v Čechách (*Krumphanzlová 1974*, 52), a naopak spojitost s kulturními vlivy z Karpatské kotliny v polovině 10. století na Moravě (*Šikulová 1959*, 123-124; celkově shrnutí problematiky *Měřínský 1997*, 88; *Dresler 2003*, 26-31; *Štefan v tisku*). Přetrvávání existence esovitých záušnic ve 13. století je nejasné, z hrobových celků se vytrácí na jeho počátku (např. Nesvětece; *Klápště 1994*, 172), známe však některé nálezy ze sídlištních situací (např. Bratronice; *Smetánka 1973*, 482).

Na základě rozboru esovitých záušnic nalezených v hrobech společně s mincemi vytvořil R. Turek (1948) tezi o zvětšování průměru těla záušnice v závislosti na čase. Toto pravidlo zůstává i přes některé modifikace nadále platné (naposledy *Dresler 2003*, 140-143). Nejstarší exempláře dosahují průměru do 15 mm, zřejmě až od počátku 12. století se objevovaly kusy s velikostí nad 30 mm. V následujících letech se vývoj esovitých záušnic ubíral k velkým průměrům (ojediněle 90 mm, např. Radomyšl, *Nechvátal 1999*, 121), ale i nadále přetrvávala tradice starších tvarů (*Klápště 1994*, 172). Esovité záušnice s menším průměrem ze 12. století bývají označovány za dětské a potvrzení se často nachází přímo v hrobech (Radomyšl, *Nechvátal 1999*, 123), ovšem i zde platí výjimky. Až několikacentimetrové rozdíly mezi průměry můžeme nalézt i v jednotlivých hrobových celcích, např. z dětského hrobu z Bíliny

pochází záušnice o velikosti 25 a 45 mm (Váňa 1976). Nutno podotknout, že výše uvedené se týká především bronzových exemplářů, záušnice ze stříbra nebo zlata si i nadále zachovávají svůj drobnější charakter.

Z porovnávaných žateckých pohřebišť známe esovité záušnice z hrobových celků pouze z Dvořákovy ulice (10 kusů) a z Chelčického náměstí (44 kusů), na náměstí J. Žižky tento druh nálezů chybí. Proč tomu tak je, nelze jednoznačně určit. Jednou z možných příčin je pozdější počátek pohřbívání u baziliky Nanebevzetí Panny Marie. Hřbitov byl používán nejdříve od konce 12. století (Beránek – Ebel – Čech 2004, 5), tedy od doby, kdy začínají esovité záušnice v hrobech ubývat.

Z většiny hrobů pochází více exemplářů, maximální počet je osm, po čtyřech na každé straně (hr. 22/07 a 27/05 z Chelčického nám.). Jedná se především záušnice o středním průměru (min. 20 mm, max. 36 mm, šířka drátu 1-2 mm)¹³, menší (13-15 mm) nebo naopak větší (kolem 60 mm) bývají po dvou. Výjimku tvoří hr. 27/92 (Chelčického nám.), ze kterého pochází 5 kusů o průměru 13-15 mm.

	číslo hrobu	počet kusů	min/max průměr	materiál	datování
Dvořáková ulice	03/01	7	23/26 mm	bronz	2. pol. 11. stol.
	A/03/01	2	60/61 mm	bronz	2. pol. 12. stol.
	A/03/04	1	15 mm	pozlacená měď	poč. 11. stol.
Chelčického nám.	05/04	2	25 mm	bronz, postříbřený bronz	2. pol. 11. stol.
	08/15	2	28 mm	postříbřený bronz	2. pol. 11. stol.
	08/19	1	15 mm	mosaz	poč. 11. stol.
	09/06	2	59/61 mm	bronz	2. pol. 12. stol.
	15/06	1	26 mm	bronz	2. pol. 11. stol.
	16/10	2	13/15 mm	stříbro, měď	poč. 11. stol.
	18/10	1	31 mm	bronz	11./12. stol.
	22/07	8	27/30 mm	bronz	konec 11. stol.
	27/01	3	26/29 mm	bronz	konec 11. stol.
	27/05	8	30/36 mm	bronz	1. pol. 12. stol.
	17/92	5	20 mm	bronz	pol. 11. stol.
	18/92	4	20 mm	bronz	pol. 11. stol.
	27/92	5	13/15 mm	bronz	poč. 11. stol.

Tab. 1 Přehled esovitých záušnic z hrobových celků ve Dvořákově ulici a na Chelčického náměstí (kurzívou označeny hroby, ve kterých byly záušnice nalezeny v zásypu)

Rozbor archeologických a antropologických poznatků (Štefan v tisku) ukazuje, že esovité záušnice byly nošeny ženami všech věkových kategorií, od děvčátek až po stařeny a tomu

¹³ Zde udávaný průměr je maximální průměr kolmý na osu esovité kličky.

odpovídá i situace na pohřebištích. Žatec představuje výjimku. Pomineme Dvořákovou ulici, odkud známe záušnice pouze ze tří hrobů (03/01, A/03/01 a A/03/04), přičemž v posledním jmenovaném byla záušnice v zásypu, a pro kterou nemáme k dispozici přesná antropologická určení (přinejmenším kostra z hr. 03/01 patřila dítěti). Soustředíme se na Chelčického náměstí, kde známe antropologická data pro deset hrobů s esovitými záušnicemi. V hr. 27/01 byly záušnice nalezeny v zásypu, což nám nedovoluje spojit je s pozůstatky více než šedesátileté ženy, která v něm byla pohřbena. Ze zbývajících obsahoval pouze hr. 18/10 kosti dospělého jedince (zřejmě muž, 20-29 let), v ostatních hrobech byly pochovány 2-6tileté děti. Hroby 17/92, 18/92, 27/92 pochází z výzkumu v roce 1992, pro který neexistují antropologická určení, přesto se zdá, že také tyto hroby patřily dětem nebo mladým jedincům. Otázku důvodu této odchylky nelze zcela jasně vysvětlit, zdá se však, že jde o jev úzce vymezený katastrem Žatce, spíše jeho samotným jádrem (jak Dvořákova ul., tak Chelčického nám. se nachází na předhradí přemyslovského hradiště). Ojedinelé esovité záušnice spojené s konkrétními hroby známe i z dalších poloh na území města. Jak z uličky spojující Čelakovského a Mánesovu ulici, tak z polohy Bílá Hora pochází záušnice z hrobů dospělých jedinců.

Ačkoliv se záušnice považují za ženskou ozdobu, objeví se i v mužských hrobech. Vedle hr. 18/10, je v Žatci známe i z polohy Bílá Hora (u lebky asi 30tiletého muže leželo 5 záušnic o průměru 15-16 mm; *Preidel 1938*, 94) a z uličky mezi Čelakovského a Mánesovou ulicí (u lebky 40-50tiletého muže se našly 3 záušnice o průměru asi 30 mm; *Preidel 1938*, 93-94), v obou případech se však jedná o starší výzkumy, kde se nemůžeme na antropologická data zcela spolehnout. Z nových výzkumů známe záušnice z mužských hrobů např. z bývalého Vratislavského paláce v Praze (*Zavřel – Mlíkovský 2001*), z Lužce nad Vltavou (hr. 2, *Ježek 1998*) nebo z Holubic (hr. 194, *Geisler 1992*), kde však neležela na svém obvyklém místě, ale u nohou, konkrétně u levého kolena.

Ačkoliv tomu pojmenování nenaznačuje, záušnice byly podle hrobových souvislostí nošeny zapletené ve vlasech nebo zavěšené či přišité k čelence nebo častěji spíše k pásku, který visel na spáncích. Nasvědčuje tomu jak poloha ozdob v hrobě, kde se nacházejí především po stranách lebky, tak zbytky koženého pásku, jenž se zachoval na zkorodovaném předmětu, např. hr. 13 z Mlékojed (*Zápotocký 1965*, 360). Pokud se vyskytuje v hrobě více kusů, mohou být vedle lebky uloženy v párech nebo asymetricky, výrazně žádná strana nepřevažuje. Záušnice byly k účesu nebo pásce připojovány jednotlivě nebo vzájemně zavěšeny do sebe, jako na pohřebišti z Loretánského náměstí v Praze (*Tomková 2005a*). Ani poloha záušnic z Dvořákovy ulice a Chelčického náměstí se nevymyká tradičnímu způsobu

uložení, nepatrnou výjimku tvoří pouze hr. 18/10 (Chelčického nám.), kde záušnice ležela u pravého ramene.

Zaměříme se teď na některé konkrétní žatecké záušnice. Tou první bude jediná stříbrná z našeho souboru (hr. 16/10). Spektrální analýzou bylo zjištěno, že složení stříbra, ze kterého byla záušnice vyrobena, odpovídá složení stříbra v předmětech ze žateckého pokladu. Ten vedle šperků, kusů zlomkového stříbra a stříbrných hřiven obsahoval i větší množství mincí (konkrétně 357 denárů), které dovolují datovat jeho uložení do země po roce 1009 (Radoměřský 1993). Tím získáváme i přibližnou dobu, kdy se mohla do hrobu dostat naše záušnice, čemuž neodporuje ani velikost jejího průměru.

Na opačném konci chronologické řady našich záušnic stojí čtyři exempláře o velkých průměrech (60 mm), které se od ostatních liší svým ukončením. Z hr. 09/06 (Chelčického nám.) pochází dvě esovité záušnice, jejichž druhý konec je nepatrně roztepaný s otvorem. Jedná se o typ, který často bývá označován jako záušnice se zakončením ve tvaru zvířecí nebo hadí hlavičky. Tento typ esovitých záušnic u nás patří k nepříliš častým, vývojově nejmladším, někdy jsou dokonce považovány za poslední vývojový článek (Šikulová 1959, 119). Provrtání hrálo pravděpodobně funkci při upevňování ozdoby (Krumphanzlová 1974, 55-56), někdy je tvar konce vysvětlován magickým významem (Dresler 2003, 165-166).

Další pozoruhodnou dvojici tvoří záušnice z hr. A/03/01 (Dvořákova ul.) se žlábkovanými konci a s tělem členěným drobnými vývalky, jež působí dojmem tordování. Jedna měla pravděpodobně na obou koncích esovité kličky, druhou zdobilo esíčko a zatočené očko. Zajímavý je také způsob jejich zhotovení: byly odlity¹⁴. Tato technika je při výrobě záušnic vzácná, P. Dresler (2003, 46-47) uvádí pouze jeden známý exemplář z polského Štětína a nález kadlubu pro odlévání záušnic z Gdaňsku. Velikost žateckých záušnic (průměr 60 a 61 mm) nevyklučuje, že pochází z jedné formy, pokud bychom uvažovali o vytvoření kličky na konci jako o následném kroku.

5.2 Prsteny

Vedle esovitých záušnic jsou nejčastějšími předměty nalezenými v žateckých hrobech prsteny. Dva kusy pochází z pohřebiště na náměstí J. Žižky a osm z Chelčického náměstí.

Z náměstí J. Žižky se jedná o dva bronzové páskové prsteny s rovnými nespojenými konci zdobené třemi podélnými rýhami (hr. 03/07/19) nebo vyraženou puncovou výzdobou v podobě dvou soustředěných kružnic střídajících se s vybíjenými křížky ve tvaru písmene „x“ (hr. 30/16/06). Oba byly nalezeny mezi prsty levé ruky.

¹⁴ Za upozornění děkuji P. Čechovi.

lokality	číslo hrobu	předmět	pohlaví, věk
Chelčického nám.	07/07	zlomky br. prstenu s kamínkem	dítě, okolo 5
	08/11	2 br. prsteny s kamínky	dospělý jedinec
	09/15A	br. páskový prsten	jedinec, 30-39
	18/01	zlomek skleněného prstenu	Ž, 20-39
	20/01	skleněný prsten	dítě, 1,5-2
	21/11	br. tordovaný prsten	jedinec, 14
	22/10	br. páskový prsten	jedinec, 15-16
nám. J. Žižky 1	03/07/19	br. páskový prsten	Ž, nad 40
nám. J. Žižky 2	30/16/06	br. páskový prsten	Ž?, 20-39

Tab. 2 Přehled prstenů z hrobových celků z Chelčického nám. a nám. J. Žižky (kurzívou označeny nálezy ze zásypů hrobů)

Pouze ve zlmcích se dochoval prstýnek s kamínkem z hr. 07/07 z Chelčického náměstí. Dva vzájemně téměř totožné prsteny, lišící se pouze velikostí, se našly na prstu pravé i levé ruky jedince z hr. 08/11. Na bronzová obroučce byla tři zesílená místa pro dávno zmizelé kamínky, z nichž prostřední byl ozdoben čtyřmi protilehlými důlky. Nezdobený, zdeformovaný páskový prsten s mírně zaoblenými nespojenými konci se našel v zásypu hr. 22/10. Jiný bronzový pásek s nespojenými rovnými konci a s vybitou puncovou výzdobou ve tvaru písmene „x“, jež se střídalo s obdélníčky rozdělenými dvěma liniemi, byl navlečen na prstu pravé ruky jedince z hr. 09/15A. Z téhož samého místa pochází i tordovaný prstýnek z hr. 21/11. V hr. 20/01 měl zesnulý (dítě) na prstu levé ruky kroužek z černého skla, ze stejné suroviny mléčně zelené barvy byl zlomek ze zásypu hr. 18/01.

Páskové prsteny, které vznikly jednoduchým ohnutím proužku plechu, obvykle bronzového, patří k nejběžnějším formám tohoto typu šperku v našich zemích. Setkáváme se s nimi již od 2. poloviny 10. století, a to nejen v hrobových, ale také v sídlištních nálezech. Konce těchto prstenů bývají buď nespojené, nebo se vzájemně překrývají. Za nepatrné chronologické vodítko bývá považován tvar ukončení, za starší je pokládáno jazykovité. Ještě v 11. století se můžeme setkat jak s jazykovitým, tak s rovným zakončením prstenů, ale z následujícího století se uplatňuje pouze druhý tvar. Ostatně ve 12. století vývoj páskový prstenů, který se ubíral od hladkých, téměř nezdobených, k poměrně úzkým nebo naopak uprostřed se rozšiřujícím, ale v obou případech bohatě zdobeným exemplářům, končí (Krumphanzlová 1974, 62).

B. Nechvátal (1999, 129-131) rozdělil prsteny na základě nálezů z raně středověkého pohřebiště v Radomyšli do několika skupin. Mimo již zmiňované páskové prsteny, rozlišuje

prsteny vyrobené z tyčinek o kruhovém průřezu, tedy nejjednodušší typ tohoto druhu šperku, dále prsteny s kruhovým terčíkem, se skleněným očkem a prsteny pletené, jež považuje za produkt východních vlivů (podobně *Krumphanzlová 1974*, 62). Nejnověji se k typologii vrátila D. Frolíková-Kaliszová (2005), která zpracovala prsteny z Pražského hradu a jeho předpolí. Pomineme-li nové kategorie, jež se týkají především mladších typů (např. prsteny pečetní), což je dané zpracovaným materiálem, objevuje se zde nově vyčleněná skupina litých uzavřených prstenů s kuželovitě zesíleným středem (*Frolíková-Kaliszová 2005*, 375), jehož jednu variantu tvoří již zmíněné dva prsteny z hr. 08/11 na Chelčickém náměstí.

Poslední skupinou, která se od ostatních liší především surovinou, jsou skleněné prsteny. Ty se u nás objevují v období od 11. až do přelomu 13. a 14. století, ale těžiště jejich výskytu leží v 11. století. Barva bývá různá, nejčastějšími jsou zelená a žlutá (*Dostál 1963*), ze Žatce známe jeden nazelenalý (hr. 18/01) a jeden černý (hr. 20/01). Podle J. Olczaka (*Dostál 1963*) můžeme skleněné prsteny rozdělit na prosté jednobarevné kroužky (typ A), kroužky zdobené barevnými proužky (typ B), s přitaveným očkem (typ C) a prsteny odlévanými ve formě (kroužek tvoří s očkem jeden celek, typ D). V případě hr. 20/01 se jedná o typ A, který je na jedné straně mírně rozšířen. Tento typ ostatně převažuje v nálezech nejen českých, ale také polských a ruských (*Černá 1981*). Celkově je však existence skleněných prstenů u nás natolik ojedinělým jevem, že vedl k úvahám o jejich původu v Rusku nebo Polsku (*Černá 1981*). Otázku provenience skleněných kroužků částečně objasňuje nález šperkařské dílny na hradišti „Vysoká zahrada“ u Dolních Věstonic (*Himmelová – Měřinský 1987*), ve které se z polotovarů dovezených snad z Polska právě tyto předměty vyráběly.

Právě křehkost a malý průměr vedly k otázce, zda vůbec skleněné kroužky mohly být nošeny jako prsteny (*Dostál 1963*, *Nechvátal 1999*, 131). Tomu odpovídaly i nálezy zavěšené na esovitých záušnicích (např. Radomyšl). Skleněným kroužkům byla přiřazována funkce platidla (*Nechvátal – Radoměřský 1963*), přívěsků v účesu nebo v náhrdelníků, ale také pomůcky pro textilní výrobu (*Dostál 1963*, *Černá 1981*). Z ikonografických pramenů je zřejmé, že díky svému malému průměru mohly být nošeny na druhém článku prstu a ne na třetím, jak bývá u prstenů zvykem (*Dostál 1963*). Zatímco u zlomku z hr. 18/01 není zcela jisté, zda se opravdu jedná o šperk, poloha druhého, navlečeného na prstě zemřelého dítěte, určuje jeho funkci naprosto spolehlivě.

Mimo veškeré popisované typy patří bronzový prsten z hr. 21/11 z Chelčického náměstí. Na prstu pravé ruky se našel mírně tordovaný prstýnek vyrobený z jednoho drátu obdélníkového průřezu. Tordované prsteny jsou obvykle řazeny do skupiny pletených, většinou však bývají vyrobeny ze dvou (např. Radomyšl) či více kusů drátu (více

Krumphanzlová 1963, 90). Prsten podobný žateckému známe např. z pohřebiště z Kostolce při Ducovém (*Ruttkey, 1971, obr. 12/2*).

Jak bylo uvedeno, prsteny patří, a nejenom na žateckých pohřebištích, do kategorie častěji nacházených milodarů. Přesto je nelze považovat za chronologicky citlivý předmět, výskyt jednotlivých typů je obvykle řazen do intervalu zahrnujícího několik desítek až stovek let.

5.3 Náušnice

Ze zásypu hrobu 18/09 (Chelčického nám.) pochází část měděné, částečně postříbřené a pozlacené hrozníčkovité náušnice. Na torzovaném oblouku, zakončeném očkem, byl přiletován trojboký hrozníček tvořený čtyřmi řadami granulovaných zrn. Takřka totožná náušnice pochází z hradiště Rubín (*Bubeník 1969, obr. 1/2*), liší se však zakončením hrozníčkovitého sloupce. Zatímco na rubínském exempláři je hrotové zrno připojeno přímo k sloupci, na žateckém je odděleno dvěma drátěnými kroužky se zrnem mezi nimi. Podobný typ hrozníčkovitých náušnic pochází například z pohřebišť v Kaníně nebo z Jízdárny na Pražském hradě, jejich oblouk je však zakončený esovitě (nejnověji *Tomková 2005a*).

Hrozníčkovité náušnice patří mezi nejrozšířenější variantu tohoto typu šperku, jejich výskyt je spojený s 9. a 1. polovinou 10. století. Vzhledem k nálezu žatecké náušnice v hrobovém zásypu, ji nelze považovat při časovém zařazení hrobu za relevantní.

5.4 Přezky

Mezi nejběžnější u nás patří přezky, které jsou tvořeny rámečkem a trnem, jenž je pohyblivě upevněn na jedné straně rámečku (*Sklenář 1992, 40-41*). Tvary rámečku se různí, mezi nejčastější patří kruhové nebo oválné, hranaté jsou považované za mladší. Variabilita panuje u surovin použitých na jejich výrobu, ať už se jedná o železo, bronz, kosti a další. Jednoduché formy přezek známe z pohřebišť 9.-11. století málo (*Krumphanzlová 1974, 68*), jejich počet však stoupá, například většina přezek z 13.-16. století nalezených v Brně, pochází z hrobových celků (*Zůbek 2002*).

Nejčastějším místem přezky v hrobě je oblast pánve, ze které známe také všechny čtyři nálezy ze žateckých pohřebišť. Ze Žižkova náměstí pochází dvě, železná půlkruhová přezka ležela na pravém kyčelním kloubu v hrobě 04/01-07A/13, další, oválná z pocínovaného železa, se našla pod křížovou kostí v hrobě 14/15-16/77. Zbývající dvě, rovněž železné oválné, jsou z hrobu 2B/98/01 a 2B/98/02 na Masarykově ulici. Ve všech případech se zcela určitě jedná o přezku, neboť se zachoval buď celý pohyblivý trn nebo jeho zbytek. Není tedy

pochyb, že zesnulí byli pohřbeni v oděvu, jenž si vyžádal přepásání opaskem. Funkce kroužků bez pozůstatků trnu mohla být odlišná, mohly být nošeny jako součást úzkých plátěných pásů, plnicích roli opasku (Zůbek 2002).

Přezky patří k předmětům denní potřeby, jejichž jednoduchý tvar je podmíněný funkcí a jako takový zůstává neměnný, a tedy i chronologicky neprůkazný. Přesto se zdá, že lze vysledovat určité tendence ve vývoji těch nejprostších tvarů, které se postupem času mírně zvětšují (Zůbek 2002). Ovšem nejedná se o natolik průkazný trend, aby se mohl stát datační oporou, jak naposledy dokazuje P. Mašková ve svém rozboru „vampyrického“ pohřebiště v Čelákovících (Mašková 2004).

5.5 Mince

Ze Žatce pochází z pohřebišť 11 mincí, až na jednu výjimku všechny z hrobů. V blízkosti hrobu 01/09/26 na náměstí J. Žizky se našel denár Břetislava, další z téže lokality ležel mezi stehenními kostmi dospělého jedince 14/05-07/44. Na hřbitově kolem kostela sv. Víta ve Dvořákově ulici byl v zásypu hrobu A/01/05 objeven denár malého střížku Břetislava I. z let 1050-1055. Nejvíce mincí, celkem osm, se podařilo nalézt na pohřebišti na Chelčického náměstí, kde se koncentrovaly především v sektoru 10.

lokality	číslo hrobu	předmět	pohlaví, věk
Dvořáková ulice	A/01/05	denár Břetislava I. (1050-1055) ¹⁵	dospělý jedinec
Chelčického nám.	03/07B	denár Vratislava II. (1061-1086)	M, nad 50
	04/10	denár Vladislava I. (1109-1118)	Ž, nad 40
	08/03	brakteát Václava I. (1230-1253)	M, 20-29
	09/09	denár Vratislava II. (1061-1086)	M, 20-29
	10/03	denár Svatopluka (1107-1109)	Ž, nad 30
	10/10	denár Vladislava II.? (1158-1174)	M, 20-29
	10/12	denár Soběslava I. (1125-1140)	Ž?, nad 50
	10/16	denár Svatopluka II. (1055-1061)	M, nad 50
nám. J. Žizky. 1	14/05-07/44	mince, br. předmět	dítě, 1,5-2

Tab. 3 Přehled mincí z hrobových celků z Dvořákovy ulice, z Chelčického a Žizkova náměstí (kurzívou označen nález z hrobového zásypu)

Mince tvoří jednu z nejdůležitějších opor při časovém zařazení pohřebišť, především pro svou možnost absolutní chronologie, což pro období, kdy dochází k výraznému chudnutí hrobového inventáře, vzbuzuje takřka neomezenou víru v jejich datovací možnosti. Převažuje

¹⁵ Numismatické určení mincí P. Čech a J. Militký, kterým děkuji za poskytnutí informací.

názor, že mrtvý byl zaopatřován mincí staženou z aktuálního oběhu (např. *Radoměský 1955; Kraskovská 1964; Kolníková 1967, 222*), což podporuje také představa o její roli v rámci přechodových rituálů, kdy měla sloužit jako prostředek k získání předmětů potřebných k životu na onom světě nebo k symbolickému majetkovému vypořádání se dědiců se zemřelým (*Sommer 2001*). V rozporu s našimi představami o roli, jakou hrála mince v pohřebních zvycích však není ani názor opačný, tedy že mince nám určuje širší časový interval termínu „post quem“. Otázkou zde zůstává způsob oběhu jednotlivých ražeb, rychlost jejich výměny po smrti jednotlivých panovníků (*Turek 1948; Suchodolski 1998; nejnověji Štefan v tisku*).

V českém prostředí se s mincemi na středověkých pohřebištích setkáváme od 2. poloviny 10. století, ovšem tento nález z Budče je dosud výjimkou, pravidelněji se začínají objevovat až od 1. poloviny 11. století. K největšímu rozšíření zvyku vkládání mincí do hrobů dochází v 2. polovině téhož století. Podobná situace je i na Moravě (*Marethová v tisku*). Po roce 1100 se nám začínají mince postupně z hrobů vytrácet, což je zapříčiněno mimo jiné také ztrátou jedné kategorie archeologických nalezišť, a to řadových pohřebišť (*Radoměský 1953; Klápště 1999*). Přesto můžeme mince, v některých obdobích pouze ojedinělé exempláře, na hřbitovech sledovat až do přelomu pozdního středověku a raného novověku, kdy jejich četnost opět narůstá.

Na rozdíl od moravských pohřebišť, odkud známe z lokality i několik desítek mincí, např. z Mušova 39 (*Jelínková 1999*), z Prušánek 62 (*Krejčík 1986*) nebo z Holubic 38 kusů (*Geisler 1986*), bývá pro české prostředí obvyklá jedna, ojediněle dvě mince z jednotlivých nalezišť. Výjimku představují čtyři mince z Vrbna u Mělníka (ústní sdělení I. Štefana a L. Varadzina) a osm mincí z žateckého Chelčického náměstí. Dalším nezvyklým jevem je zde také jejich koncentrace do jednoho prostoru, konkrétně do sektoru 10. Pokud můžeme pracovat s více mincemi z jednoho pohřebiště, většinou se hroby s mincemi jeví jako rozptýlené po celém zkoumaném prostoru bez náznaku pravidelnosti (*Marethová v tisku*).

Poloha mincí v hrobech ze Žatce, tj. nejčastěji v pravé dlani dospělého jedince, patří mezi nejobvyklejší způsoby jejich uložení. V Žatci se mince, pokud se nejedná o exemplář ze zásypu hrobu nebo z pohřební vrstvy, vždy nachází buď v dlani, nebo v blízkosti pánve, kam mohla z dlaně vypadnout. Pouze mince z hrobu 10/03 byla nalezena u pravého ramene. Při srovnání s moravskými pohřebišti s nálezy více mincí, se však na Chelčického náměstí setkáváme s jedním rozparem, neznáme mince z dětského hrobu. Při porovnání věku pohřbených z jednotlivých lokalit v Čechách a na Moravě, patří téměř třetina hrobů s mincí nedospělým jedincům (*Marethová v tisku*).

5.6 Přesleny

V dětském hrobě 08/15 z Chelčického náměstí, který obsahoval také dvě esovité záušnice o průměru 28 mm, ležel na pánevní kosti maskový přeslen. Ačkoliv jsou přesleny běžně nalézány v sídlištních situacích, z hrobových celků pochází spíše výjimečně. V souvislosti se svojí funkcí bývaly nejčastěji ukládány do hrobů žen, ovšem vzácně jsou známy také z mužských (*Flek 2003*).

Důvody vedoucí pozůstalé k uložení přeslenů do hrobů mohly být různé, ať už se jednalo o vyjádření sociálního postavení zesnulého nebo jeho dovedností. O symboličnosti takového předmětu vypovídá případ z pohřebiště v Žalanech z přelomu 11. a 12. století (*Svoboda 1963*). V hrobě č. 62, kde byla pohřbená mladá dívka, se vedle obvyklé výbavy (nádoba, korálky, vaječné skořápky, kusy železa) nacházel také přeslen. Pozoruhodný je ovšem fakt, že podle antropologických posudků zemřelá již od narození chyběla pravá ruka až k lopatce, což ji nedovolovalo věnovat se přadlácké činnosti (více *Flek 2003*).

Přesleny patřily k běžně používaným předmětům, jejichž tvar nebo surovina, z níž byly zhotoveny, nám nedovolují bližší chronologické určení, které by vedlo k časovému zařazení hrobu (*Krumphazlová 1974, 77*).

5.7 Kostěné předměty

V dětském hrobě 08/05/23 z náměstí J. Žižky byl vedle levé kosti spánkové nalezen drobný nezdobený kostěný kroužek (vnější průměr 8 mm, vnitřní 6,5 mm). Výroba z kosti byla rozšířenou činností a ani šperky z této suroviny nebyly výjimečné. Svou dostupností nahrazovaly předměty zhotovené z dražších materiálů (*Hrubý 1957, 162n*), ať už se jednalo o prsteny nebo korále. Kroužek ze Žižkova náměstí mohl sloužit právě jako korálek. Podle polohy v hrobě mohl být nošen zavěšený na krku či navlečený ve vlasech.

5.8 Železné předměty

Železné předměty někdy blíže neidentifikovatelného tvaru a funkce tvoří nedílnou součást nálezů ze středověkých pohřebišť. V Žatci pochází především z náměstí J. Žižky. Nejčastěji se jedná o hřebíky, či spíše hřeby (podle velikosti), které můžeme považovat za doklad existence dřevěných rakví. Podobným důkazem jsou zbytky kování rakví, obzvlášť jsou-li nalezeny tak, jako to bylo v případě hr. 18/09 na Chelčického náměstí. Celkem patnáct kusů kování tu obklopovalo celou kostru, až na výjimku tvořily vždy pár ležící proti sobě po

stranách skeletu. Jinou funkci měl zcela jistě hřebík, který někdo zabil do holenní kosti zesnulého z hr. 04/01-07A/13 na náměstí J. Žižky.

Na místě levé dlaně kostry v hr. 14/15-16/81 (Žižkovo nám.) ležely dva korozi(?) vzájemně propojené předměty oválného tvaru, které byly vyrobeny zohýbáním plochých obdélných pásků (0,5 x 0,7 cm). Strana jednoho byla upravena do hrotu. Funkce těchto předmětů zůstává nejasná, snad se jednalo o ocílky nebo oka řetězu.

Ze zásypů hrobů pochází další železné předměty, jako jehla (hr. 14/15-16/81) a hrot háčku (hr. 32/19/08) z náměstí J. Žižky nebo kování, snad z konce pochvy (hr. 06/03) z Chelčického náměstí.

lokality	číslo hrobu	předmět	pohlaví, věk
Dvořákova ulice	03/04	Fe kování	dospělý jedinec
	A/02/03	Fe předmět	dospělý jedinec
Chelčického nám.	06/03	Fe předmět	dítě, 5-6
	18/09	15 Fe kování, hrozníč. náušnice	M, okolo 14
	18/11	2 Fe předměty	dospělý jedinec
nám. J. Žižky 1	03/04/02	Fe předmět	dítě, 0,5-1,5
	04/01-07A/13	Fe hřebík	Ž, nad 30
	13/09/43	Fe předmět	dítě, 7-9
	13/09/44	Fe předmět	dospělý jedinec
	13/12-14/73	Fe předmět	jedinec, nad 50
	14/03-04/35	kovový předmět	dítě
	14/05-07/55	Fe hřebík	dítě, 3-5
	14/08/57	Fe hřebík	M, nad 40
	14/08/59	2 Fe hřebíky	dítě, 7-11
	14/09-10/60	Fe předmět, br. nebo Cu předmět	Ž, 20-39
	14/09-10/65	Fe hřebík	M, 20-59
	14/13A-14/73	4 Fe hřebíky	dospělý jedinec
	14/15-16/77	Fe hřebík, Fe přezka	M, nad 40
	14/15-16/81	2 Fe předměty, kovová jehla	Ž, nad 50
nám. J. Žižky 2	31/17-19/03	Fe hřebíky	jedinec, nad 50
	32/19/08	hrot Fe háčku	dospělý jedinec
	33/13/08	Fe hřebík	nenaroz. dítě
	34/08/13	Fe předměty	dospělý jedinec

Tab. 4 Přehled železných předmětů z hrobových celků z Dvořákovy ulice, z Chelčického a náměstí J. Žižky (kurzívou označeny nálezy ze zásypů hrobů)

5.9 Bronzové předměty

Stejně těžce jako u železných předmětů, můžeme určit funkci u bronzových. Často se jedná o amorfní kusy pocházející ze zásypů hrobů. Výjimkou jsou zlomky bronzového drátu z hr. 32/19/07 (nám. J. Žižky) a dva hřebíčky se skobičkou z hr. 10/01 (Chelčického nám.). Po pravé straně jedince se podél lebky a pravé horní končetiny nacházely stopy dřeva. Ve spojení s hřebíčky a skobičkou bychom mohli uvažovat o existenci rakve nebo truhly, na které nebo ve které mohla být nějaká tkanina připevněna právě těmito drobnými předměty (velikost hřebíčků činila 13 a 15 mm).

lokality	číslo hrobu	předmět	pohlaví, věk
Chelčického nám.	10/01	2 br. hřebíčky, br. skobička	M, nad 50
Žižkovo nám. 1	14/02/33	br. předmět	Ž, nad 30
	14/03-04/09	br. předmět	M?, 20-39
	14/05-07/44	mince, br. předmět	dítě, 1,5-2
Žižkovo nám. 2	31/20/05	br. kroužek	dospělý jedinec
	32/19/07	zlomky drátu	Ž, 20-59
	32/20/12	amorfní předmět	Ž, nad 40

Tab. 5 Přehled bronzových předmětů z hrobových celků z Dvořákovy ulice, z Chelčického náměstí a náměstí J. Žižky (kurzívou označeny nálezy ze zásypů hrobů)

5.10 Jantarové předměty

V hrobě 32/19/09A na náměstí J. Žižky bylo objeveno silně zkorodované ploché jantarové kolečko (o průměru 2,3 cm) s kruhovým otvorem uprostřed (naposledy k výskytu jantaru v Čechách; Tomková 1998). Chemickou analýzou se podařilo zjistit, že surovina pocházela ze Sicílie. Předmět byl konzervován v létě 2002 ve Středočeském muzeu v Roztokách, kde byl zničen při tehdejší povodni.

6. Pohřební ritus

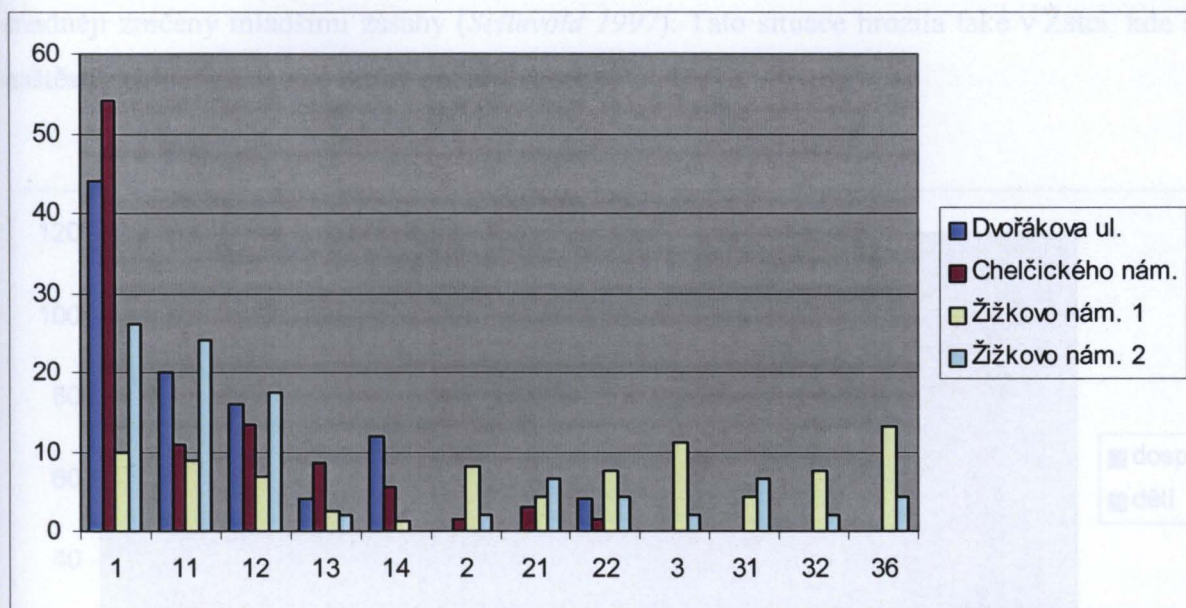
Pohřební ritus se především na raně středověkých pohřebištích vyznačuje širokou škálou variability. V této kapitole se budeme věnovat pouze evidovaným na žateckých pohřebištích, nutně tedy nebudou popsány všechny, se kterými se můžeme setkat při sledování pohřebních zvyklostí středověkého člověka.

6.1 Poloha těla

Není žádným překvapením tvrzení, že žatečtí mrtví byli v naprosté většině příkladů pochovávání v poloze na zádech s nataženými nohama. Je to uložení typické pro středověká pohřebiště, ať už se jednalo o hřbitovy vesnické (např. Radomyšl *Nechvátal 1999*; na Oškobrhu *Hrdlička – Richter 1974*), u správního centra (např. Bílina *Váňa 1976*; kolem Pražského hradu *Tomková 2005*) nebo ve městech (např. Děčín - Mariánská louka *Velímský 1991*).

Ovšem vždy se objeví výjimky, takovou byly hr. 14/15-16/77 a 14/15-16/81 (nám. J. Žižky), do kterých byli nebožtíci uloženi na břicho nebo mrtví s překříženými nohama (hr. 14/11-12/69 tamtéž), eventuálně ležící na boku (hr. 24/02, Chelčického nám.). Domnívám se, že není nutné tyto případy považovat za záměrné, dokonce protivampyrické zásahy. Vždyť pokud bylo tělo zabaleno do rubáše, mohlo se často stát, že bylo omylem položeno na břicho a ne naznak. Podobné vysvětlení je možné při interpretaci opačné orientaci nebožtíků pohřbených v rakvích. Stejně tak můžeme případy, kdy byla kostra sesuta na jednu stranu hrobové jámy, často připsat na vrub postdepozičním procesům působících při proklesnutí hrobu do staršího objektu nebo tafonomickým procesům, když poloha uložení kostí zcela neodpovídá obvyklému anatomickému uspořádání (k určení pohřbívání v rakvi nebo jiném dutém prostoru na základě polohy kostí v hrobě *Černý 1995*; totéž na praktickém příkladě *Čech – Černý 1996*).

Jestliže se ukládání mrtvých naznak s nataženými nohama v průběhu středověku nemění, to samé nemůžeme říct o poloze rukou. Bylo zjištěno, že zatímco jsou pro starší období příznačné horní končetiny ležící natažené podél těla nebo složené v klíně, případně varianta obojího, od 13. století dochází ke změně a ruce jsou nebožtíkům skládány na břicho nebo na prsa (např. *Procházka 2000*, 129; *Tomková 2005*). Stejný jev byl zaznamenán také v Žatci, kde bylo možné určit polohu minimálně jedné horní končetiny v 59,5 % (Dvořákova ul.), 53,1 % (Chelčického nám.), 36,9 % (nám. J. Žižky 1) a 50,5 % (nám. J. Žižky 2) případech. Vzorek je tedy dostatečně reprezentativní, aby snesl porovnání.



Graf. 1 Procentuální srovnání nejčastějších poloh horních končetinu mrtvých na žateckých pohřebištích. (1 – obě ruce podél těla, 11 – pravá podél, levá chybí, 12 – levá podél, pravá chybí, 13 – pravá podél, levá v klíně, 14 – pravá v klíně, levá podél, 2 – obě v klíně, 21 – pravá v klíně, levá chybí, 22 – levá v klíně, pravá chybí, 3 – ruce ohnuty v loktech do pravého úhlu a položené přes hrudník, 31 – pravá ohnuta v lokti do pravého úhlu a položená přes hrudník, levá chybí, 32 – levá ohnuta v lokti do pravého úhlu a položená přes hrudník, pravá chybí, 36 – ruce sepjaté na hrudníku)

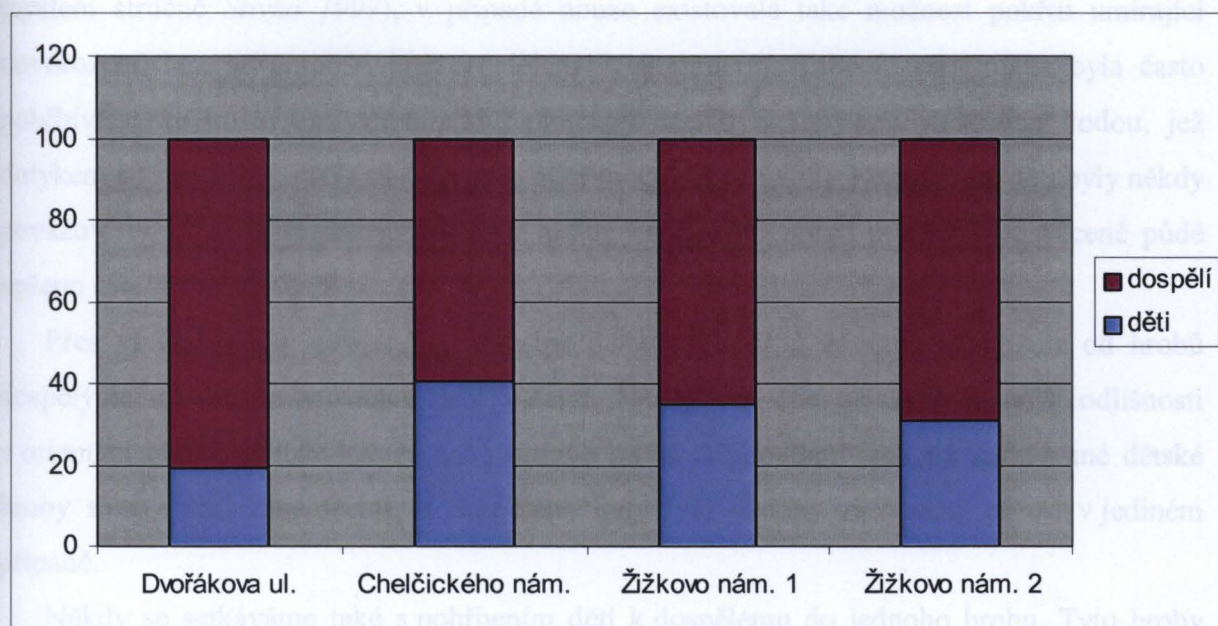
Na obou pohřebištích z 11.-12. století (Dvořákova ul. a Chelčického nám.) je patrná převaha uložení rukou podél těla, naopak na náměstí J. Žižky, kde se na obou místech pohřbívalo také ve 13. a následujících stoletích, je variabilita poloh větší. Především se objevují způsoby uložení, které na starších pohřebištích neregistrujeme (poloha 3, 31, 32 a 36).

6.2 Dětské hroby

Na středověkých pohřebištích se setkáváme s dětskými hroby ve dvou extrémech, buď jich máme tolik, že může dětská mortalita působit až hrozivě, nebo naopak nám dětské hroby chybí. V Žatci platí první případ, dětská úmrtnost mezi 30 a 40 % odpovídá antropologickým předpokladům (Živný 2003). Častější bývá druhá varianta, kdy je archeologickým výzkumem zachyceno oproti předpokladům málo dětských hrobů. Že se nejedná o výjimečnost pouze střeoevropského prostoru dokazuje situace např. ve Finsku, kde jsou na 40 největších pohřebištích z 11.-13. století zachyceny dětské hroby v pouhých 6-18 % (Ylönen 2002).

Absence dětí na pohřebištích je vysvětlována několika důvody. Především se jedná o trvanlivost dětských ostatků, která je ve srovnání s dospělými nižší. Ta je ještě snižována hloubkou uložení pohřbů, děti jsou často ukládány pouze mělce a jejich hroby jsou tak

snadněji zničeny mladšími zásahy (Sellevold 1997). Tato situace hrozila také v Žatci, kde se naštěstí nehluboké dětské hroby podařilo zachytit.



Graf. 2 Srovnání zastoupení hrobu dospělých a dětí na žateckých pohřebištích¹⁶

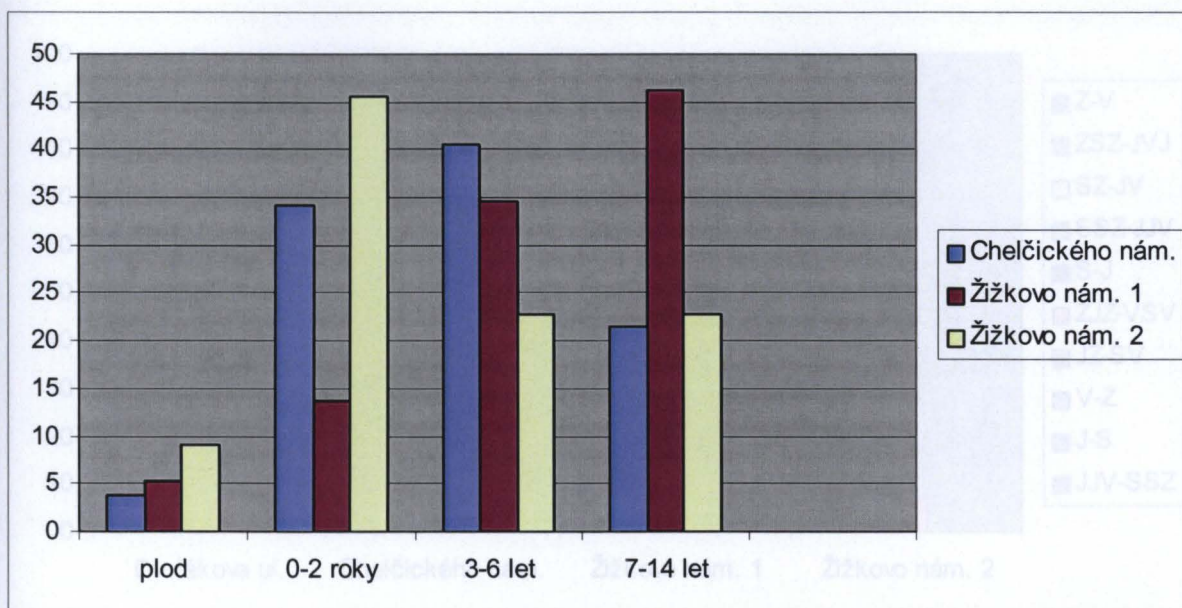
Nižší procento dětských hrobů je určitě dáno také poněkud ambivalentním vztahem středověké společnosti ke svým nejmladším. Na jedné straně tak stojí bohatě vybavené dětské hroby poukazující na sociální statut, kterého se zemřelé dítě nedožilo (k symbolické a sociální roli bohatých dětských hrobů naposledy Klápště 2005, 24n) nebo hroby na významných místech v kostelech (např. v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě Borkovský 1975, obr. 160). Na straně druhé se setkáváme se strachem z potenciálních revenantů, který řadil děti do okrajových skupin společnosti a vyhrazoval jim takové místa i při posledním odpočinku (Slivka 1997). Děti tak mohly být ukládány k hřbitovním zdem nebo zcela mimo regulérní pohřebiště. Časté jsou pohřby na místa zaniklých kostelů nebo hřbitovů (Slivka 1997), tento fenomén můžeme pozorovat také na Chelčického náměstí, kde tvoří skupinky v sektorech 07 a 21 nebo na náměstí J. Žižky v sektoru 35. Dětským pohřbům býval někdy vyhrazen na hřbitově prostor, kam byly ukládány (např. v Olomouci – Tereziánské zbrojnici, Bláha 2000, 185). Podobné koncentrace dětských hrobů byly zachyceny v sektorech 13 a 14 na Žižkově náměstí.

¹⁶ Nízké procento dětí z pohřebiště ve Dvořákové ulici je dáno především neexistencí antropologického určení. Tak se mohlo stát, že některé větší děti byly zařazeny mezi dospělé.

Středověkou společností byla řešena také otázka, co s pohřby ještě nepokřtěných dětí, neboť hřbitov byl vysvěcenou půdou, kam patřili pouze ti, kteří přijali křest. Církevní výklad se přizpůsobil situaci, děti do určitého věku byly považovány za anděly (ke změně církevního myšlení stručně *Slivka 1997*), v případě nouze existovala také možnost pokřtít umírající novorozeně bez přítomnosti kněze (sdělení P. Sommera). Taková nekřtěňátka byla často pohřbívána ke kostelním zdem pod okap, aby tam byly omývány dešťovou vodou, jež dotykem se střechou kostela získala očišťující moc (*Slivka 1997*). Nenarozené děti byly někdy považovány za součást pokřtěné matky a tím jim nebylo právo pohřbu v posvěcené půdě upřeno (*Sellevoid 1997*, 24).

Přes všechno výše uvedené, se většina dětských pohřbů zásadně neodlišuje od hrobů dospělých, tak je tomu ostatně také v Žatci. Nenajdeme zde nějaké výraznější odlišnosti v orientaci hrobů, poloze kostry nebo úpravě hrobů. Výjimkami jsou již zmiňované dětské hroby s esovitými záušnicemi, u dospělého byly tyto ozdoby zachyceny pouze v jediném případě.

Někdy se setkáváme také s pohřbením dětí k dospělému do jednoho hrobu. Tyto hroby jsou pak interpretovány jako hrob matky nebo jiného příbuzného dospělého s dítětem. Příkladem ze Žatce může být společný hrob ženy a dvou dětí z Chelčického náměstí (hr. 18/01). Častými jsou však také pohřby malých dětí se staršími ženami (např. hr. 32/19/09 na nám. J. Žižky 2) nebo muže s dítětem (např. hr. 13/07-08/35 a 36 z náměstí J. Žižky. 1 nebo hr. 04/12 a 14 z Chelčického nám.). Že se jedná o příbuzné může dokázat jedině antropologické určení. Se zajímavým poznatkem přišla B. J. Sellevoid (*1997*, s. 23), která se na základě etnologických pozorování domnívá, že příbuzenská vazba mezi pohřbenými nemusela vůbec existovat, pozůstalí prostě přidali mrtvolku dítěte k jinému právě zemřelému.



Graf. 3 Procentuální zastoupení dětských věkových kategorií.¹⁷

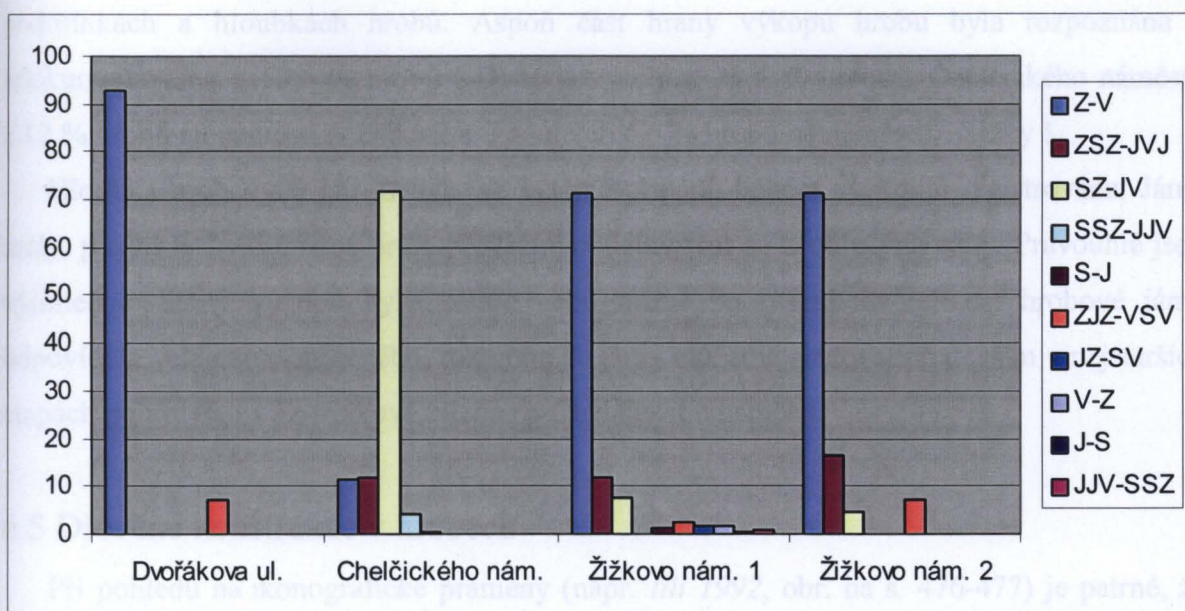
Nepřísluší nám interpretace výsledků antropologického určení věkových kategorií dětských hrobů (graf 3), přesto se na něho pohledem laika podívejme. Příčinou vysokého procenta úmrtnosti v rozmezí mezi narozením a druhým rokem života jsou patrně děti zemřelé při narození. Předpokládá se také vysoká mortalita dětí ve stáří kolem druhého roku, kdy přestávaly být kojeny, čímž se snížila jejich přirozená imunita a zároveň již nevyžadovaly tolik matčiny pozornosti (Živný 2003). Zarážející je vysoký počet dětí zemřelých mezi 7.-14. rokem na náměstí J. Žižky 1, proč tomu tak bylo zůstane otázkou pro antropology.

6.3 Orientace hrobů

V den Posledního soudu se očekával příchod Ježíše Krista z východu a tomu byla přizpůsobena také orientace hrobových jam (Unger 2002, 32), která se ustálila v západovýchodním směru, kdy nohy mrtvého směřují k východu. Stejnou orientaci mají také kostely, jejichž presbytář míří na východ.

6.4 Hrobové jámy

¹⁷ Jedná se o antropologické určení 81,4 % (Chelčického nám.), 70,9 % (Žižkovo nám. 1) a 75,9 % (Žižkovo nám. 2) všech dětských hrobů. Veškerá určení věku a pohlaví provedl J. Brůžek a P. Stránská, za poskytnutí informací děkuji J. Likovskému.



Graf. 4 Orientace hrobů na jednotlivých pohřebištích (na všech se podařilo orientaci určit u 90 a více procent hrobů)

Jak se ukazuje, ani žatecká pohřebiště nebyla ve středověku výjimkou. Mírné kolísání orientace hrobů mezi SZ-JV a JZ-SV je běžné u většiny pohřebišť (namátkou z různých prostředí a období např. v okolí Pražského hradu *Tomková 2005*; u staroměstského kostela svatého Michala *Huml – Starec 1997*, v Mlékojedech *Zápotocký 1965*). Je zřejmé, že se hloubení hrobových jam řídilo podle nějakého orientačního bodu, ať se jednalo o budovu kostela nebo označené starší hroby. Opět můžeme konstatovat, že od 13. století lze na hřbitovech (především na hřbitově u děkanského kostela) sledovat jisté rozvolnění pohřebního ritu. I když se zdá výjimečnou situace na Chelčického náměstí, není tomu tak. Hroby se i tak drží jednotné orientace, ačkoliv se nejedná o orientaci západ – východ.

Jak již bylo vysvětleno výše, orientace kostry o 180 stupňům proti obvyklému směru nemusí být záměrné. Těmi nepravidelnými jsou uložení v severojižním směru, které byly zaznamenány na Chelčického náměstí (hr. 07/04) a na náměstí J. Žižky 1 (hr. 01/03/01, 02/03-04/01, 07/03/12, 08/03-04/01, 10/06/27, 14/02/32 a 14/08/54). Důvod, který by nám osvětlil příčinu takových uložení, však neznáme.

6.4 Hrobové jámy

Vzhledem k tomu, že všechna sledovaná žatecká pohřebiště byla intenzivně a dlouhodobě používána, docházelo k četným superpozicím hrobů. Z tohoto důvodu se podařilo zachytit jen část hrobových jam a jejich úprav. Na etážových pohřebištích vede hojné pohřbívání ke vzniku „hřbitovního vrstvy“, která stěžuje identifikaci hrobových jam. Záleží také na půdních

podmínkách a hloubkách hrobů. Aspoň část hrany výkopu hrobu byla rozpoznána a zdokumentována u 53,5 % hrobů z Dvořákovy ulice, 28,5 % hrobů z Chelčického náměstí, z 12 % hrobů na náměstí J. Žižky 2 a u pouhých 4,6 % hrobů na náměstí J. Žižky 1.

Hloubka hrobových jam nebyla ve většině případů během výzkumů registrována. Jámy měly, pokud to bylo možné určit, převážně obdélný tvar se zaoblenými rohy. Pravoúhlé jsou výjimečné. Stěny výkopů byly kolmé nebo mírně se svažující. Velikost hrobové jámy odpovídala velikosti pohřbeného, rozměrnější jámy můžeme sledovat především v nejstarších etapách pohřbívání v Dvořákově ulici a na Chelčického náměstí.

6.5 Dřevěné konstrukce v hrobech

Při pohledu na ikonografické prameny (např. *Illi 1992*, obr. na s. 476-477) je patrné, že mrtví byli především v mladších obdobích přineseni na marách k hrobové jámě, kam byli uloženi zabalení do rubáše. Tento způsob pohřbu byl asi nejčastějším na náměstí J. Žižky u kostela Nanebevzetí Panny Marie, odkud máme zachycené stopy dřeva v jediném hrobě a železné hřebíky, které jsou považovány za indikátory dřevěných rakví v 1,4 % případů. Četnější jsou stopy dřeva na ostatních pohřebištích (12 % na náměstí J. Žižky, 16,7 % na Chelčického náměstí a 19 % ve Dvořákově ulici).

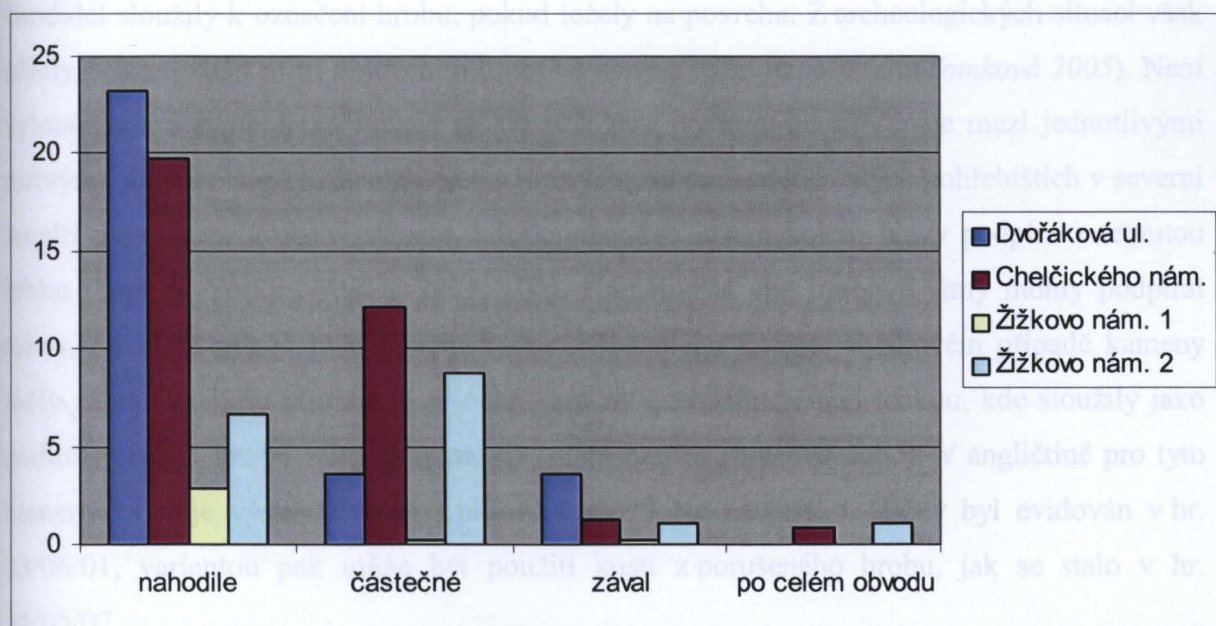
Existovala celá řada možností, jak dřevěnou konstrukci použít. Tělo mohlo být uloženo na prkno, pod prkno, mezi dvěma prkny, ve dřevěné komoře, v rakvi (k rozdílu mezi rakví a truhlou *Tomková 2005*, 169), na marách a další. K. Tomková (2005) rozlišuje dva hlavní typy dřevěných hrobových konstrukcí: stacionární, jež byly do hrobu vloženy ještě před uložení nebožtíka (např. dřevěné komory) a mobilní, na kterých byl mrtvý přinesen a pohřben (prkno, máry, rakev). Otázkou zůstávají možnosti jejich rozlišení v archeologických situacích. Již bylo uvedeno, že železné hřebíky v zásypech hrobů jsou považovány za důkaz existence rakve nebo dřevěného bednění. Přehled žateckých nálezů těchto předmětů je zobrazen v tabulce v kapitole o železných předmětech.

Ze Žatce známe doklady překrytí těla prknem (např. hr. 06/02 a 08/07 na Chelčického nám. nebo hr. 32/19/16 z náměstí J. Žižky.), častější jsou stopy dřeva pod kostrou. Setkáváme se také s pravoúhlými konstrukcemi, u kterých bychom mohli uvažovat o rakvi nebo bednění. Většinu jich evidujeme na Chelčického náměstí. Nezdá se však, že by se pohřby v rakvích nebo v dřevěných konstrukcích nějak vymezovaly vůči ostatním hrobům, což ostatně platí i pro další hrobové úpravy.

Uchování dřeva je dáno především půdními podmínkami, které nejsou v Žatci úplně ideální. V opačném případě bychom se možná také setkali se snahou o co největší recyklaci, jak tomu bylo v severní Anglii. Tam byly v hrobech z 11.-12. století nalezena prkna původně sloužící jako lavice (Barton) nebo jako hrací deska (York; oboje *Hadley 2001*, 104).

6.6 Kamenné obložení hrobové jámy

Na raně středověkých pohřebištích se velmi často setkáváme s využitím kamenů při úpravách hrobové jámy. Postupem času se ovšem z naší evidence vytrácí, což je dáno především změnou od řadového k etážovému způsobu pohřbívání. V druhém případě opakované porušování hrobů vedlo ke zničení kamenných prvků nebo aspoň k znemožnění jejich spojitosti s hroby. Tento jev můžeme sledovat také v Žatci, kde se na pohřebištích sloužících od 11. do konce 12. století setkáváme s kamennými úpravami u 37,2 % hrobů na Chelčického náměstí a dokonce u 40,5 % hrobů z Dvořákovy ulice. Na náměstí J. Žižky, pohřebiště 2 registrujeme kamenné prvky u 18,7 % hrobů, kdežto na hřbitově u děkanského kostela v pouhých 3,2 %.



Graf. 5 Znárodnění procentuálního zastoupení jednotlivých druhů kamenných úprav hrobových jam v Žatci

Pro přehlednost bylo použití kamene rozděleno do 4 kategorií. Nahodile se v hrobech objevovaly kameny, u kterých nebyl zachytitelný jakýkoliv systém, většinou se jednalo o jeden až tři kameny ležící v blízkosti kostry. U těchto kamenů nelze prokázat záměrné uložení

do hrobů. Pod položkou „částečné“ se skrývá nesouvislé obložení hrobové jámy kameny (např. kameny za lebkou a před chodidly). Obložení hrobové jámy po celém jejím obvodu se podařilo zachytit pouze na Chelčického náměstí u dvou dětských hrobů (hr. 08/01 a 09/04) a u hr. 32/19/06 z náměstí J. Žižky. V tomto případě však větší část hrobové jámy zasahovala pod profil. Do skupiny označené jako „zával“ byly zařazeny hroby se skeletem překrytým kameny, nikdy však ne po celé ploše. Výjimečným je hr. 24/02 z Chelčického náměstí, kde se nejednalo o pietní uložení nebožtíka a kameny, které na něho byly položeny je možné interpretovat jako protivampyrický zásah. Mezi kamenné úpravy hrobů patří také překrytí hrobové jámy náhrobním kamenem (podrobněji viz níže).

V grafu je viditelná převaha použití kamene na pohřebištích řazených do starších časových horizontů. Nižší hodnoty v kategorii „částečné“ ve Dvořákově ulici jsou dány především malým rozsahem prozkoumané plochy, která postihla hroby zejména v blízkosti kostelní stavby, kde bývala intenzita pohřbívání a porušování hrobů nejvyšší, což ovlivnilo hodnoty v našem grafu.

Předpokládá se, že při úpravách hrobových jam byly kameny používány z několika různých důvodů. Kameny položené po celém obvodu hrobové jámy nebo pouze u hlavy a chodidel sloužily k označení hrobu, pokud ležely na povrchu. Z archeologických situací však někdy nelze rozlišit mezi obložením hrobové jámy a jejím označením (Tomková 2005). Není vyloučená ani symbolická funkce těchto obložení, vymezujících hranice mezi jednotlivými mrtvými, ale také mezi světem živých a mrtvých. Na raně středověkých pohřebištích v severní Anglii byla vypořádány případy, kde kamenné obložení kolem hlavy podpíralo setnutou lebku (např. v Yorku; Hadley 2001, 100). Kameny na dně hrobové jámy mohly podpírat rakev, obzvláště pokud byla použita rakev z dlabaného kmene. V takovém případě kameny měly zabránit jejímu převrnutí. Ploché kameny nacházíme i pod lebkou, kde sloužily jako podložky (např. hr. 98 z Jízdárny na Pražském hradě; Tomková 2005). V angličtině pro tyto kameny existuje výstižný název „pillow stones“. Na náměstí J. Žižky byl evidován v hr. 33/06/01, variantou pak může být použití kosti z porušeného hrobu, jak se stalo v hr. 35/05/07.

Označení rovů, ať už kamenem, nebo jiným způsobem, musíme předpokládat. V Dvořákově ulici a na Chelčického náměstí se totiž hroby jednotlivých fází (aspoň těch nejstarších) vzájemně respektují. Když uvážíme intenzitu pohřbívání na Chelčického náměstí, pro které máme z období přibližně 200 let minimálně 239 hrobů, což je kolem jednoho až dvou pohřbů ročně (odhady počítají s 8-9 mrtvými za rok; Čech 2004, 106), musely být hroby nutně označeny, aby se předešlo jejich porušení.

Bez žateckých analogií je nález kamenné hrobky, která obklopovala rakev 14tiletého chlapce (hr. 18/09) pohřbeného na Chelčického náměstí. Konstrukce o rozměrech přibližně 3,2 x 1,0 m byla z jihu a západu zcela zničena novodobými výkopy pro kanalizaci. Její zdi byly z pískovcových kvádrů zděných na maltu. V Čechách známe nejstarší typ takových hrobek z kostela Panny Marie na Pražském hradě, z hrobu knížete Spytihněva I. a jeho manželky z 10. století. Jejich využití zobecňuje až ve 12. století (Tomková 2005), což datování žatecké hrobky do konce 11. století nevylučuje.

6.7 Náhrobní kameny

Jedním z druhů úpravy hrobové jámy je překrytí náhrobním kamenem. Nacházíme je na středověkých pohřebištích ve střední Evropě, v pásu od jihozápadní Ukrajiny, přes Slovensko a Česko po Durynsko (Hanuliak 1978). Nejstarší v Čechách pochází z lokalit z přelomu 10. a 11. století (Nechvátal 1999), na Slovensku se objevují až o století později (Hanuliak 1979). Závěr používání náhrobníků můžeme klást do 14. století, i když například ve slovenském Krásnu se pod nimi nachází ještě hroby datované do 15. století (Krupica 1953). Počty z jednotlivých pohřebišť často dosahují několika desítek, např. 100 náhrobníků z Krásna (Krupica 1953), 45 z Radomyšle (Nechvátal 1999) nebo 29 z Nesvetic (Brych 1989). Ve vesnickém prostředí jsou nejčastější (Nechvátal 1999), známe je však také z přemyslovských hradišť jako je Kouřim, pohřebiště u kostela sv. Jiří (Šolle 1969) nebo Bílina (Váňa 1976), či z nově zakládaných měst, např. Děčín – Mariánská louka (Velímský 1991). I když v posledních dvou sociálních prostředích se pohybujeme v mnohem nižších číslech (např. Bílina pouze 3 exempláře). Ze Žatce známe 10 kusů z Chelčického (4,2 % všech hrobů) a jeden z náměstí J. Žižky 2 (1,1 % všech hrobů). Pro srovnání v Radomyšli byly náhrobní kameny nad 9,5 % hrobových jam (Nechvátal 1999).

lokalizace	sektor/ hrob	pohlaví/věk	další předmět	druh horniny ¹⁸
Chelčického nám.	06			červený pískovec typu Ohře
	07			
	08/16	Ž?/?		červený pískovec typu Ohře
	08/19 09	okolo 3	mosaz. záušnice	opuka

¹⁸ Petrografická analýza náhrobních kamenů nebyla zatím provedena. Uvedený druh použité horniny byl určen během archeologického výzkumu a není vyloučeno, že se může změnit.

lokalizace	sektor/ hrob	pohlaví/věk	další předmět	druh horniny ¹⁹
	09/15B	dospělý jedinec		
	10/18	dospělý jedinec		opuka červený pískovec typu Ohře
	19/12	M/?		
	20/06	Ž/pod 29		
	22, 25 a 27	dospělý jedinec		
Žižkovo nám. 2	35/06B/23			

Tab. 6 Přehled náhrobních kamenů ze Žatce (kameny v sekundární poloze označeny kurzívou)

Jednalo se především o amorfní nebo hrubě otesané kusy kamene, postupně se však kvalita opracování zvyšovala. V mladších obdobích se mohly desky směrem k nohám zužovat nebo být vyzdobeny reliéfem či rytinou. Většinou se šlo o prosté symboly kříže, svastiky, vzácně i nápis. Ojedinelým je nález z Radomyšle, kde byly na náhrobnících v sedmi případech nalezeny značky zobrazující střelu nebo luk a šíp. Někdy jsou interpretované jako první heraldická znamení (Nechvátal 1999). Na Chelčického náměstí byla většina kamenů hladce opracována do tvaru kvádrů, zajímavý je však výskyt důlků v povrchu náhrobníků kryjících hr. 08/16 a 10/18. Jedná se o záměrně vytvořené prohlubně o jejichž smyslu se můžeme pouze dohadovat. Snad sloužily jako místa, kam byly pokládány obětiny při tryznách za zemřelého. Jako surovina nejčastěji sloužil vápenec nebo pískovec, které mohly být dováženy z okruhu několika kilometrů (Hanuliak 1979). Většinou se setkáváme s několika druhy použité suroviny, což vedlo společně s faktem, že na vesnických pohřebištích byli pochováni lidé z okolí, k vyslovení teorie o shodném původu nebožtíka a kamene (Krupica 1953). V Žatci se setkáváme s užitím opuky nebo červeného pískovce typu Ohře, které jsou k dosahu v blízkém okolí.

Funkcí lze náhrobním kamenům přisuzovat hned několik. Především pomáhaly uchovat vzpomínku na místo pohřbení a zabraňovaly porušování hrobu, což se prakticky ukázalo na již zmíněném hřbitově v Krásnu. Jediné středověké hroby, které nebyly poničeny novověkým pohřbíváním, byly ty pod náhrobníky (Krupica 1953). Někdy je kamenům nad hroby dávaná také další symbolická role, kdy měly bránit návratu nebožtíka (Hanuliak 1978). V náhrobnících, na jejichž úpravu a především na přesun byly kladeny vysoké technické nároky,

¹⁹ Petrografická analýza náhrobních kamenů nebyla zatím provedena. Uvedený druh použité horniny byl určen během archeologického výzkumu a není vyloučeno, že se může změnit.

se odráželo sociální postavení nebožtíků pod nimi pohřbených. To mohla být ještě posílena hloubkou hrobové jámy či jejím kamenným obložením (*Hanuliak 1978*). V Žatci na Chelčického náměstí se se spojením náhrobníku a částečného kamenného obložení hrobové jámy setkáváme u hr. 08/19 a 19/12.

Na Chelčického náměstí setkáváme se dvěma náhrobníky, kdy takové není zcela vyloučeno jejich druhotné použití. Hr. 19/12 byl překryt kamenem kratším než byla délka hrobové jámy a jak se zdá dokonce menší než byl sám pohřbený. Pozoruhodnější je opuková deska položená přes dětský hrob 08/19, jejíž druhotný původ je téměř nepochybný. Jedná se totiž o polovinu kamenného kvádru, který nese na spodní straně stopy malty. V tomto případě bychom mohli uvažovat o stavebním prvku, který dokazuje existenci zděné, v kontextu pohřebiště zřejmě sakrální stavby, přesto je tento důkaz pochybný. Hrob 08/19 patří k nejstarším fázi funerálních aktivit na Chelčického náměstí a na základě mosazné esovitě záušnice je jeho uložení datováno do 1. poloviny 11. století. Podle nálezové situace však můžeme s kostelem v těchto místech počítat nejdříve na počátku 12. století, pokud vůbec. Kámen byl na místo dopraven zřejmě z jiné části ostrožny, snad z akropole raně středověkého hradu.

6.8 „Protivampyrické“ zásahy

Na pohřebištích se často setkáváme s anomáliemi v pohřebním ritu spojenými se snahou zabránit zemřelému z návratu mezi živé, kterým by mohl škodit. Víra v revenanty přetrvala přes celý středověk až po naši dobu a tak se s jejími odrazy setkáváme nejenom v archeologickém materiálu, ale také v písemných pramenech (např. zápisy v Neplachově kronice ze 14. století; *Unger 2002*, 103) nebo je známe s etnologických pozorování (stručný souhrn *Navrátilová 1996*, *Smetánka 2004*, 907-909).

Opatření, jak zamezit mrtvému v jeho činnosti, existovala celá řada, většina z nich se v průběhu staletí nepatrně obměňovala. Pro raně středověká pohřebiště můžeme sledovat použití několika různých ochranných prostředků. Je mezi ně řazena poloha na břicho, pohřeb silně skrčeného nebo svázaného těla, záměrné sekundární porušení kostry, zavalení hrobu kameny, pálení dřeva v hrobové jámě nebo na jejím rovu a mnoho dalších (*Krumphanzlová 1961*). Zdá se, že ne všechny neobvyklé pohřby musí být důsledkem víry v revenanty, jak naposledy dokázala P. Mašková na hrobech z Čelákovic (*Mašková 2004*), kde se jednalo nejspíše o pohřebiště popravených a ne „vampyrů“. Pro některé neobvyklé pohřby existují i

jiná vysvětlení. Opačná orientace (V-Z), poloha na břicho nebo na boku mohla být způsobená nedbalostí během pohřebního obřadu (viz výše; také *Krumhanzlová 1961*).

	sektor/hrob	pohlaví, věk	anomálie
Chelčického nám.	19/08	M, nad 50	lebka v klíně
	20/01	?, 1,5-2	P noha pokrčená, L ležela přes ní
	24/02	M?, nad 40	kostra na P boku, pokrčená L noha, lebka a hrudník rozbity kamenem
nám. J. Žižky 1	04/01-07A/13	Ž, nad 30	hřebík zabítý v holenní kosti
	10/07/29	dospělý jedinec	lebka otočena týlem k trupu
	14/15-16/77	M, nad 40	na břicho
nám. J. Žižky 2	14/15-16/81	Ž, nad 50	na břicho
	29/14/03	dospělý jedinec	lebka na hrudníku
	32/19/0	Ž?, nad 40	L noha skrčena

Tab. 7 Přehled neobvyklých pohřbů v Žatci

Nejvýraznějším projevem nepietního uložení je hrob 24/02 z Chelčického náměstí. Jak bylo uvedeno výše, tělo zůstalo ležet na ploše již zaniklého P. Čechem (viz výše) uvažovaného dvorce, lebka a hrudní koš byly zatíženy kameny a uťatá levá dlaň se ocitla mezi stehny. Přes všechny jasné prvky, jež lze označit jako „protivampyrické“ (zavalení kameny, amputace ruky), nemůžeme s jistotou říct, zda se opravdu jednalo o snahu zabránit „nečistému mrtvému“, aby škodil, nebo zda šlo o formu trestu.

Obavy z možného revenanta však budou pravděpodobně jediným vysvětlením probití holenní kosti železným hřebíkem v hr. 04/01-07A/13 (náměstí J. Žižky 1) a pro hroby s lebkami uloženými v klíně či na hrudi (hr. 19/08 z Chelčického nám. a hr. 10/07/29, 29/14/03 z náměstí J. Žižky).

7. Raně středověké aglomerace

Rozsah osídlení žateckého podhradí, souvislost jeho jednotlivých sídlišť s pohřebišti a odpovídajícím množstvím sakrálních staveb můžeme srovnávat pouze s několika dalšími aglomeracemi přemyslovských Čech. Vedle Prahy mezi ně patří Litoměřice, Hradec Králové a Stará Plzeň.

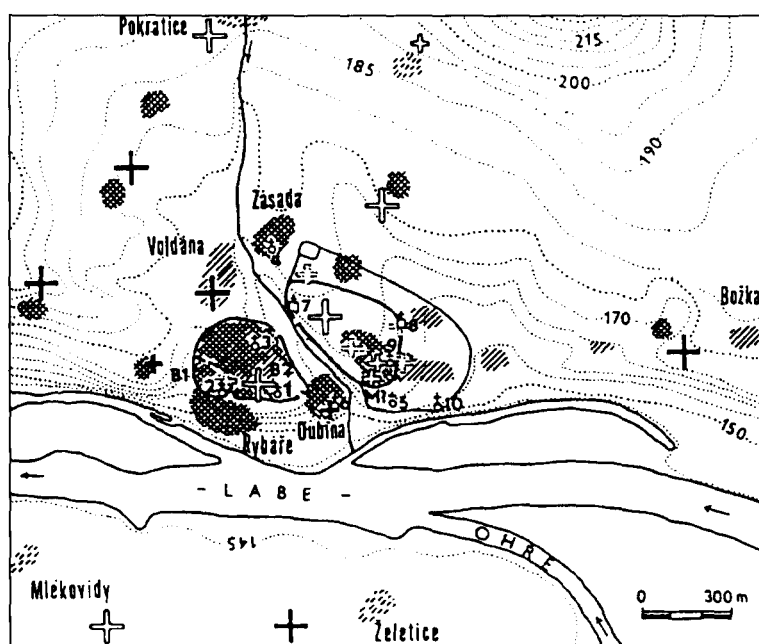
7.1 Litoměřice

Vícedílné přemyslovské správní centrum se rozkládalo na Dómském vrchu, v jehož jihozápadním cípu byla vydělena akropole s kostelem svatého Jiří. Kamenná podélná stavba ukončená apsidou, která je datována do 2. poloviny 10. nebo do 11. století, snad měla pravděpodobně dřevěného předchůdce. Nejpozději od 12. století zřejmě stál na předhradí kostel svatého Václava. V roce 1057 byla Spytihněvem II. založena ve východní části předhradí kapitula s kostelem svatého Štěpána. Na Dómského návrší je dosud jediné bezpečně doložené mladohradištní pohřebiště z Dómského náměstí, z hrobů pochází esovitě záušnice o velikosti průměru 20 mm (*Zápotocký 1965*). Poměrně nevelká vzdálenost od kostela svatého Štěpána navozuje představu o kostelním pohřebišti, přesto se zdá být toto spojení spíše nepravděpodobné. Pohřebiště kolem kostelů svatého Štěpána a svatého Jiří jsou poměrně mladá, patří až do 12. století Chrámy se patrně staly farními až současně se změnami funkce hradiště, k zániku hradské správy, jejíž centrem hradiště bylo, došlo právě ve 12. století Nejistým nálezem je dvojhrob s nádobami z Rybářského náměstí.

Kolem Dómského vrchu se rozkládala rozlehlá sídlištní aglomerace, pro 11.-12. století se předpokládá šest nebo sedm osad ve vzdálenosti do 0,5 km od hradiště, dalších 13 až 15 leželo v okruhu do 1,5 km. K nim patřilo 17 až 19 pohřebišť. Vysoká hustota sídelního areálu vedla ke zmenšení obvyklé vzdálenosti mezi sídlištěm a pohřebišť (300-500 m), minimální vzdálenost činí v Litoměřicích pouhých 100 m (*Dějiny města Litoměřic 1997*, 94). V hrobech především při vnějším okruhu se často setkáváme s atributy bojovníků z 10. století (ostruhy, sekery, meče), což dovoluje uvažovat o pohřbech členů hradské družiny, kteří žili rozptýleni kolem centrálního hradu (*Zápotocký 1965*). Nejvýraznějším je bohaté pohřebiště na návrší zvaném Božka, kde byl v hrobě nalezen meč typu „Ulfberth“. Právě pro tento hrob ve vzdálenosti přes 1,4 km od Dómského vrchu je analogie hledána v Žatci v hrobě „vikingského bojovníka“ z Čapkovy ulice, vzdálené 1,2 km od žateckého hradu. Vyloučena není ani existence velmožských dvorců u těchto pohřebišť, v Žatci je v jeho blízkosti zachycen mělký příkop (*Čech 2004*, 65; k hrobům s meči v zázemí správních center naposledy *Klápště 2005*, 36-41).

Nelze uvažovat o kostelech u všech pohřebišť, v zázemí hradiště se počítá se 4 až 7 sakrálními stavbami. Pod jižním křídlem jezuitské koleje stával kostel Panny Marie, který náležel ke dvoru Hroznaty Tepelského (*Dějiny města Litoměřic 1997*, 93). Dále na východ se nacházel kostel svatého Vavřince. Kostel svatého Vojtěcha, stojící na sídlišti zvaném Zásada,

je pravděpodobně až gotického stáří, což ovšem neznamená, že nemohl mít, třeba dřevěného, předchůdce. Severovýchodně od přemyslovského hradu, na dnešním Dominikánského náměstí, byly nalezeny kostry s „malými kroužky“ u lebek, které snad patřily k pohřebišti kolem svatého Jakuba (Zápotocký 1965). Na jihovýchodním svahu Dómského vrchu se rozkládalo sídliště Dubina, k němuž patřil kostel svatého Jana Křtitele.



Litoměřice v raném středověku (šrafované – sídelní plochy, křížky – pohřebiště, B1 – akropole na Dómském vrchu, B2 – předhradí, 1 – kapitulní kostel sv. Štěpána, 2 – sv. Jiří, 3 – sv. Václav, 4 – sv. Vojtěch, 5 – P. Marie, 6 – sv. Jan Křtitel, 7 – dominikánský klášter se sv. Michalem, 8 – minoritský klášter se sv. Jakubem, 9 – Všem svatých, 10 – sv. Vavřinec). Podle Klápště 2005.

Počátky města Litoměřic jsou spojovány s listinou Přemysla Otakara I. a Václava I. z roku 1228. Lokace přinesla prostorové změny, které se dotkly také sídelní sítě kolem vlastního hradu. V 1. polovině 13. století můžeme pozorovat zanikání některých osad (např. u svatého Vavřince) a posuny v sídlištní struktuře aglomerace. Po dokončení hradebního pásu se na parkán dostal kostel Panny Marie v písemných pramenech zmiňovaný k roce 1257 jako špitální, patřící křižovníkům s červenou hvězdou. Stejně osud čekal kostel svatého Jakuba. K němu náležející osadu nahradil nově založený minoritský klášter (1233) (*Dějiny města Litoměřic* 1997, 113-114).

Ve městě byl před rokem 1239 postaven hlavní městský kostel Všem Svatých, k němu příslušný hřbitov však byl vně hradeb. Pro stejný rok je ve městě doložen i další mendikantský řád, dominikáni, kteří se usadili kolem kostela svatého Michala. Stavba, či spíše jen svatomichelské patrocinium, byla přesunuta k novému klášteru zřejmě od pohřebiště objeveného na západní straně Mírového náměstí a v přilehlých ulicích (Michelská, Malá a

Velká Krajská). Nejstarší hroby zde nalezené pocházely z počátku 12. století a jsou spojovány s původně asi dřevěným kostelem. Předpokládá se, že hřbitov používala komunita sídlící v jihozápadní části městského pahorku (*Zápotocký 1965*). Pohřební areál byly respektován lužickou a pražskou trasou dálkového obchodu, které vedly dnešní Dlouhou a Velkou Dominikánskou ulicí a sbíhaly se v prostoru před Michelskou branou. Pohřebiště přestalo sloužit svému účelu pravděpodobně někdy na počátku 13. století, kdy ustoupilo změnám v prostorovém a komunikačním schématu nově vzniklého města. Tehdy také pravděpodobně došlo ke zvětšení náměstí západním směrem (*Dějiny města Litoměřic 1997*, 111, 114).

7.2 Hradec Králové

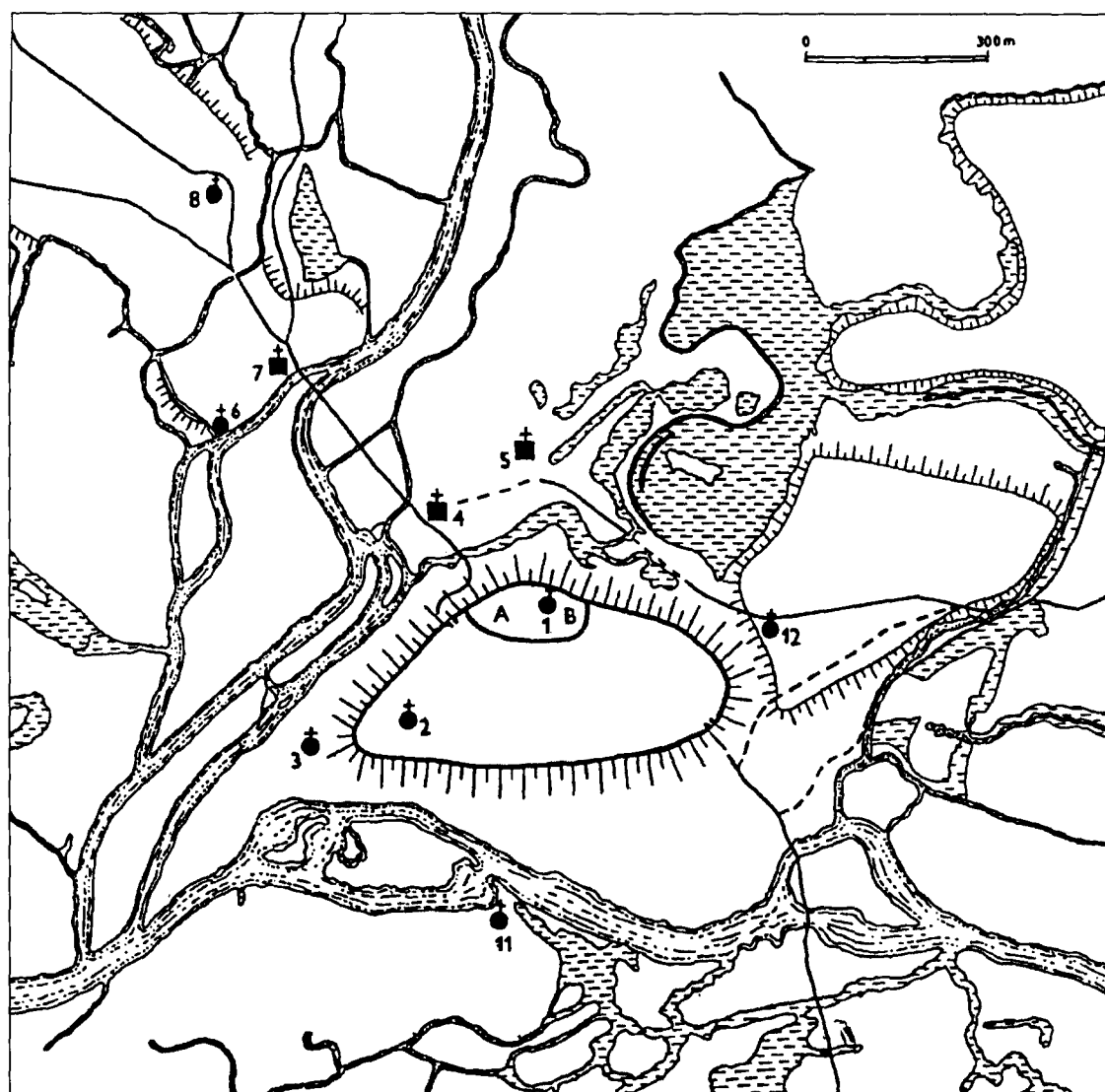
Naše znalosti o topografii středověkého Hradce Králové jsou značně poznamenány výstavbou vojenské pevnosti, jež probíhala od 2. třetiny 18. stol a při které bylo zničeno nenávratně množství archeologických i architektonických památek, jež mohly přispět k poznání tohoto sídelního útvaru.

Přemyslovský hrad, jenž využil pro vlastní fortifikaci starší val z doby bronzové, se rozprostíral na hradeckém návrší. Pravděpodobně v průběhu 11.-12. století se vydělila samostatná akropole jako sídlo knížecích kastelánů (*Richter – Vokolek 1995*, 89n.). V podhradí, na místech mezi Labem a Orlicí, vznikla v souvislosti s centrálním významem Hradce rozsáhlá sídlištní aglomerace.

Nejstarší hroby, z 10.-11. století, pochází z prostoru mezi Pospíšilovou třídou a Buzuluckým náměstím, kde vznikl později kostel svatého Václava jako součást předměstí zvaného Střezina. Kostel zanikl během husitských válek. U Pražské brány stával kostel Panny Marie, z jehož okolí pochází hroby s esovitými záušnicemi. V blízké Křižovnické ulici stávala již před rokem 1251 komenda německých rytířů se špitálním kostelem svatého Jakuba. Ten po zániku sídla během husitských válek začal sloužit jako hřbitovní (*Ježek 2006*, 22). U bývalé sladovny se nacházel kostel svatého Vavřince, opět s nálezy hrobů a esovitých záušnic v okolí.

Záušnice a hroby byly nalezeny i severozápadně od hradeckého návrší, v místech kostela svatého Jiří, o trochu jižněji u kostela svatého Kříže, na pozdějším Pražském předměstí u farního kostela svatého Petra. Od návrší nejvzdálenější bylo sídliště v trati „K pláckům“ s pohřebištěm a kostelem svatého Štěpána. Do jeho okolí jsou taktéž kladeny hroby s esovitými záušnicemi. Na levém břehu Orlice, jižně od hradu bývala osada Rybáře s kostelem svatého Martina. Patrně až z poloviny 13. století pochází kostel svatého Mikuláše,

který stával v blízkosti svatého Petra, u dnešního Havlíčkova náměstí. Většina jmenovaných sakrálních staveb byla zničena během husitských válek nebo při stavbě barokní pevnosti.



Hradec Králové a jeho předměstí kolem roku 1300. (A – královský hrad, B – sv. Jan a minoritský klášter, 1 – knížecí hrad /alternativa s kostelem sv. Jana v ohražení akropole/, 2 – sv. Duch, 3 – sv. Vavřinec, 4 – P. Marie a dominikánský klášter, 5 – sv. Jakub, 6 – sv. Kříž, 7 – sv. Jiří a klášter dominikánek, 8 – sv. Petr, 11 – sv. Martin, 12 – sv. Václav; mimo mapu sv. Mikuláš západně a sv. Štěpán severně od města) Podle Richter – Vokolek 1995.

Počátky města jsou spojovány s listinou datovanou k roku 1225, což řadí Hradec do vrstvy nejstarších měst přemyslovských Čech (*Klápště 2005, 366*). Záhy po vzniku města do něho přišly žebравé řády, které se pravděpodobně usadily u již stojících kostelů (dávaných do souvislosti s nálezy esovitých záušnic, viz výše). K roku 1238 zmiňovaný minoritský klášter (*Richter – Vokolek 1995, 111*) získal původně hradecký chrám svatého Jana Křtitele. Jeho lokalizace na místo dnešní nemocnice není zcela bez výhrad, především kvůli naprosté

absenci hrobů, které lze u raně středověkého předchůdce minoritského kostela předpokládat. Ostatně z písemných pramenů je doloženo pohřbívání i u klášterního chrámu. Nepřítomnost hrobů v archeologických pramenech je vysvětlována jejich zničením během vzniku pohusitské zástavby (*Richter – Vokolek 1995*, 111-113). Již byl zmiňován analogický vztah mezi umístěním minoritského kostela na akropoli, na místě bývalého hradeckého svatostánku v Žatci a Hradci Králové.

Ve stejnou dobu jako minorité přišel do města i druhý mendikantský řád, dominikáni, kteří se podle tehdejších zvyklostí usadili v blízkosti Pražské brány u kostela Panny Marie. Jeho ženský protějšek je zmiňován nejdříve k roku 1336 u kostela svatého Jiří. Stejně jako minoritský kostel, mají zřejmě i tyto stavby předlokační původ a podobně jako kostel svatého Jana Křtitele byly zničeny za husitských válek (*Ježek 2006*, 21-22).

Počátky hradeckého farního kostela svatého Ducha lze podle stavebně historických průzkumů klást do poloviny 14. století Otázkou tedy zůstává jaký kostel převzal farní práva v 1. pol. 13. století od kostela svatého Jana Křtitele, jež přešel pod správu menších bratří. Snad existoval předchůdce kostela svatého Ducha (*Richter – Vokolek 1995*).

7.3 Stará Plzeň

Přemyslovský hrad na kopci Hůrka nad Starou Plzní byl v 10.-13. století správním centrem západních Čech. Záměr přeměnit strukturu starší aglomerace na právní město se však zcela nevydařil a centrální funkce byly kolem roku 1295 přeneseny do nově založené (Nové) Plzně (*Široký – Nováček – Kaiser 2004*). Z písemných pramenů vyplývá, že k roku 1266 existovalo na území dnešního Starého Plzeňce osm kostelů, tři na hradě a zbytek v podhradí (*Klápště 2005*, 338).

Na východním předhradí stál kostel svatého Kříže, na západním, dodnes zachovalá rotunda svatého Petra. Její vznik je naposledy kladen do 12. století a to na základě nejstarší úrovně dlažby, která byla tvořena dlaždicemi vyšehradského typu (*Široký – Nováček – Kaiser 2004*, 807). Mezi oběma předhradími ležela opevněná akropole s kostelem svatého Vavřince, který je podle nově provedeného geofyzikálního průzkumu a drobných sondáží považován za součást knížecího dvorce a také nejstarší církevní stavbu v celém areálu, jejíž počátky je možné zařadit do 10. století K roku 1266 je kostel uváděn jako farní a tento statut mu zůstal i po zániku hradu jako sídla krajské správy. Otázkou je ztotožnění kostela svatého Vavřince se sakrální stavbou odkrytou na počátku 20. století Rozměry 15,2 x 10,4 m a jednolodní půdorys stavby s neodsazeným presbytářem nelze pro drobnost a „nevýstavnost“ odmítat jako

neodpovídající nárokům hradského kostela (*Široký – Nováček – Kaiser 2004*, 805). Vždyť i v autory uváděném Žatci se počítá s hradským kostelem jako prostou jednolodní stavbou.

V podhradí stál kostel Panny Marie s uvažovaným románským předchůdcem (*Široký – Nováček – Kaiser 2004*, 804), zbývající čtyři kostely patřily k mladšímu sídlišti na levém břehu Úslavy. Raně gotický kostel svatého Jana Křtitele nalezneme na náměstí, kostel svatého Blažeje byl součástí sídliště, ležícího na západ od zárodku vrcholně středověkého města. Zbývající dva kostely, svatého Martina a svatého Václava, se zatím nepodařilo spolehlivě lokalizovat. K jednomu snad patřily čtyři kostrové hroby odkryté v uličce mezi Masarykovým náměstím a ulicí Sv. Čecha, jejichž pohřební rítus a hrobové přídavky (prsten z nezdobeného plechu a esovitá záušnice (?)) je dovolují zařadit do pozdně hradištního období. Druhý kostel je patrně možné hledat někde u statku čp. 80, odkud pochází nálezy volně roztroušené lidské kosti (*Široký – Nováček – Kaiser 2004*, 809-810).

7.4 Praha

Při snaze o poznání středověké Prahy je nutné si uvědomit, že byla centrem českého státu a jako taková svou rozlohou i rozsahem pohřebišť zdaleka převyšovala ostatní předlokační sídlištní aglomerace i nově se utvářející města mladšího středověku.

Topografie pohřbívání na Pražském hradě a v jeho okolí je nově shrnuta K. Tomkovou a J. Frolíkem (*Tomková – Frolík 2005*). Důležitý jev nastal v průběhu 11. století, kdy se přestávají používat rozptýlená pohřebišť na předpolích (Lumbeho zahrada, Jízdárna) a pohřbívání se přesunula ke hradským kostelům a na nově vzniklé hřbitovy na Loretánském náměstí a vně jižního opevnění. Na posledních dvou jmenovaných se doposud nepodařilo prokázat existenci sakrální stavby, naopak se o nich spíše uvažuje jako o nekostelních. Přesto se i na nich setkáváme s etážovým pohřbíváním. K další proměně došlo během 2. poloviny 13. a ve 14. století, kdy zanikly v důsledku stavební činnosti hřbitovy u kostela Panny Marie a na třetím nádvoří a v souvislosti se vznikem Hradčan se pohřbívání přesunulo k farnímu kostelu svatého Benedikta.

Problémem pevně spjatým s pražským levobřežím zůstává absence hrobů patřících obyvatelům malostranského suburbia. Předpokládají se tři možné varianty, buď pohřbívali na předpolích Hradu nebo neznámo kde na Petříně, kde jsou prozkoumány hroby v bývalém Vratislavském paláci (*Zavřel – Mlíkovský 2001*) nebo byl mrtvým vyhrazen druhý břeh Vltavy (k otázce absence hrobů na Malé Straně naposledy *Tomková – Frolík 2005, Klápště 2005*, 342).

Na Starém Městě se raně středověká pohřebiště soustředila na hranu maninské terasy VII a-b mimo záplavové území Vltavy směrem od dnešní Bartolomějské ulice, přes Malé náměstí k Dlouhé. K nejstarším patří hroby odkryté v Bartolomějské ulici z 10. století (*Borkovský 1948*), nově interpretované jako hřbitov židovské komunity (*Dragoun 2002*). Dalším je pohřebiště v ústí Celetné ulice na Staroměstské náměstí (*Čiháková – Dragoun – Podliska 2000*, 140). Bohatě vybavené hroby (stříbrné kaptorgy, perly, zlacené a stříbrné záušnice), které byly prozkoumány na Václavském náměstí (*Huml – Starec 1994*), jsou charakteristické blízkostí hradskeho centra a vypovídají o příslušnosti mrtvých k elitní sociální vrstvě (*Klápště 2005*, 343).

Z území Starého Města pochází dvě pohřebiště, jež jsou datovaná především na základě nálezů mincí v hrobech do 11. století, z Dlouhé ulice (*Dragoun 1981*) a z Malého náměstí (*Huml – Starec 1997*). Vazba na sakrální stavbu se u nich nepředpokládá (*Čiháková – Dragoun – Podliska 2000*, 140). Situace na Malém náměstí poměrně dobře odráží komplikovaný vztah pohřebišť a kostelů v raně středověkých aglomeracích. V ploše náměstí bylo odkryto přes 100 hrobů, z nichž některé vznikly ještě na konci 11. století, jak ukazuje denár Vratislav I. z doby po roce 1085 (*Huml – Starec 1997*). Zřejmě se jedná o samostatné nekostelní pohřebiště, přesto se rozkládalo v blízkosti kostela svatého Linharta na severu a necelých 40 metrů od kostela svatého Michala na jihu. U toho je archeologickým výzkumem doloženo fungování hřbitova již od 12. století (*Dragoun 1990; Huml – Starec 1997*). Konec pohřbívání na Malém náměstí je kladen do souvislosti se zvýšenými nároky rostoucího trhu na Staroměstském náměstí, kdy bylo původní rozcestí, u kterého se hřbitov nacházel, změněno na prostor náměstí (*Starec 1998*).

Ve 12. století, spíš ve 2. polovině, došlo k nárůstu výstavby vlastnických kostelů především na Starém Městě. Ve 13. století v souvislosti se stabilizací městské sítě byly dvorce rozparcelovány a kostely v jejich areálech získaly farní práva nebo přešly do rukou klášterů (*Dragoun 1997*). To vedlo k upevnění farní sítě, ke kostelům se začaly koncentrovat hroby a zároveň se vytvořily obvody hřbitovů (*Klápště 2005*, 350).

8. Závěr

Posouzení žateckých pohřebišť přineslo možnost vzájemně mezi sebou porovnat dvě kategorie pohřebišť: kostelních (Dvořákova ulice) a snad nekostelních (Chelčického náměstí). Zároveň se naskytla příležitost charakterizovat pohřební ritus 11.-12. a 13.-15. století a jeho hlavní vývojové tendence. V prvním případě (kostelní versus nekostelní pohřebišť) nebyly výraznější odchylky zaznamenány, v druhém případě (starší versus mladší) jsme mohli poměrně dobře vysledovat změnu pohřebních zvyklostí. Na pohřebišťích z 11.-12. století se v hrobech ještě setkáváme s různými druhy přídavků, nejčastěji s esovitými záušnicemi, ale také prsteny, mincemi či jinými drobnými předměty. Mrtví byli uloženi na zádech s rukama podél těla, nebo v klíně. Hroby byly ohraničeny nebo označeny kameny. Na hřbitovech ze 13.-15. století je viditelná větší rozrůzněnost poloh mrtvých a orientace hrobů. Díky intenzivnějšímu pohřbívání docházelo k častému porušování hrobů, ze kterých zmizely veškeré přídavky, až na několik málo výjimek. Převažují předměty z hrobových zásypů nebo zlomky železných hřebíků.

Problematické nebývá ani tak časové zařazení celého pohřebiště, jako spíše určení relativních chronologických vztahů mezi jednotlivými hroby. Ačkoliv můžeme v sondách vypořádat jednotlivé fáze pohřbívání, nelze do nich bez problému zařadit veškeré nalezené hroby. Nejedná se pouze o nemožnost zahrnout do vydělených etap hroby z různých sond, ale také o nemožnost relativní chronologie mezi hroby z jedné sondy. Řazení hrobů do časových fází pouze podle společných charakteristik (jasnost obrysu hrobové jámy, existence či absence stop po dřevěných rakvích, atd.) bez jakéhokoliv vzájemného vztahu se nejeví jako dostatečně průkazné. Proto ne všechny hroby byly přiřazeny do jednotlivých etap.

Na závěr se nabízí otázka, co dělat s vrcholně středověkými pohřebišti, na nichž byla z důvodu intenzivního pohřbívání v prostorově omezených areálech valná většina hrobů zcela zničena nebo výrazně poškozena. Archeologie v takových případech získává jen velmi málo informací. Domnívám se, že při úzké spolupráci s antropologem se jejich výpovědní potenciál zvýší.

Archeologické výzkumy 90. let minulého století sice odkryly v Žatci velké množství hrobů, ale na malém množství lokalit. Vzhledem k tomu, že se jednalo o výzkumy převážně v areálu přemyslovského hradu, nadále postrádáme ucelenější poznatky o pohřebišťích na žateckých předměstích. Než je získáme, bude naše představa o topografii žatecké aglomerace

mezerovitá a snaha o propojení jednotlivých kostelů s doklady pohřebních aktivit bude více či méně nejistá.

Při porovnání jednotlivých přemyslovských center lze zachytit několik tendencí ve vývoji pohřbívání. Ve středohradištním období můžeme sledovat větší prostorové odstupy mezi místy pohřbívání a sídelními areály, které dosahují až necelých 2 km. V Žatci neznáme z této doby žádné hroby z opevněné části ostrožny, všechny evidované doklady pohřebních aktivit nacházíme vně, ať už to bylo v prostoru jihozápadně od předhradí (ulice Bratří Čapků, areál nemocnice) nebo na druhém břehu řeky (prokopský hřbitov, u továrny Fruta, bývalá Homerova cihelna).

Na konci 10. a v průběhu 11. století docházelo ke změnám v topografii pohřebních areálů. Postupně byla opouštěna starší pohřebiště (např. Lumbeho zahrada v zázemí Pražského hradu, pohřebiště na litoměřickém návrší Božka) a hřbitovy se začaly prolínat s profánní zástavbou. Pohřbívání u kostelů, které bývají tradičně označovány za vlastnické a nezřídka patřily k opevněnému areálu velmožského dvorce, se stalo běžnou záležitostí. Byla to doba, kdy na pražském Starém Městě pozorujeme nárůst sakrální architektury, ale nejen tam. S Hroznatou Tepelským je spojován litoměřický kostel Panny Marie. Komu patřil dvorec s kostelem svatého Víta v Žatci nevíme. Zároveň i nadále vznikaly hroby také v místech bez sakrálních staveb. Církevní předpisy totiž umožňovaly pohřeb do posvěcené půdy, kostel nebyl vyžadován. Extrémním případem je pohřebiště na pražském Malém náměstí v těsné blízkosti kostela svatého Michala, ale za nekostelní je považováno také pohřebiště na Loretánském náměstí v Praze a snad také na Chelčického náměstí.

Ve 13. století nastala v souvislosti s konstituováním právních měst doba náhlých změn, ale také dlouhodobé stabilizace. Některá pohřebiště musela ustoupit novým nárokům na veřejná prostranství, které si žádaly v souvislosti s růstem významu trhu větší prostory, což bylo možnou příčinou konce pohřbívání na pražském Malém náměstí, jistě však hřbitova na litoměřickém Mírovém náměstí. Je otázkou, zda to mohl být důvod zániku pohřebiště na Chelčického náměstí, které je v blízkosti Mlynářské branky. Došlo také k rozparcelování velmožských dvorců a zároveň se proměnil statut vlastnických kostelů na farní nebo klášterní. Ty potom k sobě vázaly většinu pohřbívání, čímž došlo ke stabilizaci hranic hřbitovů. Ovšem nejednalo se pouze o kostely šlechticů, v souvislosti se zánikem raně středověké přemyslovské správní sítě přešly někdejší hradské kostely do rukou města jako farní, ale často

byly darovány nově přichozím žebrovým řádům. Tak získali kostel na bývalé akropoli minorité v Žatci i v Hradci Králové.

Joubert, J. – Ebel, M. – Čech, P. 2004: Dekánský kostel Nanebevzestí Panny Marie v Žatci. *Český památek* 11/2, s. 3-50.

Jůžko, J. 2000: Topografie a otáčka komunity raně středověkého ústředí v Olomouci. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třešník, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), Praha, s. 179-196.

Kalás, Z. 1970: Časové vrstvy raně středověkého ústředí v Olomouci. *Historická geografie* 4, s. 7-41.

Karlovský, J. 1948: Pohřebená místa v okolí Olomouce. *Slavia Antiqua* 1, s. 463-476.

Karlovský, J. 1975: Svatojirský hrad. *Práha*, Praha.

Kolář, F. 1989: Nervětice, zámek. *Archeologia historica* 14, s. 111-118.

Kubeník, J. 1968: Dvě hroby z raně středověké akropole v Žatci. *Archeologické rozhledy* 20, s. 111-118.

Kubeník, J. 1988: Slovanské pohřbení z raně středověké akropole v Žatci. *Archeologické rozhledy* 40, s. 111-118.

Kubeník, J. – Uhlíková, O. 1988: Raně středověké pohřbení z raně středověké akropole v Žatci. *Památky archeologické* 68, s. 193-218.

Čech, P. 1994: Archeologický výzkum při rekonstrukci plynovodu v Žatci (předběžná zpráva). *Archeologické rozhledy* 46, s. 65-80.

Čech, P. 1998: „Podmesti“ – podhradí raně středověkého hradu. In: Čech, P. (ed.): *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993-1997*, Most, s. 137-143.

Čech, P. 2000: Množství vývoj v severozápadních Čechách do počátku 11. stol. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třešník, D. (ed.): *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*, Praha, s. 135-173.

Čech, P. 2004: Žatec v raném středověku (6. – počátek 13. století). In: Holodňák, P. – Kralová, I. (ed.): *Žatec*. Praha, s. 54-114.

Čech, P. – Černý, F. 1996: Nové možnosti studia pohřebního ritu na příkladu uměleckých hrobů z Konobříží, okr. Most. *Archeologické rozhledy* 48, s. 35-59.

Černý, F. Význam tříobdobných procesů při studiu pohřebního ritu. *Archeologické rozhledy* 47, s. 301-313.



Seznam literatury a pramenů

- Beránek, J. – Ebel, M. – Čech, P.* 2004: Děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie v Žatci. Průzkumy památek 11/2, s. 3-50.
- Bláha, J.* 2000: Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), Praha, s. 179-196.
- Boháč, Z.* 1970: Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení. Historická geografie 4, s. 7-41.
- Borkovský, I.* 1948: Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze 1. Slavia Antiqua 1, s. 463-476.
- Borkovský, I.* 1975: Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě. Praha.
- Brych, V.* 1989: Nesvětice, zaniklá středověká ves na Mostecku. Archeologia historica 14, s. 311-318.
- Bubeník, J.* 1968: Dvě hrozníčkovité náušnice z okolí vrchu Rubína u Podbořan. Archeologické rozhledy 20, s. 359-360.
- Bubeník, J.* 1988: Slovanské osídlení středního Poohří. Praha.
- Bubeník, J. – Uhlíková, O.* 1977: K počátkům města Žatce (Topografie raně středověkých nálezů na jeho území). Památky archeologické 68, s.193-218.
- Čech, P.* 1994: Archeologický výzkum při rekonstrukci plynovodu v Žatci (předběžná zpráva). Archeologické rozhledy 46, s. 65-80.
- Čech, P.* 1999: „Podměstí“ – podhradí raně středověkého hradu. In: Čech, P. (ed.): Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993-1997, Most, s. 137-143.
- Čech, P.* 2000: Mocenský vývoj v severozápadních Čechách do počátku 11. stol. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), Praha, s. 155-173.
- Čech, P.* 2004: Žatec v raném středověku (6. – počátek 13. století). In: Holodňák, P. – Ebelová, I. (ed.): Žatec. Praha, s. 54-114.
- Čech, P. – Černý, V.* 1996: Nové možnosti studia pohřebního ritu na příkladu unětických hrobů z Konobrzí, okr. Most. Archeologické rozhledy 48, s. 35-59.
- Černý, V.* Význam tafonomických procesů při studiu pohřebního ritu. Archeologické rozhledy 47, s. 301-313.

- Černá, E. 1981: Skleněné kroužky – prstýnky z Prahy 1 – Klárova. Archeologické rozhledy 33, s. 393-397.
- Čiháková, J. – Dragoun, Z. – Podliska, J. 2000: Pražská sídelní aglomerace v 10. a 11. století. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), Praha, s. 127-146.
- Dějiny města Litoměřic (sestavili O. Kotyza, J. Smetana, J. Tomas a kol.). Litoměřice, 1997.
- Dostál, B. 1963: Skleněné prsteny ze Znojma. In: Sborník II. Františkovi Vildomcovi k pětaosmdesátinám, Brno, s. 73-75.
- Dragoun, Z. 1981: Záchranný výzkum při rekonstrukci plynovodu na Starém Městě pražském. Archeologica pragensia 2, s. 193-231.
- Dragoun, Z. 1990: Zjišťovací výzkum věže kostela sv. Michala na Starém Městě pražském. Archeologia historica 15, s. 287-292.
- Dragoun, Z. 1997: Zur Frage der frühmittelalterlichen Kirchen auf dem Gebiet der Prager Altstadt. In: Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi, Praha, s. 149-159.
- Dragoun, Z. 2002: K otázce tzv. pohřebiště cizích kupců v Bartolomějské ulici na Starém Městě pražském. In: Civitas et villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej, Wrocław – Praha, s. 235-240.
- Dresler, P. 2003: Esovité záušnice a některé problémy s nimi spojené. Nepublikovaná diplomová práce uložena na FF MU, Brno.
- Flek, F. 2003: Přesleny ze Staré Boleslavi a Levého Hradce. Nepublikovaná bakalářská práce, uložena na FF UK, Praha.
- Frolíková-Kaliszová, D. 1999: Dřevěné kostely v Čechách v archeologických pramenech. Archeologie ve středních Čechách 3, s. 535-545.
- Frolíková-Kaliszová, D. 2005: Prsteny z Pražského hradu a jeho předpolí. In: Tomková, K. (ed.): Castrum pragense. Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích (textová část), díl I.1, Praha, s. 359-385.
- Geisler, M. 1986: Holubice, pohřebiště z mladohradištního období. Fontes archaeologici Moraviae 20, Brno.
- Geisler, M. 1992: Statistické zhodnocení mladohradištního pohřebiště z Holubic, okr. Vyškov. Pravěk NŘ 2, s. 359-370.
- Hadley, D. M. 2001: Death in Medieval England. An Archaeology. London.
- Hanuliak, M. 1978: Problematika hrobů pod náhrobními kameňmi v 11.-14. storočí na Slovensku. Archeologia historica 3, s. 67-74.

- Hanuliak, M.* 1979: Hroby pod náhrobnými kameňmi v 11.-14. storočí. *Slovenská archeologie* 27, s. 167-186.
- Hejna, A.* 1980: Archeologický výzkum kostela sv. Víta v Zahrádce, okr. Havlíčkův Brod, v zátopové oblasti vodního díla Želivka II. *Archeologia historica* 14, s. 323-327.
- Himmelová, Z. – Měřinský, Z.* 1987: Objekt s doklady výroby a distribuce šperkařských výrobků na hradisku „Vysoká zahrada“ u Dolních Věstonic (okr. Břeclav). In: *Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami*. Sborník, Brno, s. 129-134.
- Holodňák, P.* 1998: Žatec. In: *Výzkumy v Čechách 1996-97*, Praha, s. 254-255.
- Holodňák, P.* 2004: Nejstarší osídlení na území města. In: *Holodňák, P. – Ebelová, I. (ed.): Žatec*. Praha, s.
- Hrdlička, L.* 1972: Předběžné výsledky výzkumy v Praze 1 na Klárově. *Archeologické rozhledy* 24, s. 644-663.
- Hrdlička, L. – Richter, M.* 1974: Slovanské a středověké osídlení Oškobrhu u Poděbrad. *Památky archeologické* 65, s. 111-184.
- Hrubý, V.* 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. *Památky archeologické* 48, s. 118-127.
- Huml, V. – Starec, P.* 1997: K osídlení areálu kostela sv. Michala a Malého náměstí na Starém Městě pražském. In: *Život v archeologii středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi, Praha, s. 253-262.
- Charvátová, A.* 1958: Středověké cesty na Žatecku. In: *Žatec. České město ve vývoji architektury a urbanistiky*. Praha, s. 52-62.
- Illl, M.* 1993: Sterben, Tod und Friedhof. In: *Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*. Stuttgart, s. 471-479.
- Jelínková, D.* 1999: Slovanské pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově. Katalog. Brno.
- Ježek, M.* 1998: Mladohradištní hrob z návsi Lužce nad Vltavou. *Archeologie ve středních Čechách* 2, s. 381-383.
- Ježek, M.* 2006: K topografii středověkého osídlení východních Čech. Nepublikovaná disertační práce uložena na FF UK, Praha.
- Ježek, M. – Sommer, J.* 2001: Bývalý kostel sv. Václava ve Vraclavi. *Průzkumy památek* 8/1, s. 97-109.
- Klápště, J.* 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most.
- Klápště, J.* 1995: Stavební vývoj a místní souvislosti kostela P. Marie v Mostě. In: *Blažek, J. – Meduna, P. (ed.): Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992*. Most, s. 263-275.

- Klápště, J.* 1999: Příspěvek k poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy* 51, s. 774-808.
- Klápště, J.* 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- Kolníková, E.* 1967: Obolus mrtvých vo včasnostredovekých hrobch na Slovensku. *Slovenská archeologie* 1, s. 189-225.
- Kraskovská, L.* 1964: Datovanie ranohistorických a historických pamiatok mincami. Sborník slovenské numizmatiky 58, *Historia* 4, s. 117-129.
- Krejčík, T.* 1986: Denáry z kostrových hrobů z mladohradištního pohřebiště v Prušánkách, okr. Hodonín. *Numismatický sborník* 17, 283-288.
- Krumphanzlová, Z.* 1961: K otázce vampyrismu na slovanských pohřebištích. *Památky archeologické* 52, s. 544-549.
- Krumphanzlová, Z.* 1963: Příspěvek k vývoji lidového šperku 10. stol. v Čechách. *Památky archeologické* 54, s. 87-113.
- Krumphanzlová, Z.* 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9.-11. věku v Čechách, *Památky archeologické* 65, s. 34-110.
- Kyncl, T.* 2004: Exkurz. In: Štefan, I.: Několik poznámek ke stati Petra Čecha v nové knize o Žatci. *Archeologické rozhledy* 56, s. 859.
- Líbal, D.* 1958: Urbanistický a architektonický vývoj města Žatce. In: Žatec. České město ve vývoji architektury a urbanistiky. Praha, s. 4-33.
- Mašková, P.* 2004: K otázce interpretce kostrového pohřebiště „s projevy vampyrismu“ v Čelákovících. *Studia mediaevalia pragensia* 5, s. 9-19.
- Marešková, B.* v tisku: Příspěvek k poznání raně středověkých pohřebišť (zvyk vkládání mincí do hrobů). *Studia mediaevalia pragensia* 6.
- Mencl, V.* 1961: K nejstarším dějinám Žatce. *Zprávy památkové péče* 21, s. 191.
- Měřinský, Z.* 1997: K problematice nekropolí druhé poloviny 10. až počátku 13. století na Moravě. In: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy, Brno, s. 87-94.
- Navrátilová, A.* 1996: „Nečistí zemřelí“ v posmrtných a pohřebních obřadech českého lidu. *Český lid* 83/1, s. 21-31.
- Nechvátal, B.* 1999: Radomyšl, raně středověké pohřebiště. Praha.
- Nechvátal, B. – Radoměřský, P.* 1963: Archeologický výzkum na tvrzi v Tleskách u Jesenice (okres Rakovník). *Časopis Národního muzea* 132 – odd. věd společenských, s. 4-13.
- Poulik, J.* 1975: Mikulčice. Praha.
- Prèidel, H.* 1937: Vikingský hrob v Žatci. *Krajem Lučanů* 11, s. 34-38.

- Preidel, H.* 1938: Das Begräbnis eines wikingschen Kriegers in Saaz, Böhmen. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 58, s. 88-98.
- Procházka, R.* 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna (k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech). *Mediaevalia archaeologica* 2, Praha – Brno, s. 7-158.
- Radoměřský, P.* 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní). Sborník Národního muzea, IX-A, 2.
- Radoměřský, D.* 1993: Der Silberschatz von Saaz (Der deutsche Anteil der Prägungen). In: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 1. Z pomocných věd historických XI – Numismatica, Praha, s. 19-34.
- Razím, V.* 2000: K některým otázkám vymezení hranic středověkého města. *Archeologia historica* 25, s. 43-50.
- Razím, V.* 2004: Středověká pevnost Žatec. In: Holodňák, P. – Ebelová, I. (ed.): *Žatec*. Praha, s. 167-184.
- Richter, M. – Sigl, J.* 1988: Archeologický výzkum Starého Mýta v r. 1987. In: Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 15, s. 85-103.
- Richter, M. – Vokolek, V.* 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové.
- Ruttkay, A.* 1971: Druhá fáza kostolného cintorína na Kostolci pri Ducovom. Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů II, Uherské Hradiště, s. 29-48.
- Sellebold, B. J.* 1997: Children's Skeletons and Graves in Scandinavian Archaeology. In: Boe, G. – Verhaeghe, F. (eds.): *Death and Burial in Medieval Europe. Papers of the „Medieval Europe Brugge 1997 Conference“*, vol. 2, Zellik, s. 15-25.
- Schlesinger, L. (ed.)* 1892: *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*. Prag – Leipzig – Wien.
- Sklenář, K.* 1992: *Archeologický slovník 2. Kovové artefakty 1*. Praha.
- Sláma, J.* 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. *Praehistorica* 11, Praha.
- Slivka, M.* 1997: Dieťa na prvej i poslednej ceste. Pochovávanie detí v nádobách. *Hieron* 2, s. 71-86.
- Smetánka, Z.* 1973: Příspěvek k chronologické problematice pozdní doby hradištní. *Památky archeologické* 64, s. 463-486.
- Smetánka, Z.* 2004: rec. A. Navrátilová: *Narození a smrt v české lidové kultuře*. *Archeologické rozhledy* 56, s. 903-911.

- Sokol, P.* 2003: Šibenice v Bečově nad Teplou a archeologie popravišť. *Archeologické rozhledy* 55, s. 736-766.
- Sommer, P.* 1989: K poznání české církevní hmotné kultury 13. století. *Archeologia historica* 14, s. 53-63.
- Sommer, P.* 1997: Raně středověká ecclesia lignae a archeologie. In: *Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*. Brno, s. 276-279.
- Sommer, P.* 2001: Začátky křesťanství v Čechách. Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury. Praha.
- Starec, P.* 1998: K problematice raně středověkých komunikací v prostoru pražského Malého náměstí a řešení jeho vzniku. *Archeologia historica* 23, s. 27-34.
- Svoboda, B.* 1963: Hradištní pohřebiště s dřevěnou stavbou v Žalanech u Teplíc. *Památky archeologické* 74, s. 266-307.
- Suchodolski, S.* 1998: Poczatki obola zmarlych w Wielkopolsce. In: *Kócka-Krenz, H. – Losiński, W. (ed.): Profanum i sacrum*. Poznań, s. 496-504.
- Šikulová, V.* 1959: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní. *Pravěk východní Moravy* 1, 88-145.
- Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L.* 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem. *Archeologické rozhledy* 56, s. 798-827
- Šolle, M.* 1969: Kouřim v mladší a pozdní době hradištní. *Památky archeologické* 60, s. 1-124.
- Štefan, I.* v tisku: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. *Archeologické rozhledy*.
- Štěpánek, K.* 1947: Hrob slovanského velmože v Žatci. *Krajem Lučanů* 14, s. 51-53.
- Tomas, J.* 1967: Počátky města Žatce. *Historický sborník Ústecka*, s. 23-47, 179-180.
- Tomas, J.* 2004: Vrcholně středověké město a jeho rozvoj v předhusitské době. In: *Holodňák, P. – Ebelová, I. (ed.): Žatec*. Praha, s. 115-138.
- Tomková, K.* 1998: Bernstein in frühmittelalterliche Böhmen. *Památky archeologické* 89, s. 64-103.
- Tomková, K.* 2005: Pohřební ritus na Pražském hradě a jeho předpolích ve středověku a novověku – charakteristika a vývoj. In: *Tomková, K. (ed.): Castrum Pragense. Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích (textová část), díl I.1*, Praha, s. 159-196.
- Tomková, K.* 2005a: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí. In: *Tomková, K. (ed.): Castrum Pragense. Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích (textová část), díl I.1*, Praha, s. 217-304.

Tomková, K. – Frolík, J. 2005: Topografie pohřbívání v areálu Pražského hradu a na jeho předpolích. In: Tomková, K. (ed.): *Castrum Pragense. Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích* (textová část), díl I.1, Praha, s. 7-24.

Turek, R. 1948: České hradištní nálezy datované mincemi. *Slavia antiqua* 1, s. 485-535.

Turek, R. 1948a: České denáry jako datovací pomůcka archeologická. *Numismatické listy* 3, s. 20-26.

Unger, J. 2002: Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích (s analogiemi i jinde v Evropě) v 1.-16. století. In: Malina, J. (ed.): *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie* 9, Brno.

Váňa, Z. 1976: Bílina. Výzkum centra přemyslovské hradské správy v severozápadních Čechách v letech 1952, 1961-1964 a 1966. *Památky archeologické* 68, s. 393-478.

Velímský, T. 1991: Město na louce. Archeologický výzkum na Mariánské louce v Děčíně 1984-1989. *Děčín*.

Velímský, T. 1995: Ke genezi vrcholně středověkého města v Kadani. In: Blažek, J. – Meduna, P. (ed.): *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992*. Most, s. 225-238.

Vitha, K. 1932: Zašlé kostely, kláštery a kaple žatecké. *Krajem Lučanů* 6/1-2, s. 49-51.

Ylönen, R. 2002: Children's Graves and Conversion to Christianity in Finland. In: *Centre – Region – Periphery. Medieval Europe Basel 2002*, vol. 2, Hertigen, s. 427-430.

Zápotocký, M. 1965: Slovanské osídlení na Litoměřicku. *Památky archeologické* 56, s. 205-391.

Zavřel, J. – Mlíkovský, J. 2001: Petřín pohřební. In: Zavřel, J. a kol.: *Pražský vrch Petřín*, Praha – Litomyšl, s. 114-120.

Zůbek, A. 2002: Středověké přezky v brněnských nálezech. *Sborník prací filozofické fakulty Masarykovy univerzity*, řada M7, s. 123-153.

Živný, M. 2003: Demografie moravských pohřebišť z mladší a pozdní doby hradištní (950-1250). In: *Ve službách archeologie IV*, Brno, s. 294-302.

Seznam plánů

1. Dvořákova ulice, nejstarší fáze hrobů
2. Chelčického náměstí, nejstarší fáze hrobů
3. Náměstí J. Žižky, poloha sond z archeologického výzkumu 1999-2000
4. Žatec s hrobovými nálezy z doby středohradištní (zeleně), pohřebišti z 11.-15. století (oranžově) a kostely (archeologicky doloženými nebo stojícími). 1 – náměstí J. Žižky 1, kostel Nanebevzetí Panny Marie 2 – náměstí J. Žižky 2, kostel sv. Petra a Pavla, 3 – náměstí Svobody, kostel sv. Kříže, 4 – Dvořákova ulice, kostel sv. Víta, 5 – Chelčického náměstí, 6 – Masarykova ulice, čp. 1956, 7 – Masarykova ulice, čp. 322, 8 – ulice Volyňských Čechů, 9 – kostel sv. Jakuba, 10 – Zeyerova ulice, 11 – TJ Šroubárna, 12 – Husova ulice, 13 – ulička mezi Čelakovského a Mánesovou ulicí, 14, 15 – Bílá hora, 16 – Sládkova ulice, 17 – Ostrov, 18 – Podměstí, sv. Václav, 19 – Okurkové náměstí, 20 – prokopský hřbitov

Poznámky ke katalogu hrobů

Katalog hrobů je ve zkrácené verzi prezentován v tabulkách na konci práce, rozšířená verze se nachází na příloženém CD. Nebylo vytvořeno nové číslování, ale označení jednotlivých hrobů bylo přebráno z originální terénní dokumentace. Důvodem byla snaha předejít možným zmatkům, jaké nastaly přečíslováním koster při převzetí materiálu antropologickým oddělením ARÚ Praha. Hroby z pohřebišť na náměstí J. Žižky jsou pro možnost jednoduššího zpětného dohledání označeny mimo čísla sektoru a hrobu také číslem fáze, ve které byly nalezeny. Fáze z různých sektorů se ovšem neshodují, jedná se pouze o pomocné určení.

Poloha rukou byla pro zjednodušení převedena do numerického kódu:

1 – obě ruce podél těla, **11** – pravá podél těla, levá chybí, **12** – levá podél těla, pravá chybí, **13** – pravá podél těla, levá v klíně, **14** – pravá v klíně, levá podél těla

2 – obě v klíně, **21** – pravá v klíně, levá chybí, **22** – levá v klíně, pravá chybí, **23** – pravá v klíně, levá ohnuta do pravého úhlu, **24** – levá v klíně, pravá ohnuta do pravého úhlu

3 – ruce ohnuty do pravého úhlu a položené přes hrudník, **31** – pravá ohnuta do pravého úhlu a položená přes hrudník, levá chybí, **32** – levá ohnuta do pravého úhlu a položená přes hrudník, pravá chybí, **33** – obě ruce ohnuty do pravého úhlu a natočeny doprava, **34** – pravá dlaň namířena k levému rameni, levá ohnuta do pravého úhlu, **35** – levá dlaň namířena k pravému rameni, pravá ohnuta do pravého úhlu **36** – ruce sepnuté na hrudníku

4 – obě ruce zkříženy na hrudi, **41** – pravá na hrudi, **42** – levá na hrudi, **43** – levá dlaň namířena k pravému rameni, pravá podél těla, **44** – pravá dlaň namířena k levému rameni, levá podél těla

5 – ruce sepnuté na hrudi, lokty od těla, **51** – pravá dlaň na hrudi, loket od těla, **52** – levá dlaň na hrudi, loket od těla

Dvořákova ulice
katalog hrobů

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
03/01	dítě	ZJZ-VSV	1	7 br. záušnic	recentní	nahodile
03/02	dospělý jedinec	Z-V	14			částečné
03/03	dospělý jedinec	Z-V			hr. 03/01	
03/04	dospělý jedinec	Z-V	12	Fe kování		nahodile
03/05	dospělý jedinec	Z-V				nahodile
04/06	dospělý jedinec	Z-V	1			zával
04/07	dospělý jedinec	Z-V	22			
05/08	dospělý jedinec	Z-V			recentní	
A/01/01	dítě	ZJZ-VSV	14			
A/01/02	dítě	Z-V	11			
A/01/03	dospělý jedinec	Z-V	1		hr. A/01/06	nahodile
A/01/04	dospělý jedinec	Z-V	14		hr. A/01/06, A/01/07	nahodile
A/01/05	dospělý jedinec	Z-V	1		ano	
A/01/06	dítě	ZJZ-VSV	1			nahodile
A/01/07	dospělý jedinec	Z-V			ano	nahodile
A/01/08	dospělý jedinec	Z-V			ano	
A/01/10	dospělý jedinec	Z-V	11		hr. A/01/09	nahodile
A/01/11	dospělý jedinec	Z-V	13		hr. A/01/12	nahodile
A/01/12	dospělý jedinec	Z-V				
A/02/02	dospělý jedinec	Z-V	11		ano	
A/02/03	dospělý jedinec	Z-V	1		min. 3	nahodile
A/02/04	dítě	Z-V	12			
A/02/05	dospělý jedinec	Z-V	12		hr. A/02/02, A/02/03	
A/02/06	dítě	Z-V?			ano	
A/02/12	dospělý jedinec	Z-V	1		min. 5	nahodile
A/02/13	dospělý jedinec	Z-V	1		ano	nahodile
A/02/14	dospělý jedinec	Z-V				nahodile
A/02/15	dospělý jedinec	?			ano	
A/02/16	dospělý jedinec	Z-V			hr. A/02/14	
A/03/01	dítě	Z-V		2 br. záušnice		
A/03/02	dospělý jedinec	Z-V	11		ano	
A/03/03	dospělý jedinec	Z-V			ano	
A/03/04	dospělý jedinec	Z-V		1 Cu, pozlacená záušnice	hr. A/03/03, A/03/05	zával
A/03/05	dospělý jedinec	Z-V	12		ano	
A/03/06	dospělý jedinec	Z-V?				

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
A/03/07	dospělý jedinec	Z-V	1?		ano	
A/03/08	dítě	Z-V				
A/03/09	dospělý jedinec	Z-V?			recentní	
A/04/10	dospělý jedinec	Z-V	1		recentní	částečné
A/04/11	dospělý jedinec	Z-V	1		zdi kostela	nahodile
A/04/13	dospělý jedinec	Z-V			recentní	
A/04/14	dospělý jedinec	Z-V	11		zdi kostela	

Chelčického náměstí

katalog hrobů

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
01/01	?, 2-3 m	SZ-JV	12		hr. 01/02	
01/02	dospělý jedinec	SZ-JV			ano	
01/03	dospělý jedinec	SZ-JV			hr. 01/05	
01/04	M, ?	SZ-JV			recentní	
01/05	?, okolo 8	SZ-JV			recentní	
01/06	?, okolo 9	SZ-JV	12		ano	
01/07	M, ?	SZ-JV			hr. 01/06	
01/08	M, ?	SZ-JV			ano	
01/09	Ž, ?	SZ-JV	11		recentní	
01/10	Ž, nad 50	SZ-JV	1		recentní	
01/11	dospělý jedinec	SZ-JV			recentní	
02/01	Ž, 4-4,5	SZ-JV	1		ano	
02/02	dospělý jedinec	SZ-JV	12		hr. 02/01	částečné
02/03	?, 13-14	SZ-JV			recentní	
02/04	Ž?, ?	SZ-JV	13		hr. 02/03	
02/05	?, okolo 14	SZ-JV			ano	
02/07	dospělý jedinec	SZ-JV	12			
02/08	Ž, nad 40	?				
02/09	M, nad 30	SZ-JV	1			nahodile
02/10	Ž, ?	SZ-JV	1			
02/11	M, nad 50	SZ-JV			hr. 02/10	
02/12	?, 2-6	?			ano	
03/02	dospělý jedinec	SSZ-JJV	12		ano	
03/03	Ž?, ?	SZ-JV	12		ano	
03/04	M?, 20-59	SZ-JV	11		ano	nahodile
03/05	dospělý jedinec	SZ-JV	11		hr. 03/04	
03/06	?, okolo 9	SZ-JV	1		ano	částečně
03/07A	dítě	SZ-JV			hr. 03/03	
03/07B	M, nad 50	SZ-JV	21	mince	recentní	
03/08	?, okolo 14	SZ-JV	1		recentní	nahodile
04/01	dítě	SZ-JV			ano	
04/02	dítě	Z-V			ano	
04/03	dítě	?			ano	
04/04	M, nad 30	SZ-JV	1		ano	nahodile
04/05	dítě	SZ-JV			recentní	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
04/06	Ž, nad 50	SZ-JV	12		recentní	nahodile
04/07	dospělý jedinec	SZ-JV			ano	
04/08	?, 14-15	SZ-JV			ano	nahodile
04/09	M?, ?	SZ-JV			recentní	nahodile
04/10	Ž, nad 40	SZ-JV	1	mince	recentní	
04/11	dospělý jedinec	SZ-JV			hr. 04/10	
04/12	M, nad 40	SZ-JV	1		recentní	nahodile
04/13	?, okolo 3,5	ZSZ-VJV	1		ano	
04/14	?, okolo 7	SZ-JV			recentní	
04/15	Ž, 20-29	Z-V	14		recentní	
05/02	?, okolo 2	Z-V			ano	
05/03	9m plod	SZ-JV			ano	
05/04	?, 5,5-6	SZ-JV		2 br. záušnice	hr. 10/03	
05/05	dospělý jedinec	Z-V			ano	nahodile
06/01	dítě	Z-V			ano	
06/02	M, 20-49	SZ-JV	1		ano	částečné
06/03	?, 5-6	SZ-JV	22	Fe předmět	hr. 07/18	
06/05	dospělý jedinec	SZ-JV	12		recentní	
06/06	M?, nad 50	SZ-JV	12		recentní	
07/01	Ž, nad 50	SSZ-JJV	1		hr. 07/03	nahodile
07/02	?, 1	SZ-JV	1			nahodile
07/03	?, 2-2?5	SZ-JV	14		ano	
07/04	M?, ?	S-J	12		hr. 07/02	nahodile
07/05	?, 1	?			ano	
07/06	dítě	SZ-JV				zával
07/07	?, okolo 5	SZ-JV	1	br. prsten		nahodile
07/08	M, 20-29	SZ-JV	1			nahodile
07/09	M, nad 40	SZ-JV	12		ano	
07/10	M, ?	SZ-JV	1		hr. 07/08	částečné
07/11	? 3,5-4	SZ-JV	1			
07/13	Ž, nad 50	SZ-JV	13		recentní	nahodile
07/14	M?, nad 30	SZ-JV			ano	
07/15	dospělý jedinec	SZ-JV				nahodile
07/16	?, okolo 10	SZ-JV	13		ano	
07/17	M, nad 50	SZ-JV	1			nahodile

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
07/18	M, 20-29	SZ-JV	1		recentní	nahodile
07/19	?, okolo 3	SZ-JV	22			
07/20	?, 4-4,5	SZ-JV	12		hr. 07/19	částečné
07/21	dospělý jedinec	SZ-JV			ano	
08/01	dítě	SZ-JV			ano	celé
08/03	M, 20-29	SZ-JV	1	mince		nahodile
08/04	?, 1-2 m	ZSZ-VJV			ano	
08/07	Ž?, pod 20	SSZ-JJV	1		hr. 08/10	
08/08	?, 6-9 m	Z-V				nahodile
08/10	M?, ?	SZ-JV	1		hr. 08/04	částečné
08/11	dospělý jedinec	SZ-JV	1	2 br. prsteny		částečné
08/12	novorozeně	?				
08/13	?, 14-15	SZ-JV			hr. 08/11	
08/14	?, okolo 5	SZ-JV				
08/15	?, 6,5	SZ-JV	1	2 postříbř. br. záušnice, přeslen		nahodile
08/16	Ž?, ?	SZ-JV	1			náhrobník
08/17	?, 2-6	SZ-JV			ano	
08/19	?, okolo 3	SZ-JV		mosaz. záušnice		náhrobník, částečné
08/20	dítě	?				
09/01	M, nad 50	SZ-JV	43			částečné
09/02	?, 1-2 m	SZ-JV			ano	
09/03	Ž, ?	SZ-JV	1			nahodile
09/04	?, 4-4,5	SZ-JV	11		ano	celé
09/05	M, nad 50	SZ-JV	14			nahodile
09/06	?, okolo 6	SZ-JV		2 br. záušnice	ano	
09/07	?, nad 40	ZSZ-VJV	1		recentní	
09/08	Ž, 20-59	ZSZ-VJV			ano	
09/09	M, 20-29	ZSZ-VJV	13	mince		nahodile
09/10	?, nad 40	ZSZ-VJV			hr. 09/05	
09/11	?, okolo 5-6	ZSZ-VJV	11		hr. 09/05	
09/12	dítě	SZ-JV			ano	
09/13	M, 30-39	ZSZ-VJV	1			částečné
09/14	M, 20-29	ZSZ-VJV	1			nahodile
09/15A	?, 30-39	SZ-JV	13	br. prsten		
09/15B	dospělý jedinec	SZ-JV	11			náhrobník

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
09/16	dítě	ZSZ-VJV	1			
10/01	M, nad 50	Z-V	1	2 br. hřebíčky a skobička		
10/02	?, 3-5 m	Z-V	1			
10/03	Ž, nad 30	Z-V	1	mince		částečné
10/05	M, ?	ZSZ-VJV	1		recentní	
10/06	M, 20-59	ZSZ-VJV	1			nahodile
10/07	Ž?, ?	Z-V	11		hr. 10/01 a 10/06	
10/08	dospělý jedinec	?			ano	
10/09	M, nad 50	Z-V	12		hr. 10/10	
10/10	M, 20-29	Z-V	14	mince		
10/11	M, ?	Z-V	1			nahodile
10/12	Ž?, nad 50	Z-V	1	mince	hr. 10/11	nahodile
10/13	?, okolo 5	SZ-JV	12		ano	
10/14	dospělý jedinec	Z-V			ano	nahodile
10/15	M, 20-29	Z-V	1			nahodile
10/16	M, nad 50	Z-V	1	mince		nahodile
10/17	?, okolo 3	Z-V			ano	zával
10/18	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	14			náhrobník
10/19	?, okolo 2,5	Z-V			ano	
10/20	dítě	SZ-JV			ano	
15/01	Ž?, ?	ZSZ-VJV			recentní	
15/02	?, okolo 7	Z-V			ano	
15/03	dítě	Z-V	12		ano	
15/04	dospělý jedinec	ZSZ-VJV				
15/06	?, okolo 2	ZSZ-VJV		br. záušnice	ano	
15/07	Ž, ?	ZSZ-VJV				částečné
15/08	Ž, nad 50	ZSZ-VJV	1		ano	nahodile
15/09	dospělý jedinec	Z-V			hr. 15/10	
15/10	Ž, 14-15	SZ-JV	21		recentní	
16/01	M, nad 50	SSZ-JJV	13			nahodile
16/02	M?, ?	SZ-JV			recentní	částečné
16/03	dospělý jedinec	SZ-JV				
16/04	M, 20-39	SZ-JV			recentní	částečné
16/05	?, okolo 1	SZ-JV			ano	
16/06	M, 20-29	SZ-JV	1		recentní	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
16/07	?, 6,5-7,5	SZ-JV	1		ano	nahodile
16/08	Ž, 20-39	SSZ-JJV	11		ano	
16/09	?, okolo 1,5	SZ-JV			recentní	
16/10	?, okolo 6,5	SZ-JV		Ag a Cu záušnice	hr. 18/09	
16/11	M?, ?	ZSZ-VJV			hr. 18/09	
17/01	Ž?, ?	SZ-JV				
17/03	?, 9 m	SZ-JV	1		ano	
17/04	?, 9 m	SZ-JV			ano	
17/06	dítě	SZ-JV			ano	
17/07	Ž, nad 50	SSZ-JJV	1		recentní	
17/08	dospělý jedinec	SZ-JV	1		recentní	nahodile
18/01	Ž, 20-39	SZ-JV	1	zlomek skl. prstenu		částečné
18/01A	dítě	SZ-JV				
18/01B	?, 1m	SZ-JV				
18/03	M?, ?	SZ-JV			hr. 18/01	
18/04	M?, ?	SZ-JV			recentní	
18/05	dospělý jedinec	SZ-JV			recentní	
18/06	Ž, nad 60	SZ-JV	1		hr. 18/03	
18/07	M, nad 50	SZ-JV	2		recentní	nahodile
18/08A	?, 9-10	ZSZ-VJV	1			
18/08B	dospělý jedinec	SZ-JV			recentní	částečné
18/09	M, okolo 14	SZ-JV	1	15 Fe kování, Cu náušnice	hr. 18/01, 18/08A	hrobka (3,2 x 1,0 m)
18/10	M?, 20-29	SZ-JV	1	br. záušnice	hr. 18/09	částečné
18/11	dospělý jedinec	SZ-JV		2 Fe předměty	ano	
19/01	M?, ?	SZ-JV	13			
19/02	?, nad 40	SZ-JV	1		recentní	
19/03	?, 4,5	SZ-JV			ano	
19/04	?, okolo 2	Z-V	1			
19/05	?, 9	SZ-JV	1		hr. 19/04?	
19/07	Ž?, ?	SZ-JV	1		hr. 19/08	
19/08	M, nad 50	SZ-JV	13		ano	částečné
19/09	?, 4-4,5	?			ano	
19/10	?, 7-14	SZ-JV	1			
19/11	dospělý jedinec	SZ-JV	1		hr. 19/12	nahodile
19/12	M, ?	SZ-JV	1			náhrobník, částečné

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
19/13	M?, nad 40	SZ-JV	1			nahodile
19/14	?, okolo 8 m	SZ-JV			ano	
20/01	?, 1,5-2	SZ-JV	1	skl. prsten		částečné
20/02	Ž, nad 50	Z-V	1			částečné
20/03	dospělý jedinec	Z-V			recentní	nahodile
20/04	?, 2-2,5	SZ-JV	2			částečné
20/05	Ž, nad 50	ZSZ-VJV	1		deponii kostí	nahodile
20/06	Ž, pod 29	ZSZ-VJV	1			náhrobník
21/01	Ž, nad 30	SZ-JV	1		recentní	
21/02	?, okolo 8 m	SZ-JV	11			částečné (opuk. kvádrčky)
21/04	?, 2-6	SZ-JV			ano	
21/05	plod, 9 m	SZ-JV			ano	
21/06	plod, 10 m	SZ-JV			ano	
21/07	?, 1,5	SZ-JV	11		ano	
21/09A	?, 1,5-2	SZ-JV			ano	
21/09B	?, 6-7	SZ-JV			ano	
21/10	?, 1,5-2	SZ-JV			ano	
21/11	?, 14	SZ-JV	1	br. prsten		částečné
21/12	Ž, nad 60	SZ-JV	1		recentní	nahodile
21/13	M, nad 50	ZSZ-VJV	13		ano	nahodile
21/14	?, 50-59	ZSZ-VJV	1		ano	
21/15	Ž, 20-39	SZ-JV	1		ano	
21/16	?, 15-16	SZ-JV			recentní	
21/17	Ž, ?	SZ-JV	1		recentní	částečné
21/18	?, okolo 4	SZ-JV			recentní	
22/02	M, nad 50	SZ-JV	11		ano	
22/03	dospělý jedinec	?			ano	
22/05	M, nad 50	SZ-JV	1		recentní	
22/06	dospělý jedinec	?			ano	
22/07	?, 5,5-6	SZ-JV	1	8 br. záušnic		nahodile
22/08	?, 1,5-2	SZ-JV	12		hr. 22/07	
22/09	M, nad 30	SZ-JV	12		ano	
22/10	?, 15-16	?		br. prsten	ano	
22/11	dospělý jedinec	SZ-JV	11		recentní	
24/01	?, 1-2 m	SZ-JV	14		ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
24/02	M?, nad 40	SZ-JV	14			zával
25/01	novorozeně	SZ-JV			ano	
25/02	Ž, nad 30	ZSZ-VJV	13		ano	nahodile
25/03	dospělý jedinec	?			?	
27/01	Ž, nad 60	SZ-JV	12	3 br. záušnice	základovým vkopem	
27/02	Ž, nad 50	SZ-JV	21		základovým vkopem	
27/04	dívka?	SZ-JV			ano	nahodile
27/05	dítě	SZ-JV	13	8 br. záušnic		
30/01	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	1		základovým vkopem	částečné
30/02	chlapec?	SZ-JV			hr. 30/01	
30/03	M, nad 50	SZ-JV				nahodile
30/04	?, 2-2,5	SSZ-JJV			ano	částečně
31/01	?, 5,5-6,5	SZ-JV			ano	
31/02	?, nad 40	SZ-JV			základovým vkopem	
34/01	Ž, ?	SSZ-JJV	1		ano	
34/02	?, 5	SZ-JV			ano	částečné
34/03	?, 1-1,5	SZ-JV	21		ano	
34/04	?, 2-3 m	SZ-JV			hr. 34/03	
34/05	Ž, nad 50	SZ-JV	1		ano	
34/06	dospělý jedinec	?			hr. 34/02	
34/08	?, 0,5	SZ-JV			hr. 34/05	
35/01	M, nad 60	SZ-JV			ano	
36/09	?, 6	SZ-JV			hr. 34/05	
37/02	?, 1-2 m	SSZ-JJV	11			nahodile
37/03	M, ?	?			ano	
37/04	Ž, ?	SZ-JV			ano	
37/05	M?, nad 50	SZ-JV	11		ano	
37/06	dítě	SZ-JV			hr. 34/05	

Náměstí J. Žižky 1
katalog hrobů

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
01/03/01	dospělý jedinec	J-S			ano	
01/03/02	Ž, 20-39	Z-V			ano	
01/03/03	dospělý jedinec	Z-V			?	
01/04/04	M?, 20-29	Z-V	31		ano	
01/04/05	D, 10-15	Z-V			hr. 01/04/04	
01/04/06	Ž?, nad 40	Z-V		33	ano	
01/04/07	Ž?, nad 50	Z-V			hr. 01/04/04?	
01/05/08	M?, nad 50	ZJZ-VSV			ano	
01/05/09	dítě	Z-V			hr. 01/05/08	
01/05/10	dítě	Z-V			hr. 01/05/09	
01/06/11	?, 20-50	Z-V			ano	
01/06/12	D, 11-15	Z-V		41	hr. 01/06/10, 01/06/15	
01/06/13	dospělý jedinec	Z-V			hr. 01/06/12	
01/06/14	D, 4-6	?			ano	
01/06/15	D, 6-8	Z-V			ano	
01/06/16	D, 4-6	Z-V			hr. 01/06/15	
01/06/17	Ž?, nad 30	Z-V			hr. 01/06/13?	
01/06/18	Ž?, nad 40	Z-V		22	ano	
01/06/19	dospělý jedinec	Z-V		21	hr. 01/06/18	
01/07/20	M, nad 40	Z-V			hr. 01/07/21?	
01/07/21	dospělý jedinec	Z-V			ano	
01/07/22	dospělý jedinec	Z-V		2	ano	nahodile
01/07/23	M, nad 50	Z-V			hr. 01/07/22, 01/07/24	
01/07/24	M?, nad 40	Z-V			hr. 01/07/22	
01/08/25	dospělý jedinec	Z-V		3	ano	
01/09/26	?, 15-20	Z-V		3	hr. 01/09/27	
01/09/27	dospělý jedinec	Z-V		1	ano	
01/09/28	Ž, 20-59	Z-V		21	ano	
01/10/29	dospělý jedinec	Z-V		11	ano	
02/03-04/01	dospělý jedinec	S-J			hr. 01/03/01	
02/03-04/02	?, 16-20	Z-V		32	hr. 02/03-04/03	
02/03-04/03	?, 13-16	Z-V		22	hr. 02/03-04/01	
02/03-04/04	?, 15-20	?			hr. 02/03-04/01	
02/05-07/05	Ž, 20-39	Z-V		32	hr. 02/05-07/06, 02/05-07/07	
02/05-07/06	M, nad 30	Z-V		11	hr. 02/05-07/09	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
02/05-07/07	M?, nad 40	Z-V			ano	
02/05-07/08	?, 20-39	Z-V	36		ano	
02/05-07/09	?, nad 50	Z-V	13		ano	
02/05-07/10	M, nad 40	Z-V	4		zdivem	
02/08/11	Ž, 20-59	Z-V	34			
02/08/12	? 18-24	Z-V			hr. 02/08/13	
02/08/13	Ž, 20-39	Z-V	3		ano	
02/09/14	Ž?, 20-59	Z-V	11		ano	
02/09/15	D, 10-14	Z-V			ano	
02/10-11/16	D, 5-9	Z-V	1		hr. 02/10-11/17	
02/10-11/17	M, nad 50	SZ-JV	22		ano	
02/10-11/18	M, 20-59	Z-V	21		ano	
02/10-11/19	dítě	Z-V	21		zdivem	
02/12-13/21	Ž, nad 40	Z-V	5			
02/12-13/22	Ž, nad 40	ZSZ-VJV	24			
02/12-13/23	Ž?, nad 50	Z-V			ano	
03/04/01	novorozeně	Z-V	36			
03/04/02	D, 0,5-1,5	SZ-JV	36	Fe předmět		
03/05/03	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			hr. 03/05/05	
03/05/04	dospělý jedinec	Z-V	3		ano	
03/05/05	M, 20-49	Z-V	3		ano	
03/05/06	dospělý jedinec	Z-V			ano	
03/05/07	dospělý jedinec	SZ-JV			hr. 03/05/06	
03/05/08	dospělý jedinec	Z-V	36		ano	
03/06/09	dospělý jedinec	SZ-JV	3		ano	
03/06/10	dospělý jedinec	?			ano	
03/06/11	dospělý jedinec	Z-V	2?		hr. 03/06/09	
03/06/12	dospělý jedinec	Z-V			hr. 03/06/11	
03/06/13	dospělý jedinec	?			ano	
03/06/14	dospělý jedinec	V-Z	13?		ano	
03/07/15	dospělý jedinec	V-Z			ano	
03/07/16	D, 1,5-2,5	?			?	
03/07/17	dospělý jedinec	SZ-JV			ano	
03/07/18	M, nad 40	SZ-JV	22		hr. 03/07/15	
03/07/19	Ž, nad 40	Z-V		br. prsten	zdivem kostela	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
03/07/20	dospělý jedinec	Z-V			hr. 03/07/22	
03/07/22	dospělý jedinec	Z-V			hr. 03/07/18	
03/08/23	dospělý jedinec	Z-V	32		ano	
03/08/24	dospělý jedinec	Z-V			hr. 03/08/23	
03/08/25	Ž, nad 40	ZSZ-VJV			ano	
03/08/26	dospělý jedinec	?			hr. 03/08/25	
03/08/27	?, 9,5-14,5	SZ-JV	31		ano	
03/08/28	?, 9,5-14,5	Z-V	14		hr. 03/08/29	
03/08/29	dospělý jedinec	Z-V			ano	
03/09-10/30	Ž?, 20-39	ZSZ-VJV	23		ano	
03/09-10/31	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			hr. 03/08/24	
03/09-10/32	Ž?, 20-39	ZSZ-VJV			hr. 03/09-10/31	
03/11/33	dospělý jedinec	?			ano	
03/11/34	M?, nad 50	SZ-JV	11		ano	
03/11/35	dospělý jedinec	ZSZ-VJV				
03/13/36	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			ano	
03/13/37	Ž, nad 50	ZSZ-VJV	11		ano	
04/01-7A/01	novorozeně	Z-V	12		ano	
04/01-7A/02	dospělý jedinec?	?			hr. 0A/01-7A/023	
04/01-7A/02B	dítě	?				
04/01-7A/03	dospělý jedinec	Z-V			ano	
04/01-7A/03B	dítě	?			ano	
04/01-7A/04	D, 7,5-12,5	Z-V			ano	
04/01-7A/05	Ž, nad 50	Z-V	2		ano	
04/01-7A/06	dospělý jedinec	?			ano	
04/01-7A/07	dospělý jedinec	Z-V				
04/01-7A/08	dospělý jedinec?	?			ano	
04/01-7A/09	dospělý jedinec	Z-V				
04/01-7A/10	dospělý jedinec	ŽJZ-VSV	22		hr. 0A/01-7A/09	
04/01-7A/11	dospělý jedinec	Z-V				
04/01-7A/12	dospělý jedinec	Z-V			ano	
04/01-7A/13	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	34	Fe hřebík	ano	
04/01-7A/14	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			hr. 0A/01-7A/13	
04/01-7A/15	dospělý jedinec?	?			kumulace kostí	
04/01-7A/16	dospělý jedinec	V-Z			ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
04/01-7A/17	dospělý jedinec	?			ano	
04/01-7A/23	dospělý jedinec	Z-V	3			
04/01-7A/24	dospělý jedinec	?			hr. 0A/01-7A/25	
04/01-7A/25	dospělý jedinec	Z-V			ano	
04/01-7A/26	dospělý jedinec	SZ-JV				
04/01-7A/27	dospělý jedinec?	?			ano	
04/7B-08/19	M?, nad 40	SZ-JV	41		ano	
04/7B-08/20	dospělý jedinec	Z-V			ano	
04/7B-08/21	dospělý jedinec	SZ-JV	3		hr. 04/7B-08/20	
04/7B-08/22	dospělý jedinec	Z-V				
04/7B-08/29	D, 9-12	SZ-JV			ano	
04/7B-08/30	dospělý jedinec	Z-V			ano	
04/09/28	dospělý jedinec	Z-V				
04/09/31	?, 17-23	ZSZ-VJV	11	Fe přezka	ano	
04/09/32	D, 5-8	Z-V				
04/09/33	D, 8-11	Z-V			ano	
04/09/34	dospělý jedinec	?			ano	
04/09/35	dospělý jedinec?	?			ano	
04/10-12/36	dospělý jedinec	Z-V			ano	
04/10-12/37A	D, 3-5	Z-V	23			
04/10-12/38	dítě	Z-V	3?		ano	
04/10-12/39	?, 3-9 m	Z-V			ano	
04/10-12/40	?, 13-18	Z-V			ano	
04/10-12/41	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			ano	
04/10-12/42	M?, nad 50	Z-V			ano	
04/10-12/43	dospělý jedinec	Z-V				
04/10-12/44	Ž, nad 50	SZ-JV	2		ano	
04/10-12/45	M, nad 50	Z-V			ano	
05/02-03/01	D, 0,5-1,5	Z-V			ano	
05/02-03/02	D, 6-10	Z-V	4		hřbitovní zdi?	
05/02-03/03	dospělý jedinec	Z-V			ano	
05/02-03/04	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			hr. 05/02-03/05	
05/02-03/05	Ž?, 20-39	Z-V	3		ano	
07/01/01	dospělý jedinec	Z-V				
07/02/03	dospělý jedinec	V-Z			ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
07/02/04	D, 7-11	ZJZ-VSV	32		ano	
07/02/05	D, 5-9	Z-V	3		ano	
07/02/06	dospělý jedinec	Z-V			hr. 07/02/03	
07/02/07	D, 12-16	Z-V			hr. 07/02/04	
07/02/08	D, 4-6	Z-V			hr. 07/02/06?	
07/03/09	dospělý jedinec	Z-V	36		hr. 07/03/18?	
07/03/10A	dospělý jedinec	Z-V	4		recentní	
07/03/10B	dospělý jedinec	Z-V			hr. 07/03/10A	
07/03/11	dospělý jedinec	ZJZ-VSV	36		recentní	
07/03/12	dospělý jedinec	J-S			ano	
07/03/13	?, 6-9	Z-V			ano	
07/03/14	dítě	Z-V			ano	
07/03/15	M, 20-29	Z-V			hr. 07/03/22	
07/03/16	?, 3-5	Z-V			ano	
07/03/17	M, 20-29	ZSZ-VJV				
07/03/18	dítě	ZSZ-VJV			hr. 07/03/17	
07/03/21	dospělý jedinec	Z-V			ano	
07/03/22	M, nad 20	Z-V			hr. 07/03/14	
07/03/23	?, 10-13	Z-V			ano	
07/03/27	dospělý jedinec	Z-V			ano	
07/04/19	dospělý jedinec	Z-V			ano	
07/04/20	M, 20-39	Z-V	32		ano	
07/04/24	dospělý jedinec	Z-V?			hr. 07/04/32	
07/04/25	?, 11-14	SZ-JV?			hr. 07/04/24	
07/04/26	Ž, nad 40	Z-V			hr. 07/04/20	
07/04/32	?, 15-18	SZ-JV?			ano	nahodile
07/04/33	dospělý jedinec?	Z-V?			ano	
07/05/30	? 6-10	Z-V	11		ano	
07/05/31	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	36		ano	
07/05/35	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	24		ano	
07/05/36	Ž?, nad 50	Z-V	32		ano	
07/05/37	dospělý jedinec	Z-V			ano	
07/06-07/34	M?, 20-59	Z-V	1		ano	
07/06-07/38	dospělý jedinec	Z-V	1		ano	
07/06-07/39	dospělý jedinec	Z-V			ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
07/06-07/40	dospělý jedinec	Z-V			hr. 07/06-07/38	
07/06-07/41	dospělý jedinec	Z-V				nahodile
07/06-07/42	dítě	?			ano	
08/03-04/01	dítě	SZ-JV			ano	
08/03-04/02	Ž, nad 50	V-Z			ano	
08/03-04/03	dospělý jedinec	S-J	3?		ano	
08/03-04/04	dospělý jedinec	Z-V	32		ano	
08/03-04/05	?, 4-8	Z-V			ano	
08/03-04/06	?, 7-11	Z-V?			ano	
08/03-04/13	?, 15-20	Z-V			ano	
08/05/07	dospělý jedinec?	?			ano	
08/05/08	dospělý jedinec?	?			ano	
08/05/09	dospělý jedinec?	?			ano	
08/05/10	?, 14-20	Z-V	36		ano	
08/05/11	?, 10-13	ZJZ-VSV			ano	
08/05/12	dítě	Z-V			ano	
08/05/14	dospělý jedinec	Z-V	22		ano	
08/05/15	?	?			ano	
08/05/16	?, 4-6	Z-V	41		ano	
08/05/17	dospělý jedinec?	Z-V			hr. 08/05/14	
08/05/18	dospělý jedinec	Z-V			hr. 08/05/10	
08/05/19	?, nad 30	Z-V	24		hr. 08/05/22	
08/05/20	Ž, nad 50	SZ-JV			ano	
08/05/21	?, 4-8	?			ano	
08/05/22	?, 12-18	Z-V	36			
08/05/23	novorozeně	Z-V	1	kostěný kroužek	ano	
08/05/24	?, 9-12	?			ano	
08/05/25	dítě	SZ-JV			ano	
08/05/27	?	?			ano	
08/06A/26	?, 10-13	SZ-JV	1		ano	
08/06A/28	?, 4-8	ZSZ-VJV	3		ano	
08/06A/29	dospělý jedinec	Z-V			ano	
08/06A/30	?, 10-13	JZ-SV?			ano	
08/06A/31	dospělý jedinec	JZ-SV?			ano	
08/06A/32	?, 8-11	ZSZ-VJV			ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
08/06A/33	?	?			hr. 08/06A/32	
08/06B/35	?, 10-13	ZSZ-VJV	22		ano	
08/07-08/34	?, 9,5-14,5	ZSZ-VJV			hr. 08/07-08/39	
08/07-08/36	?, 8-13	?			ano	
08/07-08/37	dospělý jedinec	Z-V	2		ano	
08/07-08/39	?, 11-15	ZSZ-VJV			hr. 08/06B/35	
08/07-08/40	dítě	ZSZ-VJV			ano	
08/09/38	Ž, 20-59	Z-V	36			
10/01/01	dítě	Z-V				
10/02/02	?, do 0,5	Z-V				
10/02/04	Ž, 20-39	Z-V	32		zdivem kostela	zával?
10/03/03	dospělý jedinec	Z-V			zdivem kostela	
10/03/07	dítě	?			ano	
10/03/08	Ž, 20-49	Z-V			zdivem kostela	
10/03/09	dítě	?			ano	
10/03/10	?, 4-6	Z-V			hr. 10/02/08, zdivem kostela	
10/03/12	M, nad 50	Z-V			zdivem kostela	
10/03/14	?, 5-9	Z-V				
10/03/15	?, 15-18	Z-V			2 děti	
10/04/16	dospělý jedinec?	?			ano	
10/04/17	?, 2-4	Z-V			ano	
10/04/18	?, 6-10	Z-V	34			
10/04/19	dítě	Z-V				
10/04/20	dospělý jedinec	?			ano	
10/04/21	dospělý jedinec?	Z-V			ano	
10/05/22	Ž, 20-59	Z-V	11		ano	
10/05/23	?, 4-7	Z-V			zdivem	částečně
10/06/24	?, 9,5-14,5	Z-V				
10/06/25	dospělý jedinec	Z-V			hr. 10/06/27	
10/06/26	dospělý jedinec?	?				
10/06/27	dospělý jedinec	S-J				
10/07/28	dospělý jedinec	Z-V			hr. 10/06/24	nahodile
10/07/29	dospělý jedinec	Z-V	22		ano	
10/07/30	dospělý jedinec	Z-V	21		zdivem	
10/07/31	dospělý jedinec	Z-V			zdivem	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
10/08/32	dítě	Z-V			ano	
11/2A/05	dítě	?			zdivem?	
11/2A/06	M, nad 50	SZ-JV				nahodile
12/02-03/01	Ž, 20-59	Z-V	31		pilířem kostela	
12/02-03/02	?, 2-4	Z-V			hr. 12/02-03/01	nahodile
12/02-03/03	dospělý jedinec	Z-V	36		ano	
12/02-03/04	? nad 50	Z-V			ano	
12/02-03/05	dospělý jedinec	Z-V	36			nahodile
12/02-03/06	?, 7-11	Z-V	32		ano	
12/02-03/07	Ž?, nad 50	Z-V				
12/04/08	dospělý jedinec	Z-V			ano	
12/04/09	dospělý jedinec	Z-V	36			nahodile
12/04/10	Ž, 20-49	Z-V			ano	
12/04/11	Ž, 20-59	Z-V	1			
12/04/13	? 3-9 m	Z-V			ano	
12/05/12	M?, 20-39	Z-V	36		ano	
12/05/14	?, 14-16	Z-V	2?		pilířem kostela a hr. 12/05/15	
12/05/15	dospělý jedinec	Z-V			hr. 12/04/11?	
12/05/16	dospělý jedinec	Z-V			ano	
12/05/17	dospělý jedinec	Z-V	2		hr. 12/05/18?	
12/05/18	dospělý jedinec	Z-V			zdivem	
12/06-08/19	dospělý jedinec	Z-V				
12/06-08/20	dospělý jedinec	Z-V			hr. 12/06-08/19	
12/06-08/21	plod	Z-V	1			
12/06-08/22	dospělý jedinec	Z-V?			zdivem	
12/06-08/23	dítě	Z-V			pilířem kostela	
12/06-08/25	Ž?, nad 50	JZ-SV			hr. 12/06-08/26	
12/06-08/26	dospělý jedinec	?			ano	
12/06-08/34	dítě	Z-V			pilířem kostela	
12/06-08/35	Ž?, nad 40	JZ-SV	2?		pilířem kostela	
12/06-08/37	dospělý jedinec	JZ-SV			ano	
12/07/27	dospělý jedinec	Z-V			pilířem kostela	
12/07/28	M?, 20-59	Z-V	1		pilířem kostela	
12/07/29	Ž, 20-59	Z-V	24		pilířem kostela	
12/07/30	dospělý jedinec	Z-V			zdivem	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
12/07/31	dospělý jedinec	Z-V			zdivem	
12/07/32	M?, 20-39	Z-V	1		pilířem kostela	
12/07/33	dospělý jedinec	Z-V				
13/01/01	Ž?, nad 50	Z-V	3		ano	
13/02-03/02	M, nad 30	Z-V			ano	
13/02-03/03	dospělý jedinec	Z-V			ano	
13/02-03/04	?, nad 40	Z-V			ano	
13/02-03/05	dospělý jedinec	V-Z			ano	
13/02-03/06	?, 15-18	Z-V			ano	
13/02-03/07	?, 7-9	Z-V?			hr. 13/02-03/13	
13/02-03/08	Ž, nad 50	Z-V	2		ano	
13/02-03/09	?, 4-6	Z-V			ano	
13/02-03/10	?, 7-11	Z-V	32		základovým zdivem	
13/02-03/13	dítě	ZSZ-VJV			ano	
13/04-05/12	?, 7,5-12,5	Z-V	31		hr. 13/04-05/14	
13/04-05/14	Ž?, 20-59	Z-V	11		ano	
13/04-05/15	M, nad 30	Z-V			základovým zdivem	
13/04-05/16	dospělý jedinec	Z-V	21		hr. 13/04-05/14?	
13/04-05/17	?, 11-15	Z-V			ano	
13/04-05/18	dospělý jedinec	ZSZ-VJV?			ano	
13/04-05/19	dospělý jedinec	Z-V	3		základovým zdivem	
13/04-05/20	?, 3-5	Z-V			ano	
13/04-05/22	M, nad 40	ZJZ-VSV			ano	
13/04-05/23	dospělý jedinec	Z-V			základovým zdivem, hr. 13/04-05/24	
13/04-05/24	?, nad 50	ZSZ-VJV	42		ano	
13/06/21	?, 10-13	Z-V			základovým zdivem, hr. 13/06/28	
13/06/25	?, 9,5-14,5	Z-V	2		ano	
13/06/26	?, 6-7	ZSZ-VJV	31		ano	
13/06/28	Ž, 20-39	Z-V	24		ano	
13/06/29	dospělý jedinec	Z-V			ano	
13/06/30	dítě	Z-V?	22		ano	
13/07-08/31	dospělý jedinec?	Z-V			ano	
13/07-08/32	dospělý jedinec	Z-V	2?		ano	
13/07-08/33	dospělý jedinec?	?			ano	
13/07-08/34	dospělý jedinec?	Z-V				

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
13/07-08/35	M, 20-39	Z-V	3			
13/07-08/36	?, 3-5	Z-V			ano	
13/07-08/37	Ž, nad 50	ZJZ-VSV			základovým zdivem	
13/07-08/38	dospělý jedinec	Z-V	36		hr. 13/07-08/35	
13/07-08/39	Ž, 20-39	ZSZ-JVJ	3		hr. 13/07-08/35	
13/07-08/40	M, nad 30	Z-V				
s13/09/41	?, 0,5-1,5	Z-V			ano	
13/09/42	M, nad 50	Z-V	12		ano	
13/09/43	?, 7-9	Z-V	12	Fe předmět	hr. 13/09/44	
13/09/44	dospělý jedinec	Z-V	1	Fe předmět		
13/09/45	?, 0,5	Z-V?			ano	
13/10-11/46	dospělý jedinec	Z-V	13		ano	
13/10-11/47	Ž, nad 40	Z-V			ano	
13/10-11/50	M, nad 50	Z-V	24		ano	
13/10-11/51	Ž, nad 40	?			ano	
13/10-11/52	M?, nad 50	Z-V			hr. 13/10-11/50	
13/10-11/53	?, 4-8	Z-V	12		ano	
13/10-11/54	dítě	?			ano	
13/10-11/55	dospělý jedinec	Z-V	12		hr. 13/10-11/53	
13/10-11/56	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	12		základovým zdivem	
13/10-11/57	dospělý jedinec	Z-V?			hr. 13/10-11/56	
13/10-11/58	dospělý jedinec	Z-V			ano	
13/10-11/59	dospělý jedinec?	ZJZ-VSV			ano	
13/10-11/60	?, 16-20	?			hr. 13/10-11/58	
13/10-11/61	dítě	Z-V			hr. 13/10-11/60	
13/12-14/63	Ž, nad 50	Z-V			ano	
13/12-14/64	dospělý jedinec	Z-V			ano	
13/12-14/65	dospělý jedinec	Z-V	12		základovým zdivem	
13/12-14/66	?, 10-13	Z-V	12		ano	
13/12-14/67	Ž, nad 50	ZJZ-VSV	1?		ano	
13/12-14/68	dítě	Z-V			ano	
13/12-14/69	9m plod	?			ano	
13/12-14/70	?, 8-12	Z-V			ano	
13/12-14/72	?, 14-18	Z-V	11		ano	
13/12-14/73	?, nad 50	ZJZ-VSV		Fe předmět	ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
14/01/01	dospělý jedinec	Z-V	32			
14/01/02	dospělý jedinec	Z-V			ano	
14/01/03	?, 7-11	Z-V?				
14/01/05	M, nad 50		36		ano	
14/01/10	dospělý jedinec	Z-V			ano	
14/01/11	dospělý jedinec	Z-V			ano	
14/01/12	?, 7-11	Z-V			ano	
14/02/04	dospělý jedinec	Z-V?			ano	
14/02/06	dítě	Z-V			ano	
14/02/07	dospělý jedinec	Z-V	4		ano	
14/02/13	dospělý jedinec	Z-V	31		ano	
14/02/14	?, 7-10	Z-V			hr. 14/02/21	
14/02/15	dospělý jedinec	Z-V			hr. 14/02/13	
14/02/16	?, 4-6	Z-V			ano	
14/02/19	dítě	?			ano	
14/02/20	?, 15-19	Z-V			hr. 14/02/33	
14/02/27	dospělý jedinec	Z-V			ano	
14/02/28	?, 1-1?5	Z-V?				
14/02/31	?, 8,5-13,5	SZ-JV	32		ano	
14/02/32	dítě	S-J			ano	
14/02/33	Ž, nad 30	ZSZ-VJV	36	br. předmět	hr. 14/02/44	
14/02/36	dítě	Z-V			ano	
14/02/44	dospělý jedinec	?			ano	
14/03-04/08	M, 20-29	Z-V	3		ano	
14/03-04/09	M?, 20-39	ZSZ-VJV	22?	br. předmět	hr. 14/03-04/08	
14/03-04/18	?, 14-20	?			ano	
14/03-04/23	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			hr. 14/03-04/09	
14/03-04/24	dospělý jedinec	?			ano	
14/03-04/25	dospělý jedinec	?			ano	
14/03-04/26	dospělý jedinec	?			ano	
14/03-04/29	dítě	SZ-JV			ano	
14/03-04/30	dítě	ZSZ-JVJ	22		ano	
14/03-04/34	?, 4-6	SZ-JV	31		ano	
14/03-04/35	dítě	ZSZ-VJV			hr. 14/03-04/29	
14/03-04/37	dítě	Z-V			hr. 14/03-04/35	nahodile

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
14/03-04/40	?, 10,5-13,5	Z-V	36			
14/03-04/41	dospělý jedinec?	Z-V			ano	
14/03-04/42	dítě	?			ano	
14/05-07/38	dospělý jedinec	Z-V			hr. 14/05-07/51	
14/05-07/39	M, nad 30	ZSZ-VJV	51		ano	
14/05-07/43	?, 7-11	ZSZ-VJV	14			
14/05-07/44	?, 1,5-2	SVS-JZJ	1	br. předmět, mince	hr. 14/05-07/52	
14/05-07/45	dospělý jedinec	Z-V				
14/05-07/46	?, 9,5-14,5	Z-V				
14/05-07/47	dospělý jedinec	Z-V				
14/05-07/48	10m plod	Z-V	11		ano	
14/05-07/49	?, 3-4	SVS-JZJ	22		ano	
14/05-07/50	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			hr. 14/05-07/51	
14/05-07/51	?, 7-9	SZ-JV			hr. 14/05-07/39	
14/05-07/52	dospělý jedinec	Z-V			hr. 14/05-07/47, 14/05-07/44	
14/05-07/55	?, 3-5	Z-V		Fe hřebík	ano	nahodile
14/05-07/56	?, 2-4	SVS-JZJ	21		hr. 14/05-07/49	
14/08/53	dospělý jedinec	Z-V	12		hr. 14/08/54	
14/08/54	?, 7-11	S-J	36			
14/08/57	M, nad 40	JZ-SV	13	Fe hřebík	ano	
14/08/58	dítě	ZSZ-VJV	23			
14/08/59	?, 7-11	ZSZ-VJV	31	2 Fe hřebíky	ano	
14/09-10/60A	Ž, 20-39	ZSZ-VJV	36	Fe a kovový předmět	ano	
14/09-10/60B	plod	ZSZ-VJV				
14/09-10/61	?, 6-10	ZSZ-VJV	11		hr. 14/09-10/62	
14/09-10/62	Ž, nad 50	ZSZ-VJV	3			
14/09-10/63	M, 20-39	ZSZ-VJV	1		ano	
14/09-10/64	dospělý jedinec	Z-V			hr. 14/09-10/62	
14/09-10/65	M, 20-59	SZ-JV		Fe předmět	ano	
14/09-10/66	M, 20-39	Z-V	2		ano	
14/09-10/67	10m plod	Z-V	11		ano	
14/09-10/68	Ž, 20-49	Z-V	36		ano	
14/11-12/69	Ž?, nad 50	Z-V	12		ano	ano
14/11-12/70	dítě	?			hr. 14/11-12/71	
14/11-12/71	?, nad 50	Z-V	12		ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
14/11-12/72	dítě	Z-V			hr. 14/11-12/70	
14/11-12/83	dítě	SZ-JV			ano	
14/13-14/73	dospělý jedinec	Z-V	11	4 Fe hřebíky	ano	nahodile
14/13-14/74	M, nad 40	SZ-JV			hr. 14/13-14/75	
14/13-14/75	dospělý jedinec	SZ-JV	2		ano	
14/13-14/76	dospělý jedinec	Z-V	1		hr. 14/13-14/73	
14/15-16/77	M, nad 40	ZSZ-VJV	11	Fe přezka a hřebík	ano	
14/15-16/78	dospělý jedinec	Z-V			ano	
14/15-16/79	M, 20-59	Z-V	1			
14/15-16/80	Ž?, nad 50	Z-V	1		ano	
14/15-16/81	Ž, nad 50	Z-V		2 Fe předměty, kovová jehla	ano	
14/17/82	Ž, nad 40	Z-V	1			

Náměstí J. Žižky 2

katalog hrobů

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
28/16/01	?, 12,5-17,5	ZJZ-VSV	11			zával
29/13/01	dospělý jedinec	Z-V	11		ano	
29/14/02	?, 0,5	Z-V			ano	
29/14/03	dospělý jedinec	Z-V	12		ano	
29/14/04	?, 0,5	Z-V			ano	
30/13/01	dítě	Z-V			ano	
30/13/02	dítě	Z-V	11		hr. 30/13/01	
30/13/03	dospělý jedinec	Z-V	12			nahodile
30/14-15/04	?, 1,5-2,5	Z-V	1		ano	
30/14-15/05	dítě	Z-V	1			nahodile
30/16/06	Ž?, 20-39	Z-V	1	br. prsten		
31/17-19/01	?, 4-6	Z-V	12			
31/17-19/02	Ž, nad 50	Z-V	1			ano
31/17-19/03	?, nad 50	ZSZ-VJV	1	Fe hřebíky		
31/17-19/04	?, 1-2	Z-V			ano	
31/20/05	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	11	br. kroužek		částečné
32/16/01	M, nad 20	ZSZ-VJV	13	skl. kroužek		ano
32/18/13	dítě	ZJZ-VSV	12		ano	
32/18/14	?, 1,5-2,5	ZJZ-VSV			ano	
32/19/02	dospělý jedinec	Z-V	1		ano	částečné
32/19/03	Ž?, nad 40	ZSZ-VJV	1		ano	
32/19/04	M?, 20-49	Z-V	21		ano	
32/19/05	M, 20-49	Z-V	12		ano	
32/19/06	dospělý jedinec	Z-V			hr. 32/19/05	po celém odkrytém obvodu
32/19/07	Ž, 20-59	Z-V		br. drát		částečné
32/19/08	dospělý jedinec	Z-V				částečné
32/19/09A	Ž?, nad 50	Z-V		jantar. kolečko		částečné
32/19/09B	?, 3-4	Z-V				
32/19/16	dítě	Z-V	1			
32/20/10	dítě	Z-V			ano	částečné
32/20/11	Ž?, nad 40	Z-V	11		ano	částečné
32/20/12	Ž, nad 40	Z-V		amorfní br. předmět	ano	
32/20/15	M, 20-59	SZ-JV				
33/06/01	dospělý jedinec	Z-V			ano	nahodile
33/07/02	Ž, nad 50	Z-V	34			nahodile

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
33/08/03	M, nad 40	ZJZ-VSV	11			
33/08/04	dospělý jedinec	Z-V			hr. 33/08/03	
33/10/05	?, 0,5-1	Z-V			hr. 33/10/06	
33/10/06	dospělý jedinec	Z-V	11		zdivem pilíře	
33/13/08	8m plod	Z-V	1	Fe hřebík		
33/13/09	10m plod	Z-V	11		ano	nahodile
33/13/10	dospělý jedinec	Z-V			ano	
33/13/11	dospělý jedinec	Z-V			hr. 33/13/12	
33/13/12	?, 9,5-14,5	ZSZ-VJV			zdivem pilíře	
33/13/13	Ž, nad 50	Z-V	1		zdivem pilíře	
33/13/14	M, nad 20	Z-V	1		zdivem pilíře	
33/13/17	M?, nad 50	SZ-JV	22			
33/13/18	dospělý jedinec	SZ-JV			ano	
33/13/19	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	12		zdivem pilíře	
33/13/20	?, 1,5-2,5	Z-V	11		ano	
34/03/01	?, 1,5-3	Z-V	31		ano	
34/05/02	Ž?, nad 50	Z-V	36	zbytky org. hmoty v dlani		částečné
34/06/03	dospělý jedinec	Z-V			ano	
34/06/04	M, nad 30	Z-V	22?		ano	
34/06/05	dospělý jedinec	?				
34/06/06	M, nad 50	Z-V	12		hr. 34/06/04	
34/06/07	M, nad 40	Z-V			deponií kostí	
34/06/08	M, nad 50	Z-V			deponií kostí	
34/06/09	M, nad 50	Z-V			deponií kostí	ano
34/06/10	dítě	?			ano	
34/07/11	M?, nad 30	Z-V	11		základovým vkopem	
34/08/12	novorozeně	Z-V			ano	
34/08/13	dospělý jedinec	?		Fe předměty		ano
34/09/14	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	12		ano	ano
34/10/15	dospělý jedinec	Z-V				ano
35/05/01	novorozeně	ZSZ-VJV	31		ano	
35/05/02	?, 4-8	Z-V	21		ano	
35/05/03	?, 2-3	Z-V			hr. 35/05/07	
35/05/04	?, 1-1,5	Z-V			hr. 35/05/03	
35/05/05	Ž, nad 30	Z-V			ano	

sektor/hrob	pohlaví/věk	orientace	poloha rukou	předměty	porušení hrobu	kamenné obložení
35/05/06	?, 6-9	?			hr. 35/05/04	
35/05/07	M, 20-49	Z-V	31		ano	
35/05/08	Ž, nad 50	Z-V			ano	
35/05/09	M, nad 30	Z-V			hr. 35/05/05	
35/05/10	M, nad 40	ZSZ-VJV			ano	
35/05/11	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			ano	
35/05/12	Ž, nad 50	Z-V	21		ano	
35/05/13	?, 12-15	ZJZ-VSV			ano	
35/05/14	? 14-19	ZSZ-VJV			hr. 35/05/13	
35/06A/15	Ž, nad 50	ZSZ-VJV	2			
35/06A/16	Ž, nad 50	Z-V	36			
35/06A/17	Ž, nad 30	Z-V	3		ano	
35/06B/18	?, nad 40	SZ-JV	1			nahodile
35/06B/19	dospělý jedinec	Z-V				ano
35/06B/20	dospělý jedinec	?			ano	
35/06B/22	dospělý jedinec	?			ano	
35/06B/23	dospělý jedinec	ZSZ-VJV			ano	nároží náhrobníku
35/06B/24	dospělý jedinec	ZJZ-VSV			ano	
35/06B/25	?, 8,5-13,5	Z-V			hr. 35/06B/23	
35/06D/21	dospělý jedinec	ZSZ-VJV	11		ano	
35/06D/26	dospělý jedinec	Z-V	32		hr. 35/06B/25	